

**DÜNYA TOPLUMSAL KALKINMA
ZİRVE TOPLANTISI EYLEM PROGRAMI
Kopenhag, 6-12 Mart 1995**

GİRİŞ

1. Elinizdeki Eylem Programı'nda Dünya Toplumsal Kalkınma Zirve Toplantısı'nda kabul edilen Kopenhag Toplumsal Kalkınma Deklarasyonu'nda açıklanmış olan taahhütlerin yerine getirilmesi ve saptanan ilkelerin uygulanmasına ilişkin politika, eylem ve önlemleri genel hatlarıyla açıklanmaktadır.

2. Programda, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma çerçevesi içinde, toplumsal kalkınmaya uygun bir ulusal ve uluslararası çevrenin oluşturulması, yoksulluğun ortadan kaldırılması, üretken istihdamın desteklenmesi ve işsizliğin azaltılması ve toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi doğrultusunda eylem önerilerinde bulunmaktadır. Önerilen eylemler, ilgili herkesin katılımı da dahil olmak üzere, tasarımları için gereken donatımları ve insan koşullarının çeşitli özellikleri bakımından doğuracakları sonuçlar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Yoksulluğun ortadan kaldırılması, eşitsizliklerin azaltılması ve toplumsal dışlanma ile mücadele konularındaki politikalar, istihdam olanaklarının yaratılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu politikalar, toplumsal gruplar ve uluslar arasında ayrımcılığı ortadan kaldıracak ve katılımı ve uyumlu toplumsal ilişkileri geliştirecek önlemler alınmadığı takdirde yetersiz ve etkisiz kalacaklardır. Çevre, ekonomi ve toplum politikaları arasında olumlu karşılıklı ilişkileri güçlendirmek de uzun dönemde başarıya ulaşmak için kaçınılmaz bir gerekliliktir. İnsan refahı da, insan haklarının ve temel özgümlüklerin bütünüyle yaşama geçirilmesini, iyi eğitim alma olanaklarının yaratılmasını, sağlık hizmetlerinden ve öteki temel kamu hizmetlerinden yararlanılabilmesini ve topluluklar içinde uyumlu ilişkilerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Toplumsal bütünleşme ya da insanların her bireyin onuruna tam saygı göstererek birarada yaşama kapasitesi, herkesin iyiliğinin düşünülmesi, çoğulculuk ve çeşitlilik, şiddeti reddeden ve dayanışma, insanların toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik yaşama katılım yetenekleri, toplumsal kalkınmanın bütün özelliklerini ve bütün politikalarını kapsamaktadır. Toplumsal bütünleşme, güçsüzün korunmasını ve farklı olma, yaratma ve yenilikler üretebilme hakkının tanınmasını gerekli kılar. Sağlam bir ekonomik çevre, özgürlük ve sorumluluk duygusunu temel alan kültürlerin varlığı, toplumsal bütünleşme için kaçınılmaz özelliklerdir. Toplumsal bütünleşme için hem devletin hem de sivil toplumun tam katılımı gereklidir.

3. Bu Eylem Programı'nda ele alınmış olan konulardan çoğu, toplumsal kalkınmanın farklı yönleriyle sıkı sıkıya bağlantılı birçok sorunun incelenmiş olduğu önceki dünya konferanslarında daha ayrıntılı olarak açıklanmış bulunmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz daha önce gerçekleştirilen konferanslarda yapılan taahhütler, saptanan ilkeler ve belirlenen öneriler, bu Eylem Programı'nın hazırlık çalışmalarında dikkate alınmıştır ve bu çalışmada birçok ülkenin toplumsal hedeflerine ulaşma yönündeki çabaları sırasında elde ettikleri deneyimler, bu ülkelerin kendi özel koşulları gözönünde tutularak incelenmiştir. Bu Eylem Programı'nın özel önemi, bütünlüklü bir yaklaşımla hazırlanmış olmasında ve yoksulluğun ortadan kaldırılması, yeni istihdam olanaklarının yaratılması ve toplumsal bütünleşme konularında toplumsal gelişme için ulusal ve uluslararası stratejilerde uyumluluğa dikkat edilerek, hazırlanan çok değişik eylemleri birbiriyle bağlantılı olarak ele almaya çaba

gösterilmiş olmasındadır. Bu belgede yeralan önerilerin uygulanmasında her ülke egemenlik hakkını kullanır. Ülkeler, önerilerin uygulanmasında, kendi ülkelerindeki yasalara ve kalkınma önceliklerine uygun olarak, halklarının değişik dinsel ve etik değerleri ile kültürel yapılarına tam saygı göstererek, bütün insan haklarına ve temel özgürlüklere uygun olarak önerileri gerçekleştirirler. Her ülke gelişme kapasitesine göre eylem yapacaktır. İlgili uluslararası konferansların sonuçları da yukarıdaki açıklamalara uygun olarak bu eylem programının uygulanmasında imzacı ülkeler tarafından dikkate alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL KALKINMA İÇİN GÜÇLENDİRİLMİŞ BİR ÇEVRE

Eylem ve Hedeflerin Temeli

4. Toplumsal kalkınma, içinde olduğu kültürel, ekolojik, ekonomik, politik ve manevi çevre ile sıkı sıkıya bağlantılıdır. Tek tek sektörlerin birbirinden kopuk çabalarıyla gerçekleştirilemez. Toplumsal kalkınma hem ulusal hem de uluslararası alanda barışın, özgürlüklerin, ekonomik kararlılığın ve güvenliğin geliştirilmesi ile de çok yakın ilişki içindedir. Toplumsal kalkınmanın desteklenebilmesi için değerlerin, hedeflerin ve herkesin refahına dönük önceliklerin yönlendirilmesi ve yardımcı kurum ve politikaların güçlendirilerek geliştirilmesi gerekir. İnsan onuru, her türlü insan hakkı ve bütün temel özgürlükler, eşitlik, toplumsal adalet, bütün toplumların temel değerlerini oluşturmaktadır. Diğerlerinin yanısıra bu değerlerin de korunması, desteklenmesi ve geliştirilmesi için, bütün kurumların ve hükümet uygulamalarının meşruiyeti ve insanın sürdürülebilir kalkınmanın merkezinde yer aldığı bir toplumsal atmosferin yaratılması gereklidir. İnsanlar, doğa ile uyum içinde sağlıklı ve üretken bir yaşamı sürdürme hakkına sahiptirler.

5. Dünyada ülke ekonomileri ve toplumlar giderek daha da karşılıklı bağımlı hale gelmektedir. Ticaret ve sermaye akışı, göçler, bilimsel ve teknolojik buluşlar, kültürel alışverişler dünya topluluğunu biçimlendirmektedir. Bütün dünya, çevrenin tahribi, kıtlık, bulaşıcı hastalıklar, her tür ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı, değişik hoşgörüsüzlük biçimleri, şiddete başvurma ve suç işleme ve kültürel çeşitliliğin zenginliğini kaybetme riski gibi tehditlerle karşı karşıya bulunmaktadır. Hükümetler, değişen koşullara yeni çözümler üretebilmek ve sürdürülebilir kalkınma ve toplumsal ilerleme hedeflerine ulaşma çabalarının, dayanışmanın artırılmasını gerekli kıldığını daha açık bir biçimde ifade etmektedirler. Bu konu, çoktarafli programlarda ve güçlendirilmiş uluslararası işbirliği ile dile getirilmiştir. Bu tür bir işbirliği, Afrika ülkeleri ve en az gelişmiş ülkeler gibi yardıma gereksinmesi olan ülkelerin küreselleşme sürecinden yararlanabilmeleri için son derece önemlidir.

6. Bireylerin inisiyatif ve yaratıcılıklarını kullanabilecekleri ve toplulukların refahını artıracak ekonomik etkinlikler, toplumsal kalkınmanın vazgeçilmez temelidir. Ancak, toplumsal kalkınma sadece pazar güçlerinin karşılıklı özgür etkileşimi yoluyla gerçekleştirilemez. Aksaklıkların düzeltilmesi, pazar mekanizmalarının iyileştirilmesi, toplumsal kararlılığın sürdürülmesi ve dünya çapında sürdürülebilir büyümeyi teşvik eden bir ulusal ve uluslararası ekonomik ortamın yaratılması için hükümet politikalarının saptanması zorunludur. Böyle bir ekonomik büyüme, eşitliği ve toplumsal adaleti, hoşgörüyü, sorumluluk ve katılımı teşvik edecektir.

7. Toplumsal kalkınmanın nihai hedefi bütün insanların yaşam kalitesinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesidir. Bunun için demokratik kurumların varlığı, bütün insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı, ekonomik olanaklarda eşitlik ve bu olanakların arttırılması, yasaların egemenliği, kültürel farklılıklara ve azınlık topluluklar içinde yaşayan insanların haklarına saygının geliştirilmesi, ve sivil toplumun bu süreçlere aktif katılımı gerekmektedir. Demokrasi, uyum ve toplumsal kalkınma için güçlendirme ve katılım, temel zorunluluklardır. Toplumun bütün mensuplarının içinde yaşadıkları topluluğun sorunlarında aktif rol almaları olanağına ve bu alanlarda haklara ve sorumluluklara sahip olmaları gerekmektedir. Cinsler arasında eşitlik ve adalet ve kadınların bütün ekonomik, toplumsal ve politik faaliyetlere tam anlamıyla katılmalarının sağlanması da başka bir zorunluluktur. Kadınların, karar alma süreçlerine, eğitim, sağlık hizmetleri ve üretken istihdam süreçlerine katılımını engelleyen bütün unsurların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Erkeğin aile yaşamına tam sorumlulukla katılımı da dahil olmak üzere, kadın ile erkek arasında eşit koşullarda yaşama ortamı gerçekleştirilmelidir. Varolan toplumsal cinsiyet paradigmasının değiştirilerek, daha insani bir dünya düzeninin yaratılması için kadın ile erkeğin yeni bir anlayışla birlikte çalıştıkları bir neslin ortaya çıkarılması gerekmektedir.

8. Bu çerçeveyi temel alarak, sürdürülebilir kalkınma için insanı merkez alan bir yaklaşımla ve aşağıda belirtilen uygulamalarla, güçlendirilmiş bir ortamın oluşturulması için çaba harcayacağız.

- Toplumlarımızın işleyiş ve refahını belirleyen kararların formülasyonu ve uygulanmasında sivil toplumun geniş katılım ve müdahalesi;

- Sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmada geniş bir temele dayanmak ve nüfus sorunlarını ekonomi ve kalkınma stratejilerinde gözönünde tutmak. Bunlar, sürdürülebilir kalkınmaya ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına hız kazandıracaktır ve nüfus artışı sorunlarının çözümüne ve nüfusun yaşam kalitesinin geliştirilmesine katkıda bulunacaktır;

- Büyümenin yararlarından toplumsal grupların ve ülkelerin eşitlik ve ayrımcılık yapmayan bir ilke benimsenerek yararlanmaları ve yoksulluk koşulları içinde yaşayan insanların üretken kaynaklardan yararlanma olanaklarının genişletilmesi;

- Ekonomik etkinlik ve toplumsal kalkınmaya yardımcı olan pazar güçlerinin karşılıklı etkileşim içinde olmaları;

- Toplumsal bakımdan bölücü farklılıkların ortadan kaldırılmasına dönük ve çoğulculuk ve farklılıklara saygı gösteren hükümet politikalarının oluşturulması;

- Demokrasi, kalkınma ve bütün insan hakları ve temel özgürlükler arasındaki güçlendirici karşılıklı ilişkileri geliştiren kararlı bir politik ve yasal ortamın desteklenmesi;

- Politik ve toplumsal süreçlerde dinsel ve kültürel farklılıklar da dahil olmak üzere her türlü farklılığa ve çoğulculuğa saygı göstererek kaçınmak;

- Kopenhag Toplumsal Kalkınma Deklarasyonu'nda yer alan ilke, hedef ve taahhütlere uygun olarak, aileye ve topluluklara ve sivil topluma daha etkin bir rol vermek;

- Bilgi, teknoloji, eğitim, sağlık hizmetleri ve bilgilendirme alanlarında daha fazla hizmet sağlamak;

- Bütün düzeylerde dayanışma, birlikte çalışma ve işbirliği anlayışını arttırmak;

- İnsanın sağlıklı ve üretken bir yaşam sürdürme olanaklarını artıracak hükümet politikaları belirlemek;

- Doğal çevrenin insan merkezli sürdürülebilir kalkınma ilkesine göre korunması ve tahribinin önlenmesi.

EYLEMLER

A. DAHA İYİ BİR ULUSAL VE ULUSLARARASI EKONOMİK ORTAM

9. Toplumsal kalkınmanın temelleri olarak, birbirini karşılıklı destekleyen, geniş temelli, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sürdürülebilir bir kalkınmanın desteklenmesi ve üretimde artışın, ayrımcılığı reddeden ve karşılıklı yasalara dayalı bir uluslararası ticaret sisteminin oluşturulması, istihdam ve gelir artışının sağlanması için aşağıda açıklanan eylemlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir:

a- Açık, adil, işbirliğine dönük ve karşılıklı yarara dayalı bir uluslararası ekonomik ortamın geliştirilmesi;

b- Geniş temelli, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sürdürülebilir ve eşitlikçi kalkınmayı teşvik edebilecek sağlam ve kararlı makroekonomik ve sektörel politikaların uygulanması; bu politikalarda yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ve toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin ve dışlanmanın azaltılmasına dikkat edilmelidir;

c- İşletmelerin, üretken yatırımların ve dinamik pazarların, açık, adil, güvenli, ayrımcılığı reddeden, yakın dönem tahminlerine elverişli, şeffaf ve karşılıklı yasalara dayalı uluslararası ticaret sistemine ve teknolojilerin bütün insanlara, özellikle en az kalkınmış ülkelerdekiler de dahil olmak üzere yoksulluk ve mahrumiyet içinde yaşayan insanlara açılmasının teşvik edilmesi;

d- Uruguay Uluslararası Ticaret Yuvarlak Masa Toplantısı'nın Nihai Belgesi'nin ⁽¹⁾ belirtilen zamanlamaya uygun olarak ve eksiksiz bir biçimde uygulanması;

e- Devletler arasında ticari ilişkileri engelleyen, toplumsal ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesini erteleyen, etkilenen ülkelerdeki nüfusun refah düzeyinin yükselmesinin önünü tıkayan ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda yer alan uluslararası kurallara uygun olmayan tek taraflı önlemlerden kaçınılmalıdır;

f- Yoksulluğun şiddetini azaltmakta, yetersiz beslenmenin ortadan kaldırılmasında ve bu koşullarda yaşayan insanların yaşam standartlarını yükseltmekte bir araç olarak, tarım sektörünün sürdürülebilir biçimde kalkındırılması ve pazar olanaklarının geliştirilmesi yoluyla, gıda maddelerinin kalkınmakta olan ülkelerde yaşayan düşük gelir grupları içinde yer alan insanlara ulaşma düzeyleri arttırılacaktır;

g- Öteki önlemlerin yanısıra, mali pazarlarda daha yüksek bir kararlılığın gerçekleştirilmesi, mali buhran risklerinin azaltılması, döviz kurlarının daha kararlı hale getirilmesi, uzun dönemde gerçek faiz oranlarının düşürülmesi ve kararlılaştırılması ve mali akışlardaki belirsizliklerin azaltılması gibi önlemlerle, kararlı ve sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmaya daha fazla destek verebilecek bir uluslararası mali sistemin geliştirilebilmesi için, ulusal, bölgesel, yöresel ve uluslararası düzeylerde makroekonomik politikaların oluşturulmasında daha fazla işbirliği olanaklarının yaratılmasına dönük çaba harcanmalıdır;

h- Toplumsal kalkınma hedefinden sapılmaksızın, ekonomik politikalarda uygun değerlendirmelerin yapılabilmesi ve işbirliğinin gerçekleştirilebilmesi için, ötekilerin yanısıra gereken yerlerde ulusal yapılarda, süreçlerde ve varolan kaynaklarda kapasite arttırımı yoluyla toplumsal kalkınmanın oluşturulması, güçlendirilmesi ve kusurlarının giderilmesi gerekmektedir;

i- Kalkınmakta olan ülkelerde, özellikle Afrika ülkelerinde ve en az gelişmiş ülkelerde toplumsal etkinlikleri geliştirmek için kapasite oluşturma süreçlerini desteklemek ve güçlendirmek;

j- Gündem 21 ve Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın sonuç belgesinde yeralan maddelerin uygulanmasının denetlenmesi çerçevesi içinde yeralan çeşitli mutabakat anlaşmaları, sözleşmeler ve programlara uygun olarak sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmanın çevrenin korunması ve gelecek nesillerin çıkarlarının gözönünde tutulmasına bağlı gereksinimlere saygı göstererek gerçekleştirilmesi;

k- Kalkınmakta olan küçük ada devletlerin gereksinmelerinin ve zayıf yanlarının, yeterli düzeyde dikkate alınmasının sağlanması; böylece, sürdürülebilir ekonomik büyümeleri ve sürdürülebilir kalkınmaları, Kalkınmakta Olan Küçük Ada Devletler'de Sürdürülebilir Kalkınma Eylem Programı'nın ⁽³⁾ sonuçlarının adil biçimde uygulanması ile bu ülkelerin sürdürülebilir ekonomik büyümeleri ve sürdürülebilir kalkınmaları gerçekleştirilecektir.

10. Dünya ölçüsünde gerçekleşmekte olan ekonomik büyümenin nimetlerinden bütün ülkelerin eşit biçimde yararlanmasının sağlanabilmesi için aşağıda açıklanan eylemler zorunludur.

a- Birçok kalkınmakta olan ülkenin değişik türden borçlarıyla bağlantılı borç faizleri yüklerinin ve ağır borç yüklerinin azaltılması için sürekli çaba harcanmalıdır; bu konuda eşitlikçi ve sürekli bir yaklaşım benimsenmeli, uygun olan durumlarda en yoksul ve en fazla borçlu olan kalkınma süreci içindeki ülkelerin birikmiş borçları öncelikle ele alınmalı, bütün ülkelerin pazarlara ulaşma olanakları arttırılmalı ve ticari ilişkilerin önündeki bariyerler indirilmelidir; açık, adil, güvenilir, ayırimcılığı reddeden, önceden tahmin edilebilir, şeffaf ve çoktarafli yasalara dayalı bir uluslararası ticaret sistemi ve üretken yatırım, teknoloji ve know-how oluşturulmasına önem verilmesi gerekmektedir;

b- Sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi ve dünya ekonomilerine etkili biçimde ve tam anlamıyla katılımlarının önündeki engellerin ortadan kaldırılması için kalkınmakta olan ülkelere yapılan teknik ve mali yardımın güçlendirilmesi ve arttırılması gerekmektedir;

c- Sürdürülemez tüketim ve üretim modellerinin değiştirilmesi, özellikle sanayileşmiş ülkelerde, çevrenin sürekli olarak tahribinin asıl nedeninin, sürdürülemez tüketim ve üretim modelleri ve artan yoksulluk ve toplumsal dengesizlik olduğu dikkate alınmalıdır;

d- Kalkınmakta olan ülkelerin uluslararası ticaret olanaklarının genişletilmesinin yararlarından, Uruguay Uluslararası Ticaret Yuvarlak Masa Toplantısı'nda kabul edilen Nihai Belge'de yeralan hükümlerin tam anlamıyla uygulandığı koşullarda yararlanmalarını sağlayacak politikaların oluşturmak ve özellikle, günümüzde dünya ekonomisinin liberalizasyonundan tam anlamıyla yararlanacak durumda olmayan Afrika ülkelerine yardım etmek;

e- Daha çok meta ihracına bağlı kalkınmakta olan ülkelere ağırlık vererek kalkınmakta olan ülkelerin ekonomilerini zenginleştirmeleri yönündeki çabalarına destek olunmalıdır.

11. Kalkınmakta olan ülkelere destek olmak için, Afrika ülkeleri ile en az kalkınmış ülkelerin gereksinmelerine öncelik verebilmek için, aşağıda açıklanan eylemler ulusal ve uluslararası düzeylerde zorunludur:

a- İnsan kaynaklarının geliştirilmesine ve demokratik kurumların daha da geliştirilmesine destek olarak, daha elverişli bir toplumsal kalkınma, ticaret ve yatırım ortamının yaratılmasını olanaklı kılabacak etkili politikalar ve kalkınma stratejilerinin uygulanması;

b- Afrika ülkelerinin ve en az kalkınmış ülkelerin, yabancı ve yerli doğrudan yatırımları ülkelere çekme, tasarrufları teşvik etme, kaçan sermayenin dönüşünü teşvik etme çabalarına ve büyüme ve kalkınma süreçlerinde hükümetlerle bağlantısı olmayan örgütler de dahil olmak üzere özel sektörün tam katılımını geliştirecek daha güçlü bir ortam yaratma çabalarına destek vermek;

c- Meta pazarlarının işleyişinin geliştirilmesi ve üretilen mal miktarının artırılması çabalarının teşvik edilmesine dönük ekonomik reformların, uygun mekanizmalarla, çift taraflı ve çok taraflı mali ve teknik işbirliği, Güney-Güney işbirliği de dahil olmak üzere ve karşılıklı ticaret ve ortak iş yapma gibi araçlarla desteklenmesi;

d- Afrika ülkelerinin ve en az gelişmiş ülkelerin ürettikleri mal miktarını artırma çabalarına sürekli destek olmak; bunda bu ülkelerin ürettikleri meta miktarını artırma proje ve programlarının hazırlık evrelerinde teknik ve mali yardım sağlama yönteminden yararlanılacaktır;

e- Dış borç sorunları konusunda kalkınma yönelimli ve sürekli ve etkin çözümler bulmak gerekmektedir; bunun için, 1994 yılının Aralık ayında toplanan Paris Klübü anlaşmasının maddeleri arasında bulunan borçların ertelenmesi ya da başka şekilde hafifletilmesi ve borçların bağışlanmasına ilişkin maddelerin derhal uygulamaya sokulması, uluslararası mali kurumları, ağır çok taraflı borç yükü altında bulunan düşük gelirli ülkelere, borç yüklerini azaltmaları gözönünde tutularak yeni borç hafifletme yöntemleri geliştirmeye çağırmak, Zirve Toplantısı'nda saptanmış olan önceliklere uygun olarak toplumsal kalkınma programlarına ve projelerine uygulanan borçların dönüştürülmesi konusunda yeni teknikler geliştirilmesi gibi önlemlerden yararlanılacaktır. Bu eylemlerde, Birleşmiş Milletler Afrika'nın Kalkındırılması Yeni Gündemi'nin-1990-⁽⁴⁾ orta dönem değerlendirmeleri dikkate alınacaktır ve bu eylemler mümkün olduğu kadar kısa süre içinde gerçekleştirilecektir;

f- Bu ülkeler tarafından kabul edilmiş olan stratejilerin geliştirilmesini desteklemek ve bu ülkelerin kalkınması için belirlenen önlemlerin uygulanmasının sağlanması alanında işbirliği yapmak;

g- Uruguay'da uluslararası ticaret konusunda yapılan Yuvarlak Masa Toplantısı'nın Nihai Belgesi'nin⁽¹⁾ hükümlerine uygun olarak eylemde bulunmak gerekmektedir. Afrika ülkelerinin, Uruguay Yuvarlak Masa Toplantısı'nın sonuçlarından tam anlamıyla yararlanabilmeleri için bu ülkelerin gereksinimleri için yardımda bulunma konusuna ağırlık vererek, söz konusu toplantının uygulanmasından sonra ortaya çıkan olumsuz sonuçların yumuşatılması ve çoktaraflı ticaret sistemine bu ülkelerin katılımlarının artırılmasına dikkat edilerek, özellikle en az gelişmiş ülkelerin lehine önlemler alma konusundaki kararlara ve en az gelişmiş ülkelerle ilgili reform programlarının muhtemel olumsuz etkileri ile ilgili önlemlere ilişkin kararların dikkate alınması gerekmektedir;

h- Hem genel hem de toplumsal programlara yapılan resmi kalkınma yardımlarının mümkün olan en kısa zamanda artırılması gerekmektedir. Bu yardımların, ülkelerin ekonomik koşulları ve güçleriyle bağlantılı olarak ve uluslararası anlaşmalardaki taahhütlere bağlı olarak destek sağlama özelliklerinin geliştirilmesi ve resmi kalkınma yardımları için gayri safi ulusal hasılanın yüzde 0.7'si ve en az gelişmiş ülkeler için yüzde 0.15'i gibi saptanmış hedeflere ulaşmak için çaba harcamak gerekmektedir.

12. Ekonomik büyüme ve pazar güçlerinin karşılıklı etkileşiminin toplumsal kalkınmaya daha fazla destek sağlayabilmesi için aşağıdaki eylemlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

a- Yoksulluk ve mahrumiyet içinde yaşayan insanlar başta olmak üzere, herkese açık pazar olanakları yaratacak önlemlerin uygulanması ve bireylerin ve toplulukların, geniş temelli sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik edecek ekonomik inisiyatiflerini kullanmalarını ve toplumsal kalkınmaya katkıda bulunacak etkinlikler geliştirip uygulayabilmeleri için gereken önlemlerin yaşama geçirilmesi;

b- Sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmayı, kararlılığı ve uzun dönemli yatırımları, adil rekabeti, ve ahlaki normlara uygun davranışı geliştirmek için gereken yerlerde pazar işleyişlerinin teşviki, genişletilmesi ve düzenlenmesi; pazar mekanizmalarındaki eksikliklerin giderilmesi ve pazar güçlerinin yolaçtığı olumsuz etkilerin yumuşatılması yoluyla -ve öteki yöntemlerle- önemli toplumsal hizmetlerin korunmasına ve büyümenin yararlarının eşitlikçi bir anlayışla paylaşımının teşvikine yönelik politikaların benimsenerek uygulanması; Uruguay Uluslararası Ticaret Yuvarlak Masa Toplantısı'nın Nihai Belgesi'nin hükümlerine uygun olarak, bir yandan korumacı önlemleri ortadan kaldırırken, toplumsal kalkınmayı güçlendirecek tamamlayıcı politikaların uygulanması;

c- Daha iyi bilgi aktarımının sağlanması ve öteki önlemlerle, pazar şeffaflığını geliştirecek ve tüketicilerin tercih olanaklarını artıracak ve tüketicinin pazara girişinin önündeki engelleri azaltacak bir açık pazar politikasının oluşturulması;

d- Gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere bütün ülkelerdeki, çok küçük işletmelere, küçük ve orta ölçekli işletmelere, gereken know-how da dahil olmak üzere, teknolojik destek ve know-how yardımının miktarının artırılması;

e- Çokuluslu ve ulusal şirketlerin, ülke yasalarına ve yönetmeliklerine uygun olarak ve uluslararası anlaşmalara bağlı kalarak, uluslararası sözleşmeleri zedelemeyen ve etkinliklerinde toplumsal ve kültürel sonuçlara özel önem vererek çevreye saygı anlayışıyla çalışmalarının teşvik edilmesi;

f- Yoksulluk içinde yaşayan insanların yararlanmaları ve istihdam olanaklarının artırılması için, temel altyapının inşası ve yenilenmesinde sağlam ve iyi yönetilen kamu ve özel yatırımlar sağlayabilecek uzun dönemli stratejilerin ortaya çıkarılarak uygulanması;

g- Özellikle yoksulluk koşulları içinde yaşayan ve toplumsal dışlanmadan dolayı mahrumiyet içinde olan insanlar için, güçlendirme ve katılım da dahil olmak üzere, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve kapasite artırımına dönük kayda değer miktarda kamu ve özel yatırımların sağlanması;

h- Küçük ölçekli ve çok küçük ölçekli işletmelerin, özellikle kırsal alanlardaki bu tür işletmelerin ve kendi kendine yetmek zorunda kalan ekonomilerin, daha büyük ekonomilerle güvenlik içinde ilişki kurabilmelerini sağlayabilmek için kalkındırılmalarına özel önem vermek ve desteklemek;

i- Yerli nüfusun ekonomik etkinliklerinin desteklenmesi; yerli nüfusun koşullarının iyileştirilmesi ve kalkınmalarına destek verilmesi ve daha büyük ekonomilerle güvenilir bir biçimde ilişki kurmalarının sağlanması gerekmektedir;

j- Kurumların, programların ve sistemlerin toplumsal ilerleme sürecinin geliştirilebilmesine dönük pratik bilgi yayma çalışmalarına destek olmak;

13. Mali sistemlerin ve öteki hükümet politikalarının yoksulluğun ortadan kaldırılmasını hedeflemesini ve bu politikaların toplumsal bakımdan bölücü farklılıklar yaratmamasını sağlamak amacıyla yapılması gerekenler şunlardır:

a- Bireylerin, ailelerin ve grupların her ne şekilde olursa olsun istismarını ve bütün rüşvet alma biçimlerini engelleyecek bir ahlaki ve etik ortamın yaratılması ve bu konularda yasalar ve yönetmelikler yapılması;

b- Ticari yaşamda adil rekabet ve etik sorumluluk duygularının teşvik edilmesi, devletler, özel sektör ve sivil toplum arasında işbirliği ve karşılıklı ilişkilerin güçlendirilmesi;

c- Mali ve parasal politikaların, ulusal önceliklere ve politikalara uygun olarak üretken faaliyetlere yapılan uzun dönemli yatırımları ve tasarrufları teşvik etmesinin sağlanması;

d- Refahın birikiminden kaynaklanan derin adaletsizlikleri ele alan önlemler belirlemek; bunda, ötekilerin yanısıra, ulusal düzeyde uygun vergilendirme uygulaması, her ülkenin kendi önceliklerine ve politikalarına uygun olarak mali pazarlarda yetersizliklerin azaltılarak kararlılığın geliştirilmesinden yararlanılmalıdır;

e- Sanayi ve tarım, kentsel ve kırsal alanlar, özel ve kamu tüketimi arasındaki ve diğer sektörler arasındaki, destekleme yardımlarının, bu destekleme yardım sisteminin yoksulların, özellikle korunmasız durumdaki insanların yararlanabilmelerini sağlayacak ve toplumsal farklılıkları azaltacak şekilde yeniden değerlendirilmesi;

f- İgili devletlerin öncelikleri ve politikalarına dikkat edilerek, bir yandan vergi toplama uygulamasında etkinliğe ve adil davranılmasına özen gösterilirken diğer yandan da çifte vergileme ve vergi kaçakçılığı konularını etkili bir biçimde ele alan uluslararası anlaşmaların teşvik edilmesi;

g- Kalkınmakta olan ülkelere, istedikleri takdirde, etkili ve adil bir vergi sistemi oluşturmalarında yardımcı olmak; bunda, vergi tahakkuku ve vergi toplama ve vergi kaçırınların cezalandırılması kapasitelerinin güçlendirilmesinden, ve daha yüksek bir artan oranlı vergi sisteminin desteklenmesinden yararlanılacaktır;

h- Ekonomileri geçiş halinde olan ülkelere sağlam bir yasal temel üzerinde adil ve etkili bir vergi sistemi kurmalarında yardımcı olunacak, böylece bu ülkelerde yaşanmakta olan toplumsal-ekonomik reformlara katkıda bulunulacaktır.

B. DAHA ELVERİŞLİ BİR ULUSAL VE ULUSLARARASI POLİTİK VE YASAL ORTAM

14. Politik ortamın toplumsal kalkınmanın hedeflerini destek-leyebilmesi için aşağıda açıklanan eylemlerin gerçekleştirilmesi zorunludur.

a- Toplumsal politikaların planlanması ve uygulanmasından sorumlu devlet kurumlarının politika oluşturmada toplumsal kalkınmaya birinci derecede önem vermeleri için gereken statüye, kaynaklara ve bilgiye sahip olmalarının sağlanması;

b- Yasaların egemenliğinin ve demokratik işleyişin varlığının korunmasının sağlanması; bütün kamusal ve özel kurumlarda şeffaflık ve güvenilirliğinin yaratılabileceği süreçlerin ve buna uygun yasaların varlığı, her türden rüşvetçiliğin engellenmesi ve rüşvetçilikle mücadele; bu alanda, sorumluluk, dayanışma ve güçlü bir sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunacak değerlerin ve davranış biçimlerinin geliştirilmesi için çaba harcamak;

c- Her türden ayrımcılığın ortadan kaldırılması yönünde çalışmalar yapılırken, bu amaca yönelik eğitim programlarının oluşturularak teşvik edilmesi;

d- Devlet kurumlarının ve hizmetlerinin, devletlerin genel sorumluluklarına, önceliklerine ve hedeflerine uygun olarak ve yöresel gereksinmelere ve yerel katılıma uygun yanıtlar verebilecek bir düzeyde merkezîyetçilikten uzaklaştırmayı teşvik etmek;

e- Ülkelerin yasalarına ve başka tür yasal düzenlemelerine ters düşmemek kaydıyla, ifade ve örgütlenme özgürlüğünün ve toplu pazarlık yapma hakkının garanti altında olduğu ve karşılıklı çıkarların geliştirilebildiği bir toplumsal mekanizmanın örgütlenirliip sağlıklı bir şekilde işlemlerini olanaklı kılacak toplumsal modeller geliştirilecek koşulların yaratılması;

f- Meslek örgütleri ve bağımsız işçilerin örgütleri için de benzer koşulların yaratılması;

g- Toplumun bütün üyelerini kucaklayan ve politik çoğulculuğa ve kültürel farklılıklara saygılı politik ve toplumsal süreçlerin teşvik edilmesi;

h- Bütün insanların, özellikle korunmasız ve zarara uğramış insanların kendi ekonomik ve toplumsal gelişmelerine destek verebilmek için kapasite ve olanaklarının güçlendirilmesi, bu durumdaki insanların çıkarlarını temsil eden örgütlerin kurulmasına ve varlıklarını sürdürmelerine yardımcı olmak, bu durumdaki insanların kendilerini doğrudan etkileyecek hükümet politika ve programlarının uygulamasına ve planlamasına katılmalarını sağlamak;

i- Kadınların her düzeyde karar alma ve uygulama süreçlerine ve politikaların formüle edilerek uygulandığı ekonomik ve politik mekanizmalara tam katılımlarının sağlanması;

j- Erkek ve kadının her tür üretim aracına ve mülke sahip olmasını engelleyen bütün yasal engellerin ortadan kaldırılması;

k- Sığınmacı hareketlerinin temel nedenlerini dikkate alarak çözüm getirebilecek uygun politik ve yasal çevrenin yaratılması ve sığınmacıların ülkelerine kendi istekleriyle güvenlik içinde ve saygın kişiler olarak dönmelerini sağlayacak önlemleri, uluslararası toplulukla işbirliği yaparak ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'na, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'ne, öteki uluslararası araç ve ilgili Birleşmiş Milletler kararlarına ⁽⁶⁾ uygun önlemler almak. Bu alanda, uluslararası işbirliği ile Birleşmiş Milletler Antlaşması'na aykırı düşmeden, ulusal düzeyde de, ülkelerinden ayrılmak zorunda bırakılmış insanların anayurtlarına kendi istekleriyle dönmelerini sağlayacak koşulları yaratabilecek önlemlerin alınması.

15. Toplumsal kalkınma için zorunlu olan, temel insan haklarının ayrılmaz bir parçası olarak, kalkınma hakkı da dahil olmak üzere, bütün insan hakları ve temel özgürlüklerin geliştirilmesi ve korunması doğrultusunda aşağıdaki eylemlerden yararlanılacaktır:

a- Bugüne kadar yasama organlarında kabul edilmemiş olan mevcut uluslararası insan hakları sözleşmeleri hükümlerinin bütün yasama organlarında kabulünün teşviki; ve kabul edilmiş olan sözleşme ve anlaşma hükümlerinin uygulanması;

b- Kalkınma hakkı da dahil olmak üzere, evrensel, paylaşılabilir, karşılıklı bağımlı ve karşılıklı ilişki içinde olan bütün insan haklarının ve temel özgürlüklerin bir kez daha teyit edilmesi ve bu haklara ve özgürlüklere saygı gösterilmesini, korunmasını ve uyulmasını, gereken yasal düzenlemeler, ilgili bilginin yayımı, bu konularda eğitim ve öğretim ve etkili mekanizmalar ve uygulamada iyileştirmeye dönük önlemlerle ve diğerlerinin yanısıra, bu konulardaki yasaların denetlenmesi ve yürürlükte kalmasından sorumlu ulusal kurumların kurulması ve bu kurumların güçlendirilmesi yoluyla, sağlamaya çalışmak;

c- Ekonomik, toplumsal, kültürel ve politik kalkınmaya her insanın ve bütün halkların katılma, katkıda bulunma ve bunlardan yararlanma hakkını yaşama geçirebilecek önlemler almak;

her insanın kalkınmada bireysel ve kollektif sorumluluklar yüklenmesini teşvik etmek; devletlerin, Viyana Eylem Programı ve Deklarasyonu'nun ilgili hükümlerini dikkate alarak, kalkınma hakkının yaşama geçirilmesine elverişli ulusal ve uluslararası koşulların yaratılmasında birinci derecede sorumlu olduğunu kabul etmek;

d- Demokrasinin ve kalkınmanın güçlendirilmesi ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı göstererek ve ulusal düzeyde etkili kalkınma politikaları uygulayarak ve sürdürülebilir eylemler, kalkınmakta olan ülkelerin daha süratle kalkınabilmelerini sağlamak için zorunlu olduğundan, adil ekonomik ilişkiler ve elverişli ekonomik ortam yaratarak kalkınma hakkının gerçekleştirilmesine destek olmak;

e- Sömürge ya da başka biçimde yabancı egemenliği ya da yabancı işgali altında yaşayan halklar başta olmak üzere bütün halklar için ve söz konusu koşullar bu halkların toplumsal ve ekonomik kalkınmalarını olumsuz yönde etkiledikleri için halkların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etme hakkına dayanarak bunu gerçekleştirmelerinin önündeki engellerin kaldırılması;

f- Politik, sivil, ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşamda kadın ile erkek arasındaki tam eşitlik ve adaletin gerçekleştirilebilmesinin önündeki bütün engellerin kaldırılması ve kadınların insan haklarının korunması ve geliştirilmesi;

g- Kız çocuklarının haklarına özel önem vererek çocuk haklarının geliştirilmesi ve korunmasına özen göstermek; bunun için, ötekilerin yanısıra, Dünya Çocuk Hakları Zirve Toplantısı'nda (1990) kabul edilmiş olan Dünya Çocukların Yaşaması, Korunması ve Kalkındırılması Konferansı Kararlarının Uygulanması için Eylem Planı ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hükümlerinin yasama organlarında kabul edilerek uygulamaya geçirilmesinin teşviki ⁽⁷⁾;

h- Bütün insanların, özellikle korunmasız ve zarara uğramış insanların bağımsız, adil ve etkili bir yargı sisteminin olanaklarından yararlanmasını sağlamak; ve herkese yasal hak ve yükümlülükleri konusunda gereken bütün bilgi kaynaklarına ulaşma olanağı yaratmak;

i- Sakatlara karşı uygulanan bütün fiili ve yasal ayrımcılığa son verecek etkili önlemler almak;

j- Toplumsal kalkınma programlarının planlanması, buna ilişkin karar alma süreçleri ve uygulamasına sivil toplumun ve toplulukların katılımını, eğitim ve kaynak sağlama yoluyla güçlendirmek;

k- Ülke içi ayrımcılık ve şiddete başvurma durumlarını engellemek ve ortadan kaldırmak için birey haklarının geliştirilmesi ve koruma altına alınması.

16. Açık bir politik ve ekonomik sistem, herkesin bilim, eğitim ve bilgiye ulaşması olanaklarının yaratılmasını gerekli kılar; bunun için yapılması gerekenler şunlardır:

a- Bütün düzeylerde eğitim sisteminin güçlendirilmesi, beceri ve bilgi edinmenin öteki araçlarının da desteklenmesi, temel eğitim ve yaşam boyu eğitim hizmetlerine dünyanın her tarafında ulaşma olanaklarının yaratılması, eğitim hakkının yaşama geçirilmesinin önündeki ekonomik ve toplumsal-kültürel engellerin ortadan kaldırılması;

b- Cinsler arasında tam adalet ve eşitliğin kurulmasının önündeki bütün engellerin ortadan kaldırılması için kitlesel eğitime ve cinsiyet farklılıklarına duyarlılık gösterilmesine dönük çabalar;

c- Kitle iletişim araçları ve öteki araçlarla, herkesin her türlü bilgiye ve genel konulardaki görüşlere ulaşma olanaklarının arttırılması ve bunun teşvik edilmesi;

d- İfade özgürlüğü çerçevesinde eğitim sisteminin teşviki; kitle haberleşme araçlarında, cinsiyet farklılıklarının dikkate alınması, şiddete başvurmama, hoşgörü ve dayanışma ve farklı kültürel özelliklere ve çıkarlara saygı gösterme, aşırı şiddet ve vahşete ve pornografiye yer verilmesi de dahil olmak üzere, toplumsal bütünleşmenin bütün boyutlarında halkın bilinç düzeyini yükseltecek eğilimleri teşvik etmek;

e- Toplumsal kalkınma ve cinsler arası eşitsizlik konularındaki istatistiklerde güvenilirlik, geçerlilik, kullanılabilirlik ve halkın ulaşılabilirliğinin artırılması; buna ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde oluşturulmuş cinslere göre hazırlanmış istatistiklerin etkili biçimde kullanımı da dahildir ve bu istatistiklerin hazırlanmasında akademik çevrelerin ve araştırma enstitülerinin desteğinden yararlanılmalıdır.

17. Daha iyi bir politik ve yasal çerçevenin geliştirilmesine dönük ulusal çabalara verilecek uluslararası destek, Birleşmiş Milletler Antlaşması'na, uluslararası hukuk kurallarına uygun olmalı ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'na uygun olarak Devletler Arasında Dostane İlişkiler ve İşbirliği ile İlgili Uluslararası Hukuk İlkeleri Deklarasyonu'na bağlı kalmalıdır⁽⁸⁾. Böyle bir destek aşağıdaki eylemleri gerekli kılar;

a- Gereken durumlarda, Birleşmiş Milletler'in ve ilgili öteki uluslararası, bölgesel ve yöresel kurumların olanaklarının silahlı çatışmaların engellenmesi ve çözümlenmesi için kullanılması ve toplumsal kalkınmanın ve yaşam standartlarının daha özgür ortamlarda gelişmesine destek vermek;

b- Terörizm, bütün aşırı şiddet biçimleri, yasadışı silah ticareti, örgütlü suç ve yasadışı uyuşturucu kullanımı sorunları, para aklama ve bununla ilgili suçlar, kadın, genç, çocuk, göçmen, insan organı ticareti ile ilgili insan haklarına ve insan onuruna ters düşen öteki durumlarla mücadelede eylem ve yasal araç ve/ya da önlemler alınmasında eşgüdümlü politikalar oluşturmak;

c- Kalkınmanın sağlanması ve kalkınmanın önündeki engellerin ortadan kaldırılması için devletler birbiriyle işbirliği halinde olacaklardır. Uluslararası topluluk etkili bir uluslararası işbirliğini desteklemelidir. Uluslararası topluluk, kalkınmakta olan ülkelere destek olmalı ve bu ülkelere kalkınma haklarının ve kalkınmalarının önündeki engelleri ortadan kaldırmaları için destek olmalıdır. Bunun için, öteki önlemlerin yanısıra, Viyana Eylem Programı Deklarasyonu'nda⁽¹⁰⁾ bir kez daha kabul edildiği gibi, Kalkınma Hakkı Deklarasyonu'nun⁽⁹⁾ hükümlerinin uygulanmasına destek vermelidir. Kalkınma hakkının uygulanmasına yönelik sürekli ilerleme, ulusal düzeyde kalkınma politikalarını gerektirdiği gibi, uluslararası düzeyde de eşitlikçi ekonomik ilişkileri ve elverişli ekonomik ortamı gerekli kılar. Kalkınma hakkı, günümüz neslinin ve gelecek nesillerin toplumsal kalkınma ve çevre ile ilgili gereksinmelerinin adil bir şekilde karşılanabilmesi için de yaşama geçirilmesi gereken bir olgudur;

d- İnsanın toplumsal kalkınmanın merkezinde yer almasını ve bunun yöresel, bölgesel ve uluslararası örgütlerin program ve eylemlerinde tamamen yaşama geçirilmesinin sağlanması;

e- Bütün insan haklarının ve temel özgürlüklerin ve her tür ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik kararların uygulanmasının teşvik edilmesi için, ilgili ulusal, bölgesel ve uluslararası örgütlerin, kendi yetki sınırları içinde, kapasitelerinin artırılması;

f- Kapasite arttırımı ve öteki işbirliği biçimleriyle, kurumsal kalkınmaya katkıda bulunacak ve toplumsal kalkınmanın hedeflerine destek olacak çeşitli uluslararası kurumların yetki ve işleyişlerini ayrıntılı olarak ele alacak politikalar oluşturmak;

g- Özellikle Afrika ülkeleri ve en az gelişmiş ülkelerdeki hükümetlerin, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin özel ve global sorumluluklarına uygun şekilde güçlendirilmesi;

h- Ekonomileri geçiş halinde olan ülkelerde, hükümetlerin, özel sektörün ve sivil toplumun kapasitelerinin, ekonomilerini merkezi planlamadan pazar ekonomisine dönüştürme süreci içinde oldukları dikkate alınarak desteklenmesi.

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUĞUN ORTADAN KALDIRILMASI

Eylem ve Hedeflerin Temeli

18. Günümüzde dünyada sayıları 1 milyarı aşan insan katlanılması güç yoksulluk koşulları içinde yaşamaktadır. Yoksulların çoğunluğu, kalkınmakta olan ülkelerde ve özellikle Asya, Pasifik bölgesi, Afrika, Latin Amerika ve Karayibler'de yeralan düşük gelirli ülkelerde ve en az kalkınmış ülkelerde yaşamaktadır.

19. Yoksulluğun, değişik görünüşleri vardır. İnsanların yaşantılarını sürdürebilmelerini sağlayacak ölçüde gelir ve üretken kaynaklara sahip olmamaları, açlık ve kötü beslenme, kötü sağlık koşulları, eğitim ve öteki temel hizmetlerden yeterince yararlanamamak, hastalık ve ölüm oranlarında artış, barınaksızlık ve yetersiz konutlar, güvenliksiz çevre, toplumsal ayrımcılık ve toplumsal dışlama, yoksulluğun değişik biçimdeki dışa vurumlarıdır. Yoksulluğun bir özelliği de sivil, toplumsal ve kültürel yaşama ve karar alma süreçlerine yeterince katılmamaktır. Yoksulluk bütün ülkelerde görülmektedir. Bir çok kalkınmakta olan ülkede kitlesel yoksulluk vardır. Öte yandan kalkınmış ül-kelerdeki yaygın refahın yanısıra yer yer yoksul bölgelere de rastlanmaktadır. Bu ülkelerde ekonomik buhranlardan dolayı insanların geçimlerini sağlayamama durumlarıyla karşılaştıklarına, felaket ya da çatışmalardan kaynaklanan ani yoksullaşmalara, düşük gelirli işçilerde yoksulluğa, ve aileye destek verme sistemlerinden toplumsal kurumların ve toplumsal güvenlik ağlarının desteğinden mahrum kalanlarda aşırı yoksullaşmaya rastlanmaktadır. Kadınlar, yoksulluğun yükünü erkeklerden daha çok taşımaktadırlar. Yoksulluk koşulları içinde yetişen çocuklar ise genellikle sürekli olarak zarara uğramış gruplar içinde yer alırlar. Yaşlılar, sakatlar, yerliler, sığınmacılar ve yurtlarından ayrılmak zorunda kalmış insanlar da özellikle yoksulluk karşısında korunmasız durumdadırlar. Öte yandan yoksulluk, değişik biçimleriyle, iletişimin ve toplumsal hizmetlerden yararlanmanın önünde bir engel teşkil ettiği gibi, insanların sağlıklarıyla ilgili ciddi tehlikeler yaratmaktadır. Yoksulluk koşulları içinde yaşayan insanlar, bulaşıcı hastalıkların ve çatışmaların sonuçları karşısında daha çok korunaksız kalmaktadırlar. Mutlak yoksulluk, temel insani gereksinmelerden, bu arada gıda maddeleri, temiz içme suyu, hıfzıssıhha, sağlık, barınak, eğitim ve bilgilendirme olanaklarından aşırı derecede yoksun olmak demektir.

20. Sürekli ve yaygın yoksulluğun ve ciddi toplumsal ve cinsler arası eşitsizliğin, nüfus artışı, nüfusun yapısı ve dağılımı gibi demografik parametreler üzerinde önemli etkide bulunduğu ve bu parametrelerin de yoksulluğu olumsuz yönde etkilediği genel kabul gören bir görüştür. Sürdürülemez tüketim ve üretim modellerinin de doğal kaynakların sürdürülemez biçimde kullanımına katkıda bulunduğu ve yukarıda açıklanmış olan demografik parametrelerin yarattığı sonuçların yanısıra toplumsal eşitsizlikleri artırdığı da genel olarak kabul edilmektedir.

21. Kentlerdeki yoksulluk, genel kentleşmeye koşut biçimde süratle artmaktadır. Kentsel yoksulluk bütün ülkelerde ve bölgelerde rastlanan bir olgudur. Bu durum, aşırı kalabalık, mikroplu içme suyu ve kötü sağlık koşulları, güvenilir olmayan barınaklar, suç işleme ve başka toplumsal sorunlar gibi özel sorunlar yaratmaktadır. Kentlerdeki düşük gelir gruplarına dahil olan ailelerin çoğunluğuna kadınlar bakmaktadır.

22. Yoksulluk koşulları içinde yaşayan insanlar arasında, cinsler arası eşitsizlik dikkati çekmektedir. Bu durum özellikle bakımlarını kadınların sağladıkları ailelerin sayısındaki artışta görülmektedir. Yoksul gençlerin sayısı, nüfustaki genel artışa koşut olarak yükselmektedir. Bundan dolayı, yoksulluğun gençler ve kadınlar arasında yaygınlaşmasını engelleyecek önlemler alınması gerekmektedir.

23. Yoksulluğun birçok nedeni vardır. Yapısal neden bunlardan biridir. Yoksulluk; hem ulusal, hem de uluslararası alanlarda kökleri olan çok boyutlu ve karmaşık bir sorundur. Bu konuda dünya çapında bir uygulama için tek bir çözüm bulunamaz. Bu sorunun çözümünde, daha çok her ülkenin kendi özelliklerinin dikkate alındığı programlar ve ulusal çabaları destekleyen ulus-lararası çabalar ve bu çabaları destekleyici bir uluslararası ortamın yaratılması gibi önlemler son derece önemlidir. Yoksulluk, toprak, insan becerisi, bilgi, sermaye ve toplumsal ilişkiler de dahil olmak üzere kaynaklar üzerinde denetim eksikliği ile kopmaz biçimde bağlantılı bir sorundur. Bu kaynaklar var olmazsa, politika saptayanlar, insanları kolaylıkla ihmal edebilmekte ve yoksulların kurumlardan, pazarlardan, istihdam olanaklarından ve kamu hizmetlerinden yeterince yararlanamamaları sonucu doğmaktadır. Yoksulluk sadece yoksulluğa karşı programlar aracılığıyla ortadan kaldırılamaz. Yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi için, herkesin kaynaklara, olanaklara ve kamu hizmetlerine ulaşabilmesinin sağlanması, daha adil bir zenginlik ve gelir dağılımına yönelik politikaların üstlenilmesi, kendi olanaklarıyla yaşamlarını sürdüremeyen insanların toplumsal koruma önlemleriyle korunması, önceden tahmin edilmesi mümkün olmayan, doğal, toplumsal ya da teknolojik felaketlerle karşılaşanlara bireysel ya da kolektif olarak yardım edilmesi ve ekonomik yapılarda değişiklikler yaratılması ve demokratik katılımın geliştirilmesi gerekmektedir.

24. Yoksulluğun ortadan kaldırılması için, yoksulların yaşamlarını sürekli olarak sürdürebilecekleri bir işe sahip olmaları, temel toplumsal hizmetlerden her zaman yararlanabilmeleri, sakatların toplumsal olanaklardan ve hizmetlerden daha kolaylıkla yararlanabilmeleri için çaba harcanması gerekmektedir. Yoksulluk koşulları içinde yaşayan insanların ve korunaksız grupların, örgütlenme ve toplumsal, politik ve ekonomik yaşantının bütün alanlarına katılımlarının sağlanması ile güçlendirilmeleri gerekmektedir. Bu durumdaki insanların, özellikle, kendilerini etkileyen politikaların planlama ve uygulama süreçlerine katılımlarının sağlanması kaçınılmazdır. Böylece, bu durumdaki insanlar kalkınmanın gerçek katılımcıları olacaklardır.

25. Bundan dolayı aşağıda açıklanan önlemlerin en kısa süre içinde yaşama geçirilmesi gerekir:

- İnsanların yoksulluktan kurtulmalarının önündeki yapısal engellerin ortadan kaldırılmasına dönük önlemler de dahil olmak üzere ve her ülkenin kendi ulusal koşullarına göre saptayacağı belirli bir hedef gününde yoksulluğun ortadan kaldırılması için, belirli bir zaman dilimi ile sınırlanmış taahhütlerle, yoksulluğun bütün biçimleriyle köklü bir şekilde azaltılmasına dönük ulusal stratejilerin saptanması;

- Yoksulluğu ortadan kaldırma ve temel toplumsal koruma hizmetlerini ve başka hizmetleri sağlama çabaları içinde olan ülkelere yardımcı olmak için daha güçlü uluslararası işbirliği ve uluslararası kurumlar aracılığıyla daha fazla yardım sağlanması;

- Ulusal düzeyde, mutlak yoksulluk başta olmak üzere, bütün yoksulluk biçimlerini ölçümleyecek yöntemler geliştirilmesi ve tehlike içinde olanların koşullarının değerlendirilmesi ve denetlenmesi;

- Ekonomik politikaların ve devlet bütçelerinin, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ve eşitsizliklerin azaltılmasına yönelmesini sağlamak için, düzenli olarak gözden geçirilmesi;

- Yoksulların, genel kapasitelerinin artırılması ve ekonomik ve toplumsal koşullarının iyileştirilmesi için güçlendirilmelerini sağlayacak olanakların genişletilmesi ve yoksullara yönelik kaynakların sürekli olarak denetlenmesi;

- İnsan kaynaklarının geliştirilmesi ve altyapı tesislerinin artırılması;

- Herkes için temel gereksinimlerin kapsamlı olarak sağlanması;

- İşsizlik, hastalık, hamilelik, sakatlık ve yaşlılık dönemlerinde herkese yeterli ekonomik ve toplumsal korunmanın sağlanmasına yönelik politikalar belirlemek;

- Ailenin güçlendirilmesini sağlayacak politikalar belirlemek ve ailenin kararlılığını, Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nda kabul edilmiş olan Eylem Programı'ndaki ve Kopenhag Toplumsal Kalkınma Deklarasyonu'ndaki ilke, hedef ve taahhütlere uygun olarak desteklemek;⁽¹¹⁾

- Yoksulluğun ağır yükünü taşımakta olan bölgelere yardım etmeleri için, resmi ve özel sektörleri, daha gelişmiş bölgeleri, eğitim kurumlarını ve akademik kurumları ve hükümetlerle bağlantısı olmayan örgütleri seferber etmek.

EYLEMLER

A. BİRBİRLERİYLE BAĞLANTILI STRATEJİLERİN FORMÜLASYONU

26. Hükümetler mutlak yoksulluğu ortadan kaldırmak ve genel olarak yoksulluğu ciddi biçimde hafifletmek için aşağıda açıklanan eylemler için çaba harcamalıdır.

a- Sürdürülebilir kalkınma ve toplumsal gelişme çerçevesinde sürdürülebilir ekonomik büyümenin desteklenmesi; sürdürülebilir kalkınma ile büyümenin herkese eşit olanaklar sağlayacak şekilde geniş bir temele dayandırılması gerekmektedir. Her ülke kendisine düşen farklı sorumluluğu üstlenmelidir. Kalkınmış ülkeler sürdürülebilir kalkınmada taşıdıkları uluslararası sorumluluğu kabul etmektedirler, kalkınmış ülkeler sürdürülebilir ekonomik büyümeyi destekleme yönündeki çabalarına devam etmelidirler ve ülkeler arasındaki dengesizlikleri, başta kalkınmakta olan ülkeler olmak üzere bütün ülkelerin yararlanabilecekleri biçimde azaltmalıdır;

b- Tercihan 1996 yılında, yoksulluğun yapısal nedenlerine ilişkin ulusal yoksulluğun ortadan kaldırılması planlarının formüle edilmesi ya da güçlendirilmesi ve uygulanması. Bu alanda yerel, ulusal, yöresel, bölgesel ve uluslararası düzeylerde eylemler gereklidir. Bu planlarda, her ülkenin kendi koşullarına göre stratejiler belirlenmeli, genel yoksulluğun azaltılması ve mutlak yoksulluğun ortadan kaldırılması için belirli bir zaman dilimi sonunda gerçekleştirilmesi hedefinin saptanması gereklidir. Ulusal planlamalarda, yoksulluğun ortadan kaldırılmasında bir araç olarak, sağlık ve eğitim sorunlarına ve temel toplumsal hizmetlere ağırlık verilerek, ailelerin gelir üretme olanaklarının yaratılmasına ve üretken varlıklara ve ekonomik olanaklara ulaşma koşullarının geliştirilmesi ile yeni istihdam alanlarının yaratılması gerekmektedir;

c- Yoksulluk içinde yaşayan insanların geçinme sistemlerinin, günlük yaşamlarını devam ettirmelerine ilişkin stratejilerin ve kendi kendilerine yeterlilik kazandırmalarına dönük organizasyonların belirlenmesi ve bu örgütlerle birlikte çalışmak, ilgili insanların tam katılımını sağlayarak ve acil gereksinimlerini karşılayarak kendi kendilerine yeterli hale gelmelerini sağlarnaya çalışarak yoksullukla mücadele programları oluşturmak;

d- Ulusal düzeyde, mutlak yoksulluğun ölçümü, ölçütleri ve göstergelerinin belirlenmesi yoluyla ayrıntılı olarak ortaya çıkarılmasının sağlanması. Her ülke mutlak yoksulluğu kesin biçimde tanımlayabilmeli ve değerlendirebilmelidir. Tercihan 1996 yılında, yani Uluslararası Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması Yılı'nda bunun gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir; ⁽¹²⁾

e- Kadınların ekonomik olanaklarının artırılması ve genişletilmesi için, özellikle gelir kaynağı olmayan kadınların üretken kaynaklara ulaşmalarını sağlayacak politikalar, hedefler ve zamanla sınırlı hedefler saptamak;

f- Herkesin medeni haklardan, kültürel, ekonomik, politik ve toplumsal haklardan tam anlamıyla yararlanmasını desteklemek ve varolan toplumsal korunma ve kamu hizmetlerinden yararlanmasını sağlamak, özellikle, Uluslararası Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi⁽¹³⁾ ve Uluslararası Medeni ve Politik Haklar Sözleşmesi⁽¹³⁾ gibi ilgili insan hakları araçlarının tam anlamıyla uygulanmasına dönük yasalar çıkarılmasını teşvik etmek;

g- Kadınların karşılaştıkları adaletsizliklerin ve engellerin ortadan kaldırılması ve kadınların bu alanlarda karar alma ve uygulama süreçlerine katılımlarının teşviki ve bu katılımın güçlendirilmesi, kadınların üretken kaynaklara, toprak sahibi olmalarına ve miras alabilmelerine dönük çalışmalar yapmak;

h- Yoksulluk içinde yaşayan insanların beceriler kazanmasına, kendi kendine yetmesine ve kendilerine güvenlerini artırmaya yönelik yerel topluluk geliştirme projelerinin teşvik edilerek desteklenmesi ve bu projelerle yoksulluğun ortadan kaldırılmasında yoksulların kendilerinin aktif biçimde katılımlarının kolaylaştırılması.

27. Yoksullukla mücadelede, hükümetlerden, genel ekonomik ve toplumsal politika ve planlamalarında, yerel, ulusal ve gereken durumlarda, bölgesel düzeylerde saptanan amaç ve hedefler arasında uyum sağlamaları ısrarla istenmektedir. Bunun için şunların yapılması gereklidir:

a- Makroekonomik, kararlılık, yapısal düzeleme programları, vergilendirme, yatırımlar, istihdam, pazarlar da dahil olmak üzere ekonominin bütün ilgili sektörlerine ilişkin politika ve programların yoksulluk ve eşitsizlik üzerindeki etkileri dikkate alınarak incelenmesi gerekmektedir. Bu incelemede, bu politika ve programların, ailelerin refahı ve yaşam koşulları, cinslerle ilgili özellikler dikkate alınmalıdır. Ayrıca, bu politika ve programların, gereken durumlarda, üretken varlıkların, refahın, olanakların, gelir ve hizmetlerin daha eşitlikçi bir şekilde paylaşımını sağlamaya yönelik olmasına özen gösterilmelidir;

b- Yoksulluk içinde yaşayan insanların yararlanmaları ve yoksulların uzun dönemde yaşam standartlarının geliştirilebilmesi için altyapı gelişmeleri, doğal kaynakların yönetimi, insan kaynaklarının geliştirilmesi ile ilgili devlet yatırımlarına ilişkin politikalar yeniden oluşturulmalıdır;

c- Kalkınma politikalarından, düşük gelirli toplulukların ve kırsal ve tarımsal kesimlerin yararlanmasını sağlamak;

d- Mümkün olan yerlerde, yerel nüfusu dışlamayan kalkınma şemalarının seçilmesi, yurtlarından ayrılmak zorunda bırakılmış insanların uğradıkları kayıpların tazmini için uygun politika ve yasalar oluşturmak; böylece bu insanların geçimlerini yeniden sağlayabilir duruma gelmelerine ve toplumsal ve kültürel kopukluklarının giderilmesi sağlanacaktır;

e- Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın sonuçlarının denetlenmesi belgesinde kabul edilmiş olan mutabakat anlaşmaları, sözleşmeler ve programlar ile Gündem 21' e uygun olarak yoksulların ve korunaksız grupların gereksinmelerini dikkate alan kaynak yönetimi önlemleri ve çevre koruma önlemlerinin belirlenmesi ve bu önlemlerin uygulanması;

f- Özel sektör de dahil olmak üzere sivil toplum örgütleriyle de işbirliği yaparak, yoksullukla mücadeleye dönük çabaların eşgüdümü için elverişli mekanizmaların oluşturularak güçlendirilmesi ve bu doğrultuda sektörler arası ve hükümetler arası birbiriyle bağlantılı ve birbirini destekleyen yanıtların geliştirilmesi.

28. Yoksullar ve yoksullarla ilgili örgütler aşağıdaki önlemlerle güçlendirilmelidir :

a- Yoksulların, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve toplulukların kalkındırılması konularındaki ulusal strateji ve programların tasarım, uygulama ve denetlenmesi ve bu konularda hedef saptama çalışmalarına tam anlamıyla katılmaları ve bu programlarda yoksullarla ilgili hedeflere yer verilmesinin sağlanması;

b- Kadınların güçlendirilmesine dönük politika ve programların planlanma ve uygulamasında cinsiyet faktörünün bütünlüklü olarak ele alınması;

c- Yoksulları etkileyen politika ve programlarda yoksullara saygı gösterilmesinin, kişiliklerine ve kültürel özelliklerine özel özen gösterilmesi ve yoksulların bilgi, beceri ve üretkenliklerinden eksiksiz yararlanılmasının sağlanması;

d- Her düzeyde eğitimin güçlendirilmesi, yoksulların, temel eğitim ve diğer temel eğitim olanakları başta olma üzere, bütün eğitim olanaklarından yararlanmalarının sağlanması;

e- Yoksulların, gereksinmeleri olan hizmet ve olanakları elde edebilmeleri için, temsilcilerinin ekonomik ve toplumsal alanlarda karar oluşturma süreçlerine katılabilmeleri ve devlet kurumlarıyla, hükümetlerle bağlantısı olmayan ve öteki ilgili kurumlara daha etkin bir şekilde çalışabilmeleri için örgütlenmelerini teşvik etmek ve bu yöndeki çabalarında yardımcı olmak;

f- Kapasite oluşturma ve topluluğu temel alan yönetime özel önem vermek;

g- İnsanları, hakları ve politik sistem konularında eğitmek ve bu konularla ilgili programlardan haberdar etmek.

29. Yoksulluğun ortadan kaldırılmasını amaçlayan planların belirli zaman aralıklarıyla denetlenmesi, değerlendirilmesi ve elde edilen bilgilerin paylaşılması, yoksullukla mücadele politikalarının gözden geçirilmesi ve yoksulluğun nedenleri ve sonuçlarıyla ilgili olarak daha fazla bilgi toplamak ve bu konudaki bilincin

geliştirilmesi gerekmektedir. Bu, hükümetler tarafından, öteki önlemlerin yanısıra, aşağıda açıklanan yöntemlerle gerçekleştirilebilir.

a- Gelir seviyesi, refah düzeyi, beslenme, bedensel ve ruhsal sağlık, eğitim, okuryazarlık, aile koşulları, işsizlik, toplumsal dışlanma, evsizlik, topraksızlık ve öteki faktörler ve yoksulluğun temelinde yatan ulusal ve uluslararası nedenler de dahil olmak üzere, yoksulluğun ve korunaksızlığın -özgün ve üzerinde anlaşılabilir- cinsiyet farklılıklarını da dikkate alan son bilgileri içeren verilerin ortaya çıkarılması; bunun için etnik özellikler, cinsiyet farklılıkları, sakatlık, ailenin toplum içindeki statüsü, dil grupları, bölgeler ve ekonomik ve toplumsal sektörler arasındaki farklılıkların gözönünde tutulduğu kapsamlı ve karşılaştırmalı verilerin hazırlanması;

b- Toplumsal kalkınma konusunda gerçekleştirilen uluslararası forumlarda üzerinde anlaşmaya varılmış hedef ve amaçlar doğrultusunda ulaşılan noktaların denetlenmesi ve değerlendirilmesi; başta aile gelir düzeyleri ve kaynak ve hizmetlerden yararlanma ile ilgili olanlar olmak üzere, yoksulluk düzeyindeki değişiklikler, yoksulluğun sürekliliği ve yoksulluk karşısında korunmasızlık konularında nitel ve nicel değerlendirmeler; yoksulluğun ortadan kaldırılmasına dönük stratejilerin, yoksul ve düşük gelirli topluluklarda aile yaşantısının öncelikleri temel alınarak, yoksulluğun ortadan kaldırılması yönündeki mücadelenin değerlendirilmesi ve etkinlik derecesinin ortaya çıkarılması;

c- Toplumsal kalkınma hedeflerinin denetlenmesinde ülkelere destek olmak amacıyla uluslararası alanda veri toplama çalışmalarını ve istatistik sistemlerini güçlendirmek, kadınların topluma yaptıkları kayda geçmeyen katkıları ve çalışmaları, resmi olmayan ekonomi ve sürdürülebilir geçinmeleri gibi mevcut veriler arasında rastlanmayan toplumsal bakımdan faydalı etkinliklerle ilgili bilgileri bir araya getirecek uluslararası verilerin artırılması;

d- Eğitim kurumları, hükümetlerle bağlantısı olmayan örgütler ve kitle haberleşme araçları gibi yollardan, toplumun yoksulluğa karşı mücadeleye özel önem vermesini sağlamak için kitlesel duyarlılık geliştirmeye çalışmak ve saptanmış olan hedef ve amaçlara ne ölçüde ulaşılabildiğine dikkat çekmek;

e- Üniversitelerin ve araştırma kurumlarını, yoksulluğun nedenleri ve bu sorunun çözümleri üzerinde incelemeler yapmaya sevk etmek, yapısal düzenleme önlemlerinin yoksullar üzerindeki etkileri ve yoksulluğa karşı mücadele stratejileri ve programlarının etkililiği konularında araştırmalara yönlendirmek, kalkınmakta olan ülkelere toplum bilimleri araştırmalarının kapasitesini arttırmak ve araştırmaların sonuçlarını, uygun olan yerlerde karar oluşturma süreçlerine sokmak;

f- Özellikle kalkınmakta olan ülkeler arasında bilgi ve deneyim alışverişini, ötekilerin yanısıra, yöresel ve bölgesel örgütler aracılığıyla kolaylaştırmak ve geliştirmek.

30. Uluslararası topluluğun üyeleri, yoksulluğun ortadan kaldırılması için çevrenin güçlendirilmesini iki taraflı ya da çoktarafli örgütler aracılığıyla aşağıda açıklanan önlemlerle destekleyeceklerdir:

a- Başta Afrika ülkeleri ve en az kalkınmış ülkeler olmak üzere, kalkınmakta olan ülkelere yoksulluğun ortadan kaldırılması, eşit işe eşit ücret sağlanması ve temel toplumsal kalkınma hedef ve amaçlarına ulaşmak için toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi amacıyla alınan önlemleri destekleyecek politika ve programlarda eşgüdümünün sağlanması;

b- Kalkınmakta olan ülkelere, istedikleri takdirde, özellikle topluluk düzeyinde, cinslerarası eşitliği gerçekleştirme ve kadınların güçlendirilmesine yönelik çabalarında yardımcı olmak üzere uluslararası işbirliğini güçlendirmek;

c- Kalkınmakta olan ülkelerin kapasitelerinin güçlendirilmesi yoluyla, tek tek ülkelere yürütülen yoksullukla mücadele planlarında elde edilen gelişmelerin denetlenmesi, yoksulluk

içinde yaşayan insanlarla ilgili ulusal ve uluslararası politikaların etkilerinin değerlendirilmesi ve bu politika ve programların olumsuz sonuçlarına ilişkin çözümler üretilmesinin sağlanması;

d- Ekonomileri geçiş halinde olan ülkelerin kapasitelerinin artırılarak, ötekilerin yanısıra, bu ülkelerde yoksulluk oranlarının azaltılması amacıyla toplumsal korunma sistemlerinin ve toplumsal politikalarının geliştirilmesi;

e- Kalkınmakta olan küçük ada devletlerinde, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve yoksulluğun ortadan kaldırılması ile bağlantılı hedef ve amaçlara ulaşılması bağlamında ve ulusal öncelikleri yansıtan toplumsal kalkınma programlarıyla uyum sağlayarak, bu ülkelerin özel gereksinmelerinin ele alınması;

f- Belirli bir bölgede sıkışmış kalkınmakta olan ülkelere, yoksulluğun ortadan kaldırılması konusunda karşılaştıkları problemlere çözümler getirilmesi ve bu ülkelerin toplumsal kalkınma hedefi yönündeki çabalarına destek olmak;

g- Çatışmalardan dolayı bölünmüş durumdaki ülkelerin toplumsal korunma sistemlerini yeniden inşa edilmesi ve yoksulluğu ortadan kaldırılması çabalarına destek olmak.

C. ÜRETKEN KAYNAKLARIN VE ALTYAPI OLANAKLARININ DAHA KOLAY ERİŞİLEBİLİR HALE GETİRİLMESİ

31. Düşük gelirli ve yoksul toplulukların gelir üretme olanak-larının, ürettikleri malların sayısının artırılmasına yönelik çabalarının ve üretkenliklerinin artırılması yönündeki eğilimlerin güçlendirilmesi gerekmektedir;

a- Dışlanmış, ulaşılması güç ve marjinalize topluluklar başta olmak üzere her yerde yerel düzeyde ya da topluluk düzeyinde, ulaşım, iletişim, elektrik ve enerji hizmetlerinin elde edilebilirliğinin ve ulaşılabilirliğinin geliştirilmesi;

b- Altyapı yatırımlarının yerel ya da topluluk düzeylerinde sürdürülebilir kalkınmaya destek olmasının sağlanması;

c- Ekonomileri daha çok belirli ürünlere bağlı olan kalkınmakta olan ülkelerde, üretilen mal miktarının artırılması ve rekabet olanaklarının güçlendirilmesine dönük bir iç politikanın ve kurumsal ortamın sürekli olarak geliştirilebilmesi için gereken gereksinimleri üzerinde önemle durmak;

d- Kalkınmakta olan ülkelerin ihracat gelirlerinin artırılması ve bazı temel malların fiyatlarındaki sürekli kararsızlık koşullarında rekabet olanaklarının geliştirilmesi ve ticari ilişkilerindeki genel kötüleşmenin düzeltilmesi amacıyla bu ülkelerde üretilen malların sayısının artırılması yönündeki çabalara destek olmak;

e- Destekleyici yasalar, yönetimle ilgili önlemler, kredi politikaları ve teknik ve yönetim eğitimi ve başka yöntemler aracılığıyla, tarımsal işleme, tarım araçları ve girdiler, sulama hizmetleri ve satışlar, kredi hizmetleri ve öteki gelir üretici etkinlikler gibi kırsal alalardaki tarım dışı üretim ve hizmetlerin mikro işletmelerle geliştirilmesi;

f- Topluluğu temel alan kalkınma ve yeterlilik kazandırma programlarına yöneltilen mali ve teknik yardımın güçlendirilip geliştirilmesi; hükümetler, sivil toplum örgütleri, kooperatifler, resmi ya da resmi olmayan bankacılık kurumları, özel işletmeler ve uluslararası ajanslar arasında işbirliğinin güçlendirilmesi; böylece, yerel tasarrufların seferber edilmesi, yerel mali ağların daha

hızlı bir şekilde yaratılması, küçük işletmelere, az topraklı çiftçilere ve öteki düşük gelirli bağımsız çalışanlara kredi ve pazarla ilgili bilgilerin daha fazla ulaştırılması, bu tür hizmetlerin kadınlara ulaştırılmasına özel önem verilerek, sağlanacaktır;

g- Pazarlara ulaşma ve üretkenliğin artırılması olanaklarının geliştirilmesi, girdi ve teknik danışmanlık sağlayabilmek, üretim ve pazarlama operasyonlarında işbirliğinin geliştirilmesi, kırsal alanlarda kalkınmanın planlama ve uygulamasında katılımın güçlendirilmesi ve başka hedefler için küçük çiftçilerin, toprak sahibi olmayıp toprağı kiralarak tarımsal üretim yapanların ve balıkçıların kurdukları örgütlerin, özellikle kadınlar tarafından yönetilen toplulukların kurduğu çalışanlar kooperatiflerinin güçlendirilmesi;

h- Başta yasa dışı uyuşturucu ticaretine yönelik tarımsal ürün yetiştiren ve işleyen çiftçiler olmak üzere, bütün toplumsal gruplar için ekonomik bakımdan gerçekleştirilebilir alternatifler sağlamak amacıyla dönük ulusal ve uluslararası yardımın geliştirilmesi;

i- Çevre koşullarından kaynaklanan üstünlükleri olan doğa ürünlerinde rekabetin artırılması ve bunun sürdürülebilir tüketim ve üretim modelleri üzerindeki etkilerinin güçlendirilmesi, kalkınmakta olan ülkelere, bu tür ürünlerin ortaya çıkarılması çalışmalarına ve bu ürünlerin üretiminin geliştirilmesine yönelik mali ve teknik yardımların artırılması;

j- Toprak reformu, toprağın iyileştirilmesi ve ekonomide çeşitliliğin artırılması da dahil olmak üzere kırsal alanlarda yürütülen kalkınma çabalarının geniş biçimde desteklenmesi;

k- Kadınların ekonomik etkinliklere katılımının önündeki yasal, toplumsal, kültürel ve pratik engellerin ortadan kaldırılması ve kadınların üretken kaynaklara erkeklerle eşit oranda ulaşabilirliğinin sağlanması yoluyla kırsal bölgelerde yaşayan kadınların ekonomik olanaklarının geliştirilmesi,

32. Kırsal alanlarda yoksulluk sorunu aşağıda açıklanan yöntemlerle ele alınmalıdır:

a- Toprak reformu çalışmalarının ve toprak kiracılarının güven içinde yaşayabilmelerini sağlayacak önlemlerin geliştirilmesi, kadınlarla erkeklerin bu alanda eşit haklara sahip olmasının sağlanması, yeni tarım alanlarının açılması, hakkaniyetli toprak kirasının desteklenmesi, toprak transferlerinin daha etkili ve adil hale getirilmesi ve toprakla ilgili anlaşmazlıkların azaltılması gibi önlemler aracılığıyla, toprak sahipliğinin geliştirilerek artırılması;

b- Adil ücret uygulamasının geliştirilmesi ve tarımsal alanda çalışanların koşullarının iyileştirilmesi, kadınlar, sakatlar ve korunaksız gruplar da dahil olmak üzere, küçük çiftçilerin, eşitlik ilkesine bağlı kalarak, su, kredi hizmetlerinin genişletilmesi ve uygun teknolojiden yararlanma düzeylerinin yükseltilmesi;

c- Kırsal alanlarda yaşayan insanların toplumsal, ekonomik ve yaşam koşullarının geliştirilmesi ve böylece kırsal alandan kaçış eğiliminin zayıflatılması amacıyla ilgili önlem ve eylemlerin güçlendirilmesi;

d- Küçük çiftçiler için, öteki tarımsal alanlarda, ormanlarda çalışanlarla ve balıkçılar için sürdürülebilir kalkınma koşullarında yeni olanaklar yaratılması;

e- Küçük üreticilerin ürünleri için daha fazla fiyat elde edebilmeleri ve gereksinme duydukları ürünlere daha düşük fiyat ödemelerini sağlamak amacıyla pazarlara ve pazarla ilgili bilgilere ulaşma olanaklarının artırılması;

f- Ulusal düzeyde, hayvancılıkla geçinenlerin, balıkçılık alanında çalışan işçilerin ve göçebe ve yerli toplulukların toprak ve öteki kaynaklar üzerindeki geleneksel haklarının korunması; hayvancılıkla geçinen toplulukların ya da göçebe toplulukların, üzerinde yaşadıkları bölgelerdeki

toprağın daha iyi düzenlenebilmesi çalışmalarının artırılması, bunda geleneksel topluluk pratiklerinden yararlanmak, başkalarının tecavüzüne karşı bu alanların denetlenmesi, mera yönetimi sistemlerinde yenileştirmeler yapmak ve su, pazar, kredi, hayvan üretimi, veterinerlik hizmetleri, sağlık hizmetleri, eğitim ve bilgilenmeye dönük hizmetlere ulaşma olanaklarının genişletilmesi rol oynayacaktır;

g- Genel olarak tarımsal üretim ve küçük çiftlik üretimi sistemlerinde, hayvancılık tekniklerinde, özellikle çevre koşulları bakımından duyarlı alanlarda; yerel ve geleneksel sürdürülebilir tarım uygulamalarına dayanarak ve kadınların bilgilerinden özellikle yararlanarak, eğitim, araştırma ve kalkınma olanaklarını geliştirilmesi;

h- Tarımsal eğitim ve toprak genişletme hizmetlerinin güçlendirilmesi; böylece varolan teknolojilerin ve yerlilerin deneyimlerine dayalı bilginin daha etkin biçimde kullanılması ve yeni ekilebilir toprakların açılması çalışmalarında çalışan kadınların sayısının artırılmasından da yararlanarak, hem erkek hem kadın çiftçilere ve öteki tarım işçilerine ulaşmak için yeni teknolojileri açıklayıcı bilgi kaynaklarının yayılması sağlanacaktır;

i- Kaynakları az bölgelerde, küçük çiftçilerin, liberalizasyon koşullarında, pazar olanaklarını bütün yönleriyle keşfedebilmeleri için, altyapı yatırımlarının ve kurumlara yapılan yatırımların desteklenmesi.

33. Kadınların, zarara uğramışların ve korunmasız grupların gereksinmelerine özel önem vererek, hem kentsel alanlardaki hem de kırsal alanlardaki küçük üreticilerin, topraksız köylülerin ve hiç geliri olmayan ya da düşük gelirli öteki grupların kredi olanaklarından yararlandırılmalarının sağlanması için aşağıda açıklanan önlemler alınmalıdır:

a- Kadınlar başta olmak üzere, bütün yoksulların uygun koşullarda kredi alma olanaklarını sınırlayan, ulusal, yasal ve kurumsal çerçevenin yeniden gözden geçirilmesi;

b- Uygun olan durumlarda, geri ödenebilmesi olanaklı krediye ulaşma konusunda gerçekçi hedeflerin geliştirilmesi;

c- Yoksullara ve korunaksız gruplara kredi ve gereken başka hizmetlerin verilmesiyle ilgili örgütlü kredi sisteminin kapasitenin artırılması ve kredi alma olanaklarının genişletilmesi ile ilgili teşviklerin desteklenmesi;

d- Varolan topluluk bağlantılarından yararlanarak, mali ağların genişletilmesi, tasarruflar için çekici olanakların yaratılması ve yerel düzeyde kredi elde etme olanaklarının eşit hale getirilmesi.

34. Kentlerdeki yoksulluk sorunu da aşağıdaki yöntemlerle ele alınmalıdır:

a- Mikro işletmelerin, yeni kurulmuş küçük ticarethanelerin, kooperatif işletmelerin desteklenmesi ve güçlendirilmesi, bunlar için pazar alanlarının genişletilmesi ve öteki istihdam olanaklarının yaratılması ve uygun yerlerde, resmi olmayan sektörden resmi sektöre geçişin kolaylaştırılması;

b- Kent yoksullarına sürdürülebilir geçinme olanaklarının sağlanması: bunun için, özellikle kadınlar, gençler, işsizler ve zaman zaman çalışanlara eğitim, öğretim ve öteki istihdam yardımı hizmetlerinin sağlanması ve varolanların genişletilmesi;

c- Toplumsal hizmetlerden, özellikle eğitim, yasal hizmetler ve her yaştaki kadın ve çocuklar için sağlık hizmetlerinden tam ve eşit biçimde yararlanma olanağının sağlanması; Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hükümlerine uygun olarak, ebeveynlerin ve çocuklardan sorumlu başka kişilerin hak, görev ve sorumluluklarının kabul edilmesi gerekmektedir;

d- Ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde, bütün dünyada süratle yayılan HIV/AIDS'in ve tüberküloz, sıtma, nehir körlüğü, başta kolera olmak üzere, ishali hastalıkların yeniden ortaya çıkmasıyla gelişen bireysel ve kitlesel sağlık koşullarının önündeki tehditle mücadeleye gereken önemin verilmesi ve yeterli kaynakların sağlanması;

e- Yerli toplulukların üretken kapasitelerinin güçlendirilmesi için özel eylemler yapmak, yerli toplulukların toplumsal hizmetlerden yasalara göre tam ve eşit biçimde yararlandırılmalarını sağlamak, kültürlerine, dillerine, gelenek ve toplumsal örgütlenme biçimlerine ve kendi inisiyatiflerine tam saygı göstererek gelişmelerini olumlu yönde etkileyecek politikaların oluşturulması ve uygulamasına katılımlarının sağlanması;

f- Yoksulların ve korunaksız insanların yaşam düzeylerinin iyileştirilmesi, haklarını kullanabilmeleri ve toplumsal, ekonomik ve politik etkinliklere tam anlamıyla katılımlarının sağlanması ve toplumsal ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaları için gereken toplum hizmetlerinin gerçekleştirilmesi;

g- İnsanların sağlık koşullarının iyileştirilmesinin sağlam bir çevresel ortamla sıkı sıkıya bağlantılı olduğu kabul edilmelidir;

h- Yaşlılar, sakatlar ya da evlerinden dışarıya çıkamayanların bütün temel toplumsal hizmetlerden yararlanmalarını sağlamak;

i- Yoksulların, haklarını öğrenmeleri de dahil olmak üzere ve gereken durumlarda, ücretsiz hukuk danışmanlığı sağlanarak, hukuk kurallarından tam ve eşit olarak yararlandırılmaları. Korunmasızlar ve sakatların güvenilir ve bağımsız bir adalet sisteminden yararlandırılmaları için, hukuk sisteminin bu durumdaki insanların gereksinimleri ve özel koşullarına daha duyarlı ve uygun hale getirilmesi gerekmektedir;

j- Özellikle kurumsal bakıma gereksinmesi olanlar ya da evlerinden dışarı çıkamayanlara bütün güçlendirici ve iyileştirici , hizmetler götürülmelidir; günlük yaşantılarında kendi kendilerine yetemeyecek durumdaki kişilere de topluluk temelinde uzun dönemli kapsamlı bakım hizmetleri sağlanmalıdır.

C. HERKESİN TEMEL İNSANİ

GEREKSİNİMLERİNİN KARŞILANMASI

35. Hükümetler, bütün öteki kalkınma ile ilgili kuruluşlarla ve özellikle yoksullarla ve yoksulların örgütleriyle işbirliği yaparak ve birlikte çalışarak, yoksulların ve korunmasızların temel insani gereksinimler başta olmak üzere, herkesin temel insani gereksinimlerinin karşılanması için çaba harcamalıdır. Bunun için yapılması gereken şunlardır:

a- Herkesin temel toplumsal hizmetlerden yararlanmasının sağlanması; yoksulların ve korunmasız durumdaki insanların bu hizmetlerden daha kolaylıkla yararlanmalarına önem verilmesi;

b- Kamuoyuna, temel insani gereksinimlerinin temininin, yoksulluğun ortadan kaldırılması çabalarının temel unsuru olduğu, bu gereksinimlerin birbiriyle çok sıkı bir ilişki içinde oldukları, beslenme, sağlık, temiz su, sağlık koşulları, eğitim, istihdam, konut ve kültürel ve toplumsal yaşama katılım gibi konuların, temel insani ihtiyaçlar arasında bulunduğu düşüncesinin taşınması;

c- Özellikle eğitim, yasal hizmetler ve sağlık bakımı hizmetlerinin her yaştaki kadına ve çocuğa eşit ve eksiksiz biçimde ulaşması. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hükümlerine uygun olarak, çocuklardan yasal bakımdan sorumlu olan ebeveynlerin ve başka kişilerin hakları, görevleri ve yükümlülüklerinin kabul edilmesi,

d- Dünyanın her tarafına yayıldığı görülen HIV/AIDS'in, tüberküloz, sıtma, nehir körlüğü ve başta kolera olmak üzere ishalleri hastalıklar gibi önemli bulaşıcı hastalıkların yeniden canlanmasıyla önümüze çıkan bireye ve topluma yönelik tehditle mücadelede, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde yeterli kaynakların elde edilmesine ve sorunun kendisine gereken önemin verilmesi,

e- Yerli toplulukların üretkenlik kapasitelerinin güçlendirilmesine önem vermek; bunun için yerli toplulukların, toplumsal hizmetlerden tam ve eşit olarak yararlandırılması ve gelişmelerini etkileyen politikaların belirlenmesi ve uygulanmasına katılımlarının sağlanması; bu toplulukların kültürlerine, dillerine, geleneklerine ve toplumsal örgütlenme biçimlerine ve kendi girişimlerine tam saygı gösterilmesi;

f- Korunmasızların ve yoksulların, yaşam koşullarını geliştirmeleri, haklarını kullanabilmeleri ve bütün toplumsal, ekonomik ve politik etkinliklere tam anlamıyla katılmaları ve toplumsal ve kültürel kalkınmaya katkıda bulunmaları için gereken toplumsal hizmetlerin sağlanması;

g- Sağlam bir çevre için insan sağlığının zorunlu bir unsur olduğunun kabul edilmesi;

h- Yaşlıların, sakatların ya da evlerinden çıkamayan insanların bütün toplumsal temel hizmetlerden yararlanabilmelerinin sağlanması;

i- Yoksulların, kendi haklarını öğrenmeleri de dahil olmak üzere yasal haklarından, gereken durumlarda yasal yardım da verilerek, tam ve eşit biçimde yararlanmalarının sağlanması. Yasal sistemin, bu alanda sağlam ve bağımsız olabilmesi için korunmasızların ve zarara uğramışların gereksinimlerine ve özel koşullarına daha duyarlı hale getirilmesi gerekir;

j- Kurumsal bakıma gereksinmesi olanlara ya da evlerinden dışarı çıkamayan kişilere yönelik güçlendirici hizmetlerin teşviki ve tek başına yaşayamaz durumda olan kişiler için topluluğa dayalı, uzun dönemli değişik biçimlerde bakım hizmetlerinin sağlanması.

36. Hükümetler, elinizdeki Eylem Programı'nın 5. Bölüm'üne uygun olarak uluslararası topluluğun yardımıyla, herkes için temel gereksinimlerin karşılanması yönünde yapılmış olan taahhütleri, aşağıda açıklanan uygulamalarla ve başka uygulamalarla yerine getirmelidirler:

a- 2000 yılında, ilkökul çağındaki çocukların en az yüzde 80'inin ilkökul eğitiminin tamamlanması ve herkesin temel eğitim olanaklarından yararlandırılması; 2005 yılında ilk ve orta eğitim düzeylerinde kız ve erkek çocuklar arasındaki büyük farklılığın ortadan kaldırılması; 2015 yılından önce bütün ülkelerde herkesin ilkökul eğitiminden geçmiş olması;

b- 2000 yılında bütün ülkelerde ortalama yaşın 60'ın üzerine çıkarılması;

c- 2000 yılında, beş yaşın altındaki bebek ve çocuk ölüm oranlarının, 1990 rakamlarının üçte birine ya da 1.000 de 50 ile 70 arası düzeye indirilmesi; 2015 yılında bebek ölüm oranının

bütün dünyada 1000'de 35'in altına, beş yaş altındaki çocuklarda ölüm oranının 1000'de 45' in altına düşürülmesi hedefinin gerçekleştirilmesi;

d- 2000 yılında hamilelik dönemi ölüm oranının 1990 düzeyinin yarısına indirilmesi; 2015 yılında ise bu oranın yüzde elli daha düşürülmesi;

e- Hem ulusal hem de uluslararası düzeylerde, güvenilir ve beslenme açısından yeterli gıda temininin sağlanmasıyla gıda maddelerinde güvenilirliğin sağlanması; gıda maddelerinin bir politik baskı aracı olarak kullanılmaması ilkesi benimsenerek, gıda maddeleri temininde mantıklı bir kararlılık düzeyine ulaşmak ve herkes için yeterli gıda maddelerine bedensel, toplumsal ve ekonomik bakımdan ulaşma olanaklarının yaratılması;

f- 2000 yılında beş yaşın altındaki çocuklar arasında şiddetli ve orta düzeyde kötü beslenme oranının 1990 düzeyinin yarısına indirilmesi;

g- 2000 yılında dünyada yaşayan bütün insanların toplumsal ve ekonomik bakımdan üretken bir yaşantı sürdürebilmelerine uygun sağlık koşulları düzeyini gerçekleştirmek ve bunun için herkese temel sağlık hizmetlerini sağlanması;

h- 2015 yılını aşmama koşuluyla, temel sağlık hizmetleri sisteminden yararlanarak, dünyada yaşayan uygun yaşta bütün insanlara, yeniden üretken sağlık hizmetlerinin sağlanması; bu konudaki çalışmalarda, Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nda benimsenmiş olan Eylem Programı'nın hükümlerine uygun olarak, ve bu Konferansta, özellikle ebeveynlere yönelik rehberlik ve ebeveynlerin sorumlulukları konularındaki gereksinimlerle ilgili koşullar ve deklarasyonlar dikkate alınacaktır;

i- 2000 yılında, sıtma ve diğer hastalıklarla bağlantılı ölüm oranının, en azından etkilenen ülkelerin yüzde 75'inde, 1995 düzeyinden yüzde 20 aşağıya çekilmesi ve başta bu tür ölümlerin büyük bir kısmının yaşandığı Afrika ülkeleri olmak üzere, bütün kalkınmakta olan ülkelerde sıtma hastalığına bağlı toplumsal ve ekonomik kayıpların azaltılmasına dönük çabaların güçlendirilmesi ve bu konularda yeni taahhütlerde bulunulması;

j- 2000 yılında bütün dünyada sağlık sorunlarına yolaçan en önemli hastalıkların, Gündem 21'in 6.12 nolu paragrafındaki açıklamalara uygun olarak köklü bir biçimde ortadan kaldırılması ya da denetim altına alınması; ⁽²⁾

k- Kadınların okuryazarlığı sorunu üzerinde önemle durarak, yetişkinler arasında okuryazar olmama oranının -uygun yaş gruplarını her ülke kendisi saptayacaktır- en azından 1990 düzeyinin yarısına düşürülmesi; nitelikli eğitimden herkesin yararlanması hedefinin gerçekleştirilmesi; ilköğretim ve teknik eğitim ve istihdama yönelik eğitime, okur-yazarlık seferberliği, eğitim alanında cinsler arast eşitsizliğin, okula göndermeme eğiliminin ortadan kaldırılmasına ve genel olarak eğitime destek olmaya özel önem verilecektir;

l- Sürdürülebilir bir şekilde temiz içme suyuna yeterli miktarda ulaşma olanağının yaratılması ve herkesin gereken hızla ulaşılabilecek olanaklarından yararlanmasının temini;

m- 2000 Yılında Küresel Barınak Stratejisi⁽¹⁴⁾ metinlerine uygun olarak, herkes için satınalınabilir ve uygun barınak sorununun gerçekleştirilebilirliğinin sağlanması;

n- Bu konulardaki taahhütlerin uygun olan en yüksek düzeyde uygulanmasının denetimi ve bu taahhütlerin uygulamaya geçirilmesinin, yeterli ve doğru istatistikler ve uygun göstergelerin dağıtımı yoluyla çabuklaştırılması olasılığı üzerinde kafa yorulması.

37. Yoksulların ve korunaksız grupların toplum hizmetlerinden yararlanma düzeylerinin geliştirilmesinde aşağıda açıklanan uygulamalardan yararlanılacaktır:

a- Yoksulların eğitim kalitesinin yükseltilmesi ve bu olanaktan yararlanmalarının kolaylaştırılması için okul bulunmayan alanlara okul açılacak, yiyecek temini ve sağlık bakımı gerçekleştirilecek, yoksul aileler, çocuklarını okuldan çıkarmama konusunda teşvik edilecek ve düşük gelirli topluluklara yönelik okulların kalitesinin yükseltilmesi gibi toplumsal hizmetler sağlanacaktır;

b- Sakatlara özel önem vererek, yoksulların, yaşam koşullarını ve geçinme durumlarını iyileştirmelerine katkısı olabilecek becerilerinin ve bilgilerinin gelişmesini ve olanaklarının artmasını sağlamak için sürekli eğitim ve öğretim olanaklarının yaygınlaştırılması ve iyileştirilmesi;

c- Yeni öğrenme tekniklerinden ve radyo, televizyon gibi araçlardan da yararlanarak, gerek resmi gerekse resmi olmayan ilkökul öncesi eğitimin, yoksulluk koşulları içinde yetişmekte olan gençlerin yaşadıkları bazı güçlükleri aşmalarını sağlamak amacıyla yaygınlaştırılarak iyileştirilmesi;

d- Yoksulların ve düşük gelirli toplulukların, Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nın Eylem Programı'nın metinlerine uygun olarak, temel sağlık hizmetleri sağlayacak kaliteli sağlık hizmetlerinden ücretsiz ya da ödeyebilecekleri miktarda bir ücret karşılığı yararlandırılmaları;

e- Yoksulların, öteki hizmetlerin yanısıra, aile planlaması, sağlıklı hamilelik ve doğum öncesi ve doğum sonrası bakımı, çocuk emzirme döneminde ek yararlar gibi hizmetlerden tam manasıyla yararlandırılmasının sağlanması ve üreme sağlığı hizmeti ve çocuk sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesi için kapsamlı bir ulusal stratejinin oluşturulması amacıyla, Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nın Eylem Programı'na uygun şekilde, devlet kurumları, sağlık hizmetleri çalışanları, hükümetler dışı örgütler, kadın örgütleri ve öteki sivil toplum kurumları arasındaki işbirliğinin teşvik edilmesi;

f- Herkese koruma, iyileştirme ve rehabilitasyon sağlayabilecek temel sağlık hizmetleri sistemine yatırımın, toplumsal ve ekonomik kalkınmayı ve bireylerin toplumsal etkinliklere geniş katılımını sağlayacağı gözönünde tutularak, sağlık hizmetleri çalışanlarının düşük gelirli topluluklarda ve kırsal alanlarda çalışmalarını teşvik edilmeli ve sağlık bakımının merkezlerden uzak alanlara ulaştırılması sağlanmalıdır.

D. DAHA ETKİN TOPLUMSAL KORUNMA VE DAHA AZ KORUNMASIZLIK

38. Toplumsal koruma sistemleri, iş bulamayanları yoksulluk karşısında koruma altına alabilmek için, yasalara dayandırılmalı ve gereken yerlerde güçlendirilip yaygınlaştırılmalıdır; toplumsal koruma sistemleri, hastalık, sakatlık, yaşlılık ya da hamilelik, ya da çocuklarına, hastalarına ya da yaşlı akrabalarına bakmak zorunda oldukları için çalışamayanları, ölüm yada eşten ayrılma nedeniyle bakacak kimseleri olmayan aileleri, doğal afetler, iç çatışmalar, savaşlar ya da zorunlu olarak yurdundan ayrılmış olma halinden dolayı geçinemeyecek durumda olanları kapsamalıdır. Birden fazla ülkede rastlanmakta olan HIV/AIDS (bağışıklık sistemi yetersizliği/aktarılmış bağışıklık sistemi yetersizliği) hastalıklarına yakalanmış hastaların durumuna gereken önem verilmelidir. Bunun için yapılması gerekenler aşağıda açıklanmıştır:

a- Muhtaçlara, genel temel korunma, toplumsal güvenlik sigortası sağlamaya dönük programların güçlendirilip yaygınlaştırılması; bu alanda ulusal mali ve yönetsel kapasitelere bağlı programlar tercih edilecektir;

b- Gereken ülkelerde, bu ülkelerin özelliklerine göre belirlenen zamanlama ve koşullara uygun olarak, herkes için toplumsal güvenlik sağlayan toplumsal korunma programlarının aşama aşama yaygınlaştırılmasını olanaklı kılacak bir stratejinin oluşturulması;

c- Ekonominin yeniden yapılandırılması ile bağlantılı toplumsal güvenlik ağlarının genel olarak yoksulluğun azaltılması ve üretken istihdamda artış çabalarını tamamlayan stratejiler olarak değerlendirilmesi;

d- Muhtaçların, tam anlamıyla ve mümkün olduğunca kısa süre içinde kendi kendine yeterli duruma gelmelerini sağlayacak toplumsal koruma ve destekleme programlarının oluşturulması, ailelerin korunması ve ailelere yardım edilmesi, ekonomik etkinlik alanlarından dışlanmış insanların etkinlik alanlarına dönmelerinin sağlanması ve korunmaya muhtaçların toplumsal yalıtılmışlıklarının ya da damgalanmışlıklarının engellenmesi;

e- Toplumsal korunma programlarının güçlendirilmesi ve özel sektör ve gönüllü kuruluşların toplumsal korunma ve destek sağlama yönündeki çabalarının teşviki için gelir düzeylerinin yükseltilmesi için değişik yöntemler bulunmalıdır;

f- Bu alanda, imcece örgütlenmelerinin, meslek birliklerinin ve öteki örgütlerin yenilik getirici çabalarını desteklemek;

g- Kendi işiyle geçinenler ve bu kişilerin aileleri de dahil olmak üzere çalışanların korunmasına dönük toplumsal korunma programlarının yaygınlaştırılarak güçlendirilmesi; bu alanda, kısa süre içinde olumlu sonuçlar elde edilmesi ve çalışanlar iş değiştirdiklerinde program içindeki yerlerini korumaları sağlanarak, programın mümkün olduğu kadar geniş bir kitleyi kapsamasının sağlanması;

h- Uygun düzenlemelerle, toplumsal korunma planlarının, işçilerin, işverenlerin ve devletin katkılarının ve kaynak birikiminin katılanlar tarafından denetlenebilmesini olanaklı kılacak etkinliğinin ve şeffaflığının sağlanması;

i- Yapısal düzenleme programlarına bağlı yeterli bir toplumsal güvenlik ağının sağlanması;

j- Toplumsal korunma ve toplumsal destek programlarının kadınların gereksinmelerini karşılayabilir nitelikte olmasının sağlanması; bu programlarda özellikle kadınların çok yönlü rolleri olduğu ve kadın sorunları dikkate alınmalıdır; kadınların bir süre uzak kaldıkları resmi çalışma ortamına yeniden katılımlarının sağlanması; yaşlı kadınlara destek verilmesi ve kadınların çok yönlü rolleri ve sorumluluklarının olduğunun kabul edilmesi.

39. Çocukların ve gençlerin korunması yönünde özel çaba gösterilmelidir; bunun için aşağıdaki önlemler alınmalıdır:

a- Aile yaşamının dengeli bir biçimde sürmesi teşvik edilmeli ve aile fertlerinin çocukların bakımı ve eğitimi ile ilgili sorumlulukları da dahil olmak üzere, bireylerin birbirlerine ev içi yaşamda destek olmalarına yardımcı olunmalıdır;

b- Nitelikli çocuk bakımı ve hem anne hem babaya ebeveynlik görevleriyle çalışma yaşamları arasında uyum sağlayacak çalışma koşulları sağlanması konusunda toplumsal destek verilmesi;

c- Topluluk etkinliklerinde aile örgütlenmelerini ve ağlarını desteklemek ve bu etkinliklere katılmak;

d- Çocukların, özellikle kız çocuklarının çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesine dönük zorunlu yasal, yönetimsel, toplumsal ve eğitimsel önlemler almak;

e- Silahlı çatışma bölgelerindeki çocuklar, yeterli aile desteğinden mahrum çocuklar, kentlerdeki sokak çocukları, terkedilmiş çocuklar, sakat çocuklar, uyuşturucuya alışmış çocuklar, savaş ya da doğal ve insan eseri felaketlerden etkilenmiş çocuklar, kimsesiz küçük mülteci çocuklar, çalışan çocuklar ve ekonomik ve cinsel bakımdan sömürülen ya da taciz edilen ya da kullanılan çocuklar ve çocuk kaçakçılığı ya da çocuk satıcılığının kurbanı olan çocuklar da dahil olmak üzere, özellikle güç koşullardaki çocukların haklarının korunması ve durumlarının düzeltilmesi; Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hükümlerine uygun olarak, bu çocukların gıda, barınak, eğitim ve sağlık bakımı hizmetlerinden yararlandırılmaları ile şiddet ve kullanıma karşısında korunmaları, topluma sağlıklı biçimde yeniden dönebilmeleri ve aileleri ile birleşebilmeleri için gereken toplumsal ve psikolojik yardımın sağlanması;

f- Yoksul gençlerin, ekonomik, eğitimsel, toplumsal ve kültürel olanaklarının güçlendirilmesi, aralarında yapıcı toplumsal ilişkilerin geliştirilmesine dönük programlar oluşturulması ve bu programların güçlendirilmesi ve yoksul gençlerin, kuşaktan kuşağa aktarılan yoksulluk döngüsünün kırılması için içinde yaşadıkları topluluklarının dışında bağlantılar kurmalarına yardımcı olmak;

g- Yoksul alanlarda yaşayanlar başta olmak üzere, yerli çocukların ve bu çocukların ailelerinin özel gereksinmelerinin ele alınması; bu çocukların kültür, dil ve geleneklerine saygı göstererek, ekonomik ve toplumsal kalkınma programlarından yeterince yararlanmalarını sağlamak;

h- Eşinden ayrılmış ve çocuğuna/çocuklarına tek başına bakmak zorunda olan anne ya da babanın koşullarının iyileştirilmesi ve tek ebeveynli ailelerin ve kadının idaresindeki ya da kadının bakımını sağladığı ailelerin, uygun barınak ve çocuk bakımı da dahil olmak üzere, gerekli toplumsal desteği almalarının sağlanması.

40. Sakatlar da dahil olmak üzere, yaşlıların korunması için özel çaba harcanmalıdır; bunun için aşağıdaki önlemlerin alınması gerekir:

a- Ailenin destek sağlayan sistemlerin güçlendirilmesi;

b- Yaşlıların, özellikle yeterli aile desteği alamayanların, kırsal alanlarda yaşayan, çalışan, silahlı çatışmalardan ve doğal ya da insan eseri felaketlerden etkilenen yaşlıların, sömürülen, bedensel ya da psikolojik olarak ihmal edilen ya da kötüye kullanılan yaşlıların durumlarının iyileştirilmesi;

c- Yaşlıların, toplumsal hizmetlerden ve toplumsal güvenlik ağlarından yararlandırılarak temel insani gereksinmelerinin karşılanması; muhtaç durumda olanlara yardım edilmesi ve yaşlıların kötüye kullanıma ve şiddet karşısında koruma altına alınması ve taşınması gereken bir ağırlık olarak değil, yararlanılacak bir kaynak olarak davranılarak korunmaya alınmaları;

d- Çocukların sorumluluğunu üstlenmesi beklenen büyükanne ya da büyükbabalara yardım etmek; özellikle, AIDS ya da cüzam gibi hastalıklara yakalanmış ya da bakmaları istenen kişilere bakamayacak durumda olan yaşlılara yardım sağlamak;

e- Gençlerin, yaşlılıklarında kullanmak üzere tasarruf yapmalarını olanaklı kılacak bir mali ortamın yaratılması;

f- Emekli işçilerin yoksulluğa düşmemeleri için, ülkelerinin kalkınmasına yaptıkları katkılar dikkate alınarak, gereken önlemlerin alınması ve uygun mekanizmaların oluşturulması;

g- politika ve program belirlemelerinde ve karar oluşturma ortamlarında, her düzeyde, her kuşaktan katılımın teşviki ve desteklenmesi.

41. Bireyler ve topluluklar, uzun süre yurtlarından ayrı kalmanın ve felakete uğramış olmaktan dolayı dışlanmanın sonuçları ve yoksullaşma karşısında, ulusal ve uluslararası düzeylerde uygun biçimlerde aşağıda açıklanan eylemlerle korunmalıdırlar:

a- Kuraklık, deprem, kasıga, sel gibi doğal felaketlerin sonuçlarının ve etkilerinin hafifletilmesine dönük etkili mekanizmaların oluşturulması;

b- Doğal afetlerin ve açlığın neden olduğu sonuçların yumuşatılması konusunda erken uyarı, değerlendirme, bilgilendirme ve yönetim de dahil olmak üzere, uzun dönemli stratejiler ve olasılık planları saptamak; bu durumlarda süratle yanıt verebilecek stratejileri oluşturmak; bu stratejilerle kurtarma çalışmaları kısa süre içinde rehabilitasyon ve kalkındırma etkinliğine dönüştürülebilir;

c- Hükümetlerin, hükümetlerarası ve hükümetlerle bağlantısı olmayan kurumların çabalarını bir bütün içinde gerçekleştirebilecek tamamlayıcı mekanizmalar kurulmalıdır; değişik biçimde insani acil durum yardımlarında, Birleşmiş Milletler etkinliklerine destek verecek ulusal gönüllü grupları kurmak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 46/182 ve 49/139 B sayılı kararlarına uygun olarak, kurtarma çalışmalarından rehabilitasyon, yeniden inşa ve kalkındırma çalışmalarına uyumlu geçişe uygun mekanizmalar oluşturmak;

d- Şiddetli gıda maddeleri kıtlığını engellemek ve fiyatları sabitleştirmek için, gıda maddelerinin depolanabileceği tesislerin, acil durumlarda ulaştırma ve dağıtım olanaklarının bulunduğu, geleneksel mekanizmalardan ve pazar mekanizmalarından esiksiz yararlanabilen acil durum gıda maddeleri re-zervlerinin geliştirilip güçlendirilmesi;

e- Doğal afetlere sık rastlanan bölgelerde ve topluluk örgütleriyle işbirliği halinde kuraklık ve sel felaketlerinin sonuçlarını hafifletecek zirai uygulamalar geliştirmek ve kaynaklar ve altyapı inşa programları oluşturmak, felaket hallerinde, kısa süre içinde, acil durumlara özgü insan çalıştırma uygulamasına genişletilebilecek geleneksel çözüm uygulamalarından da yararlanmak;

f- Felaket hallerinde, gıda maddeleri, psikolojik ve toplumsal bakım, ilaç, tıbbi yardım ve başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere bütün felaket kurbanlarına başka bakımlardan yardımı kısa sürede ve etkili biçimde sağlayabilecek gereken planlama ve lojistik mekanizmaların oluşturulması; bu plan ve mekanizmaların, yardımların gereksinmesi olanlara yöneltilmesini sağlayacak ve felaket yardımlarının yerel ekonomiye yeniden canlılık kazandırabilecek ve kaynak korunmasını ve kalkınma çabalarını destekleyebilecek özelliklere sahip olması gerekir;

g- Birleşmiş Milletler sisteminden ve hükümetlerle bağlantısı olmayan örgütlerden yardım da dahil olmak üzere, bölgesel ve uluslararası yardımın seferber edilmesi ve bu yardımların eşgüdüm içinde yapılması; felaket hallerinde Devletlerin ve toplulukların çabalarına genel olarak destek olmak;

h- Erken uyarı sistemlerinin oluşturulmasıyla doğal afetler karşısında korunmasızlık düzeyini azaltmak.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ÜRETKEN İSTİHDAMIN GENİŞLETİLMESİ VE İŞSİZLİK ORANININ AZALTILMASI

Eylem ve Hedeflerin Temeli

42. Üretken iş ve istihdam, kalkınmanın olduğu kadar insan kimliğinin de en önemli unsurlarıdır. Sürdürülebilir ekonomik büyüme, sürdürülebilir kalkınma ve üretken istihdamın yaygınlaştırılması birarada gerçekleştirilmelidir. Yoksullukla mücadelede ve toplumsal bütünleşmenin geliştirilmesinde, tam, yeterli, uygun ve adil istihdam etkili bir yöntemdir. Tam istihdam hedefine ulaşmak için, devletin, ilgili örgütlerin ve sivil toplumun diğer bütün unsurlarının, herkesin üretken çalışma sürecine katılımını ve bundan yararlanmasını olanaklı kılacak koşulları yaratmada her düzeyde işbirliği içinde olmaları gerekmektedir. Globalleşmenin, ülkeler arasında karşılıklı bağımlılığı artırdığı bir dünyada, ulusal çabalar uluslararası işbirliği ile desteklenmelidir.

43. Küreselleşme ve teknolojinin hızla gelişmesi, emek hareketliliğinin artışına yol açmakta, yeni belirsizliklerin yanısıra yeni istihdam olanakları da yaratmaktadır. Part-time, geçici ve tipik olmayan başka istihdam biçimleri artmaktadır. Yeni istihdam alanlarının yaratılması gerekliliğine ek olarak, böyle bir çevre, sürdürülebilir kalkınma için insan kaynaklarının daha fazla geliştirilmesi yönündeki çabaların yaygınlaştırılması da gerekmektedir. Bunun için, ötekilerin yanısıra, üretken çalışma ve değişen gereksinmelere uyum yapabilmek için başta kadınlar ve gençler olmak üzere, bireylere gereken bilgi ve becerilerin artırılması gerekmektedir.

44. Kalkınmış ülkelerin çoğunda, artış, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ve bağımsız çalışma alanlarında istihdam oranlarında, yüksek bir artış kaydedilmiştir. Kalkınmakta olan ülkelerin çoğunda, kayıt dışı sektördeki hareketlilik, resmi sektörde ücretli çalışma olanakları sınırlı kişiler için, özellikle kadınlar için, en önemli istihdam olanağını oluşturmaktadır. Bu tür işletmelerin işleyişinin ve bunların yaratılması ve yaygınlaşması için verilen desteğin önündeki engellerin kaldırılmasının yanısıra, işçilerin temel haklarının, sağlık ve güvenliklerinin korunması ve genel çalışma koşullarının artan ölçüde iyileştirilmesi ve bu özellikteki bazı işletmelerin resmi sektörün parçası haline getirilmesine dönük çabaların güçlendirilmesi gerekmektedir.

45. Bütün gruplara yeni istihdam olanaklarından faydalanma fırsatı verilirken, özel gereksinmeler ve değişen demografik yapılar ve eğilimler de bu gelişmelere uygun önlemleri gerekli kılmaktadır. İstihdam politikası ile ilgili bütün alanlarda, cinsler arası eşitliğin sağlanması, herkesin olanaklardan eşit biçimde yararlanması, ırksal ve etnik özellikler, din, yaş, sağlık ve sakatlığa bağlı ayırimcılığın sona erdirilmesi yönündeki çabalara, uygulanabilir uluslararası araçlara tam saygı gösterilerek, devletin ve özel sektörün özel önem vermesi gerekir. Emek pazarlarına ulaşmakta özel güçlüklerle karşılaşan grupların gereksinmelerine dikkat edilmelidir. Böylece, etkili destekleme mekanizmalarının geliştirilmesi yönteminden de yararlanılarak, bu grupların, üretken etkinliklere katılmaları sağlanmaya çalışılacaktır.

46. Çocuklara ve yaşlılara bakmak, aileye gıda maddeleri bulmak ve bunları hazırlamak, çevreyi korumak ve korunaksız ve zarara uğramış birey ve gruplara gönüllü olarak yardımcı olmak gibi ücretsiz üretken çalışmaların büyük bir toplumsal önemi vardır. Bu tür işlerin büyük bir kısmı, dünyanın her tarafında, çoğunluğu kayıtsız ücretli ve ücretsiz çalışmak gibi çifte yük altındaki kadınlar tarafından yerine getirilmektedir. Ücretsiz çalışmanın toplumsal ve ekonomik önemi ve değerinin ortaya çıkarılması ve anlaşılması yönünde çaba gösterilmeli, çalışma yaşamında esnek düzenlemelerin, gönüllü toplumsal etkinliklerin teşviki, üretken çalışma kavramının kapsamının genişletilmesi gibi yöntemlerle çalışanların bu tür işlere uyumlarının sağlanması, bu tür işlerin toplumsal olarak anlaşılması; bu konuda, bu tür işlerin niceliksel olarak yansıtılmasıyla hesaplara geçme olanaklarının araştırılması ve bu verilerin hem özel olarak hem de ülkelerin genel hesaplama sistemleri içinde yer alması olanaklarının araştırılması gerekmektedir.

47. Sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmanın geliştirilmesi genel çerçevesi içinde, aşağıda açıklanan önlemlerin en kısa zamanda gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

- İşverenlerin, sendikaların ve öteki sivil toplum örgütlerinin tam katılımıyla, yeni istihdam alanlarının yaratılması konusunun ulusal stratejilerin ve politikaların merkezine oturtulması;
- Hem kırsal hem de kentsel sektörlerde iş olanaklarının genişletilmesi ve üretimin artırılmasına dönük politikalar oluşturmak,
- İşçilerin ve girişimcilerin değişen teknolojilere ve ekonomik koşullara uyum yapmalarını sağlayacak eğitim ve öğretim verilmesi;
- Uluslararası Çalışma Örgütü'ne ve öteki uluslararası kurumların ilgili kararlarında açıklanmış olduğu gibi işçilerin temel haklarına tam saygı gösterilen nitelikli iş alanları yaratmak;
- Politika tasarımlarında, gençlerin, kadınların, sakatların ve öteki bütün zarara uğramış grup ve bireylerin yapısal, uzun dönemli işsizlik ve her zaman iş bulamama gibi sorunlarına ağırlık vermek;
- Karar alma süreçlerinin bütün düzeylerinde, cinsler arasında eşitlik sağlamak için kadının güçlendirilmesi ve kadınlara eşit istihdam ve eşit ücret olanaklarının yaratılması, ailede ve çalışma yaşamında sorumlulukların kadın ile erkek arasında karşılıklı yarara dayalı ve uyum içinde paylaşılmasını sağlamak amacıyla politika belirlemelerinde cinsiyetten kaynaklanan sorunlara ilişkin araştırmalara yer vermek;
- Korunmasız ve zarara uğramış insanların, eğitim ve öğretim olanaklarının temini yolu da dahil olmak üzere, güçlendirilmeleri;
- Hem kadınlar hem erkekler için çalışma saatlerinin düzenlenmesinde daha fazla esneklik ve çalışma yaşamında daha fazla anlayış ve kabul.

EYLEMLER

A. POLİTİKA FORMÜLASYONUNDA

İSTİHDAM SORUNUNA AĞIRLIK VERİLMELİDİR

48. Üretken istihdamın genişletilmesi, sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin ve ekonomik ve toplumsal politikaların merkezine oturtulması gerekir:

a- Tam, üretken, gereken ücretin ödenmesi ve özgürce iş alanı seçimi konularında etkin politikalar geliştirmek ve bu politikaların uygulanışını izlemek;

b- İşsizlik ve eksik istihdama ilişkin sorunların ele alındığı politikalara ulusal ve uluslararası düzeylerde öncelik vermek.

49. Makroekonomik istikrar için gereken önlemlerin iş alanları üzerindeki olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi amacıyla şunların yapılması gerekir:

a- Makroekonomik politikaların, birbirini karşılıklı olarak desteklemesi ve geniş temelli ve sürdürülebilir ekonomik büyümeye ve sürdürülebilir kalkınma sürecine uygunluklarını sağlayacak şekilde eşgüdüm içinde uygulanmaları ve üretken istihdamın genişletilmesinde önemli artışlar sağlayabilecek ve bütün dünyada işsizliğin azaltılmasına katkıda bulunacak nitelikte olmaları;

b- Bütçe düzenlemelerinde, gerektiğinde, daha fazla gerçekleştirilebilir ve uzun dönemli iş alanları yaratabilecek programlara öncelik vermek.

c- Ekonominin kararlaştırılmasına ilişkin politikaların bir parçası olarak ekonomik büyüme ve yeni iş alanlarının yaratılması çabalarının önündeki yapısal kısıtlılıkların ortadan kaldırılması;

d- Sanayi alanında sağlam ilişkilerin geliştirilerek bundan yararlanılması ile varolan kaynakların nasıl kullanılacağı konusunun enflasyona neden olmayacak biçimde çözümlenmesi;

e- Ticaret ve yatırımların liberalizasyonunun ekonomi ve özellikle istihdam üzerindeki etkilerinin izlenmesi, araştırılması ve bu konudaki bilgilerin yayınlanması;

f- İstihdamın geliştirilmesine ilişkin farklı önlemler ve sonuçları konusunda bilgi alışverişi ve bütün dünyada istihdam eğilimlerindeki değişikliklerin izlenmesi;

g- Yapısal düzenleme, kararlaştırma ya da reform programlarının, başta korunaksız durumda olan, işlerini kaybetmiş işçilerin koşulları üzerindeki olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi ve bu durumdaki insanların, sürekli eğitim ve yeniden eğitim çalışmalarına ve başka etkinliklere yeniden katılmalarını sağlayacak uygun toplumsal güvenlik mekanizmalarının oluşturulması.

50. Yeni istihdam alanlarının mümkün olan en fazla düzeyde yaratılmasına dönük ekonomik büyüme modellerinin geliştirilmesi için aşağıda belirtilen önlemler alınmalıdır:

a- Hem kentsel hem de kırsal alanlarda topluluğun mal varlıklarını koruyan ve iyileştiren ve yerel kaynakları kullanan ve kaynak yaratan ekonomik ve toplumsal altyapı alanına yönelik emek yoğun yatırımların, uygun olan yerlerde teşviki;

b- Kısa ve uzun dönemde istihdam yaratımını hızlandıracak potansiyele sahip teknolojik yenilikleri ve endüstriyel politikaları desteklemek ve bu yeniliklerin ve politikaların korunmasız durumda olanlarla sakatlar üzerindeki etkilerinin incelenmesi;

c- Kalkınmakta olan ülkelere, kendilerine özgü ve uygun teknolojiler seçme kapasitesinin kazandırılması;

d- Kalkınmakta olan ülkelerde, teknoloji ve istihdamla ilgili politikaların öteki toplumsal hedeflerle bütünlüğünün sağlanabilmesi için ve ulusal ve yerel teknolojik kurumların yaratılarak güçlendirilmesi için, bu ülkelere teknik yardımda bulunmak ve teknoloji transferini arttırmak;

e- Ekonomileri geçiş halinde olan ülkelerde iş alanında personel eğitimini, pazara yönelik reformlara uyum ve kitlesel işsizliğin azaltılması ile ilgili programların gerçekleştirilmesini teşvik etmek;

f- Hayvancılık, ormancılık, balıkçılık ve tarımsal ürün işleme sanayileri de dahil olmak üzere kırsal alanlarda tarım ve tarım dışı üretimde, kırsal sektörde çevresel bakımdan sağlam, sürdürülebilir ekonomik etkinlik ve üretken istihdamın genişletilmesi hedefine ulaşmak için karşılıklı olarak birbirine destek verebilen iyileştirici uygulamaların geliştirilmesi;

g- Bireylerin, ailelerin ve toplulukların toplumsal koşullarını değiştirmek ve yeni iş alanları yaratmak için hükümetler ve sivil toplum örgütleri arasında birlikte çalışma anlayışını geliştirecek topluluk ekonomik kalkındırma stratejilerinin teşviki;

h- Sermaye bakımından kısıtlı alanlarda tasarrufların seferber edilmesi ve yatırımların teşvikine yönelik sağlam politikalar oluşturmak;

i- Doğal kaynakların korunması ve iyi idaresi, nazik ekosistem içinde alternatif geçiş biçimlerinin geliştirilmesi ve ağır tahribata uğrayan ve korunmayan toprakların ve doğal kaynakların iyileştirilmesi ve yeniden üretimi gibi yöntemlerle Gündem 21'de açıklandığı gibi yeni iş alanları yaratma olanaklarının en fazlaya çıkarılması;

j- Başta kırsal alanlar olmak üzere, yerel istihdam yoğun kaynaklara dayanılarak yenilenebilir enerjinin kullanımının teşviki.

51. Ek istihdam alanları yaratabilecek özel sektör işletmelerinin yaratılması ve büyütülmesi ile bağlantılı olanaklar aşağıda açıklanan yöntemlerle teşvik edilmelidir:

a- Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin karşılaştıkları engellerin ortadan kaldırılması ve özel girişimin cesaretini kıran düzenlemelerde değişiklikler;

b- Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin kredi, ulusal ve uluslararası pazarlara ulaşma, yönetim eğitimi ve teknolojik bilgi elde etme olanaklarının geliştirilmesi;

c- Büyük ve küçük işletmeler arasındaki ilişkilerin, işçi haklarına tam saygı gösterilerek, yan anlaşma programları gibi yöntemlerle kolaylaştırılması;

d- Kadın ve genç girişimcilerin çalışma koşullarının ve olanaklarının geliştirilmesi; bunun için kredi, üretken kanaklar ve toplumsal güvenlik korumasından kadın ve genç girişimcilerin yararlandırılmaları ve uygun durumlarda, sağlık hizmetleri ve çocuk bakımı gibi aileye toplumsal destek veren yöntemlerden yararlanılmalıdır;

e- Kooperatiflerin gelişimini güçlendirmek için yasal düzenlemeler yapmak, bu düzenlemeleri teşvik etmek ve desteklemek ve kooperatifleri, sermayelerini harekete geçirmeleri, yeni borçlanma programları oluşturmaları ve girişimciliklerini geliştirmeleri gibi konularda teşvik etmek;

f- Resmi olmayan sektörün ve yerel girişimcilerin daha üretken hale gelmelerinin ve resmi sektörle zamanla bütünleşmelerinin sağlanması için yardımcı olmak; bu alanda şu yöntemlerden yararlanılmalıdır: ödenmesi mümkün kredi, bilgi, daha geniş pazarlar, yeni teknolojiler ve uygun teknolojik ve yönetim becerileri, modern teknik ve yönetim becerileri, iş alanlarının ve öteki fiziksel altyapı olanaklarının iyileştirilmesi, resmi olmayan sektörün istihdam yaratma kapasitesini olumsuz yönde etkilemeden çalışma standartlarının ve toplumsal koruma hizmetlerinin zaman içinde genişletilmesi;

g- Ticaret odaları ve başka tür dernekler ya da kendi kendine yeten resmi ve resmi olmayan işletmelerin kurdukları kurumlar gibi bağımsız örgütlerin yaratılması ve geliştirilmelerinin teşviki;

h- Sanayi işletmelerinin eğitim ve yeni iş alanları yaratma olanaklarının genişletilmesinin kolaylaştırılması.

B. EĞİTİM ÖĞRETİM VE İŞÇİ-İŞVEREN İLİŞKİLERİ İLE İLGİLİ POLİTİKALAR

52. Günümüzde süratle değişen dünya koşullarında insanların, üretken istihdamdan ve daha iyi iş olanaklarının geliştirilmesinden daha yaygın biçimde yararlandırılabilmeleri için aşağıdaki önlemlerin alınması gerekmektedir:

a- Eğitim alanında iyi tanımlanmış önceliklerin saptanması ve eğitim ve öğretim sistemlerine etkin yatırımların gerçekleştirilmesi;

b- Çalışma yaşamı, iletişim, hükümetlerle, hükümetlerle bağlantısı olmayan örgütler arasında, özel sektör, yerel topluluklar, dinsel gruplar ve aileler arasındaki işbirliği de dahil olmak üzere, bütün eğitim kurumları ve öteki devlet kurumları arasında işbirliğinin canlandırılması ve yenilenmesi;

c- Kitlesele temel eğitimin, özellikle okur yazarlığın sağlanması ve öğrenme konusunda becerilerin gelişmesini sağlayacak analitik ve eleştireci düşünme yöntemleri de dahil olmak üzere, genel eğitimin geliştirilmesi;

d- Gençlerin ve yetişkin öğrencilerin okuma yazma kampanyalarının, eğitim ve öğretim proramlarının tasarımına aktif katılımlarını teşvik ederek, çalışanların ve farklı toplum kesimlerinin toplumsal gerçekliklerinin bu etkinliklerde dikkate alınmasının sağlanması;

e- Eğitim ve öğretim programlarının değişen ekonomik koşullara uymasını sağlamak için yaşam boyu öğrenimin teşviki; öğretim olanaklarından tam ve eşit biçimde yararlanma olanaklarının yaratılması, kadınların öğretim programlarına katılımlarının sağlanması, devlet ve kamu sektörüne teşvikler sağlamak ve çalışanlara sürekli eğitim vermek ve girişimcilik becerilerini harekete geçirmek;

f- Birleşmiş Milletler de dahil olmak üzere, teknik yardım programları aracılığıyla, iyi tasarlanmış ve uyarlanması kolay mesleki eğitim ve çıraklık programlarının, üretkenliğin ve üretken istihdamın desteklenmesi amacıyla teşviki;

g- İş pazarlarına yeni girenlerin istihdamına yönelik eğitim programlarının teşviki ve güçlendirilmesi ve yurtlarından ayrılmak zorunda kalmış ve tasarruf tedbirlerine bağlı olarak işlerinden ayrılmak zorunda kalmış işçiler için yeniden eğitim programları oluşturmak;

h- Yenilik getirici modeller ve en iyi uygulamalar alanında ulusal ve uluslararası bilgi değişimi aracıyla araştırma ve bilgilerin kitlelere duyurulma kapasitesinin geliştirilerek güçlendirilmesi;

i- İzin dönemi eğitimi ve sürekli eğitim alanlarında, çalışma yaşamından elde edilen deneyimler ile eğitim arasında sıkı eşgüdümlü ve karşılıklı etkileşen teknolojiler ve tümevarımcı yöntemler de dahil olmak üzere, yeni eğitim ve öğretim yöntemlerinin geliştirilmesi.

53. Değişen genel ekonomik koşullarda, çalışanlara istihdam olanaklarını geliştirme ve bu yeni ortama uyum sağlama konusunda yardımcı olmak için aşağıda açıklanan yöntemlere başvurulmalıdır:

a- Dolaylı işçi maliyetlerinin yeni işçilerin işe alınmasında işverenler üzerinde, olumsuz bir etkide bulunmamasını sağlamak amacıyla, işçi talebinin artmasıyla bağlantı işçi-işveren ilişkileri alanında etkin politikaların tasarlanması, geliştirilmesi, uygulanması, tahlil edilmesi ve denetlenmesi; bunun için yapılacaklar şunlardır: boş iş alanı araştırmalarında mesleki rehberlik, danışma hizmetleri ve etkin yardımcılık sağlamak, mesleki tercih ve hareketlilik sağlamak, danışma hizmetlerinin ve özellikle küçük işletmelerin emek güçlerini daha etkin kullanmaları ve geliştirmeleri için işletmelere destek ve danışma hizmetlerinin verilmesi, bütün ayırıcılık biçimlerini engelleyen ve korunaksız ve sakatların istihdam olanaklarını geliştirecek her türlü kurum ve süreçlerin oluşturulması;

b- Gençlerin ve sakatların istihdam olanaklarının ve iş bulmalarını kolaylaştıracak beceriler kazanmalarını sağlayacak yol ve yöntemlerin bulunması;

c- Kadınların ve genç kızların geleneksel olarak kadınların yönetimindeki çalışma alanlarına girmelerinin teşviki;

d- Çeşitli tipik olmayan iş alanlarında çalışan işçilerin gereksinmelerine yönelik stratejiler geliştirmek;

e- Üretimin durması ya da bir girişimin kapanması durumunda, korunaksızların ve sakatların durumlarına dikkat ederek, emek hareketliliğinin desteklenmesi, çalışanların alanlarını genişletmelerinin kolaylaştırılması için toplumsal koruma sistemlerinin yeterli düzeye çıkarılmasının sağlanması ve çalışanların yeniden eğitimi;

f- Kadınların, yeterli çocuk bakımı, yaşlıların bakımı ve öteki destek hizmetler ve kolaylıklar yaratılması gibi yöntemlerle, emek gücüne katılımlarının ve yeniden katılımlarının kolaylaştırılması;

g- Yeterli koruma sağlayarak ve yönetmelik değişiklikleri yaparak, mümkün olduğu kadar önceden işçi istihdamının planlanabilmesi ve yeni teknolojilerin ortaya çıkarılabilmesi için işverenlerle işçiler arasında işbirliğinin teşviki;

h- İşçilerin değişen iş pazarlarına uyum sağlamalarına yardımcı olmak ve toplumsal güvenlik mekanizmaları, mesleki rehberlik, istihdam ve iş bulma konusunda danışmanlık, eğitim, yerleştirme, çıraklık ve bilgi paylaşımı konularında hizmet verilmesini sağlamak üzere hükümete ve özel setöre bağlı istihdam hizmetlerinin güçlendirilmesi;

i- Özellikle, istihdam, eksik istihdam, işsizlik ve gelir ve mümkün olduğu ölçüde, resmi pazarların dışındaki iş olanakları gibi konularda gereken istatistiksel veri ve göstergelerin sağlanması, emek pazarları ile ilgili bilginin yayımı aracılığıyla iş pazarı ile ilgili bilgi aktarma sistemlerinin güçlendirilmesi.

C. ÇALIŞMA KOŞULLARI İLE İSTİHDAM KALİTESİNİN YÜKSELTİLMESİ

54. Hükümetler iş ve istihdam kalitesinin yükseltilmesi için aşağıda açıklanan önlemleri yaşama geçirmelidir :

a- Kabul etmiş oldukları insan hakları zorunluluklarını tam anlamıyla uygulamak ve uygulamayı denetlemek;

b- Zorunlu çalıştırma ve çocukların çalıştırılması, örgütlenme özgürlüğü ve örgütlenme ve toplu pazarlık hakkı, eşit işlerde çalışan kadın ve erkeklerin eşit ücret alması hakkı, çalışma ortamında ayırimcılık yapmamak, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün sözleşmelerinin, imzalayan devletler tarafından, eksiksiz uygulanması da dahil olmak üzere, temel işçi haklarına saygının korunması ve bu hakların geliştirilmesi; bu sözleşmeyi imzalayan devletlerin, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekten yaşama geçirebilmeleri için sözleşme hükümlerine bağlı kalmaları;

c- Bu alanlarda ve küçüklerin, kadınların, gençlerin, sakatların ve yerlilerin çalışma alanındaki hakları ile ilgili olanlar da dahil olmak üzere, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün gerçekleştirdiği sözleşme hükümlerinin yasama organlarında kabulünün ve eksiksiz uygulanmasının ciddi biçimde ele alınması;

d- Ulusal işçi-işveren yasalarının ve politikalarının formülasyonuna klavuz olarak, varolan uluslararası işçi-işveren ilişkileri standartlarından yararlanmak;

e- İstihdam ve iş kalitesi düzeyinin iyileştirilmesi ile ilgili olana önem vererek, ILO'nun rolünün artırılması;

f- İşverenlerin ve işçilerin işletme karlarındaki paylarının artırılması ve işletmeye ilişkin kararlarda işçilerle işverenler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesinin sağlanması konularında, işçi ile işveren arasında ilişkilerin teşviki.

55. Sağlıklı ve güvenilir bir çalışma ortamının yaratılması, sömürünün ortadan kaldırılması, çocukların çalıştırılmasının engellenmesi, üretimin yükseltilmesi ve yaşam kalitesinin geliştirilmesi için aşağıdaki önlemlerin alınması gerekir:

a- Sağlık ve güvenlik koşulları da dahil olmak üzere çalışma koşullarının iyileştirilmesini hızlandırmak amacıyla yönelik politikaların oluşturulması ve uygulanması;

b- Çevresel sağlığa yönelik tehlikeleri ortadan kaldırma yönelişiyle bu tehlikeleri azaltacak, resmi olmayan sektördeki işletmelere ve bütün işçilere mesleki güvenliğin nasıl geliştirilebileceğine ve sağlıkla ilgili tehlikelerin nasıl azaltılabileceğine ilişkin bilginin ve rehberliğin sağlanacağı konusunda sağlıkla ilgili sözleşmelere uygun olarak özel politikalar geliştirilmek;

c- Ulusal yasalara ve yönetmeliklere uygun olarak, örgütlenme özgürlüğü, toplu pazarlık hakkına tam saygıya ve üçtarafli işbirliğine dayalı sağlam işçi-işveren ilişkilerinin geliştirilmesi;

d- Uluslararası standartlara uymadığı halde uygulanmakta olan çocuk istihdamının tümüyle ortadan kaldırılması ve ilgili yasaların eksiksiz uygulanmasına yönelik zamanı belirlenmiş özel hedeflerin saptanması ve gereken yerlerde, ILO standartlarının ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hükümlerinin uygulanması için gereken yasal düzenlemelerin yapılması, gereken sağlık, eğitim ve

öteki toplumsal hizmetlerin sağlanmasıyla, başta sokak çocukları olmak üzere, çalışan çocukların korunmasını sağlamak;

e- Çocukların istihdamının asıl nedeni olan ailelerin yoksulluğunun ortadan kaldırılması, çocukların çalıştırılması uygulamasının ortadan kaldırılması ve ebeveynlerin, toplumsal hizmetler ve öteki teşvik unsurlarının da kullanılmasıyla ve başka yöntemlerle, çocuklarını okula göndermeye teşvik etmek amacıyla, çalışma yaşamına ve diğer alanlara özgü politika ve programlar geliştirmek;

f- Başta kadınlar olmak üzere, işçilerin cinsel taciz ve şiddetten korunmasına yönelik politika ve programlar oluşturmak;

g- Devlete bağlı işletmelere ve özel işletmelere, çalışma koşullarını iyileştirecek teknoloji ve know-how transferi ve bunları koşullarına uyarlamaları ve mesleki güvenliğin artırılmasını ve güvensizliği ortadan kaldırmayı hedefleyerek sağlık alanında tehlikeleri azaltmak konusunda teşvik vermek.

56. Kadınların emek pazarına tam katılımlarının ve istihdam olanaklarından erkeklerle eşit oranda yararlanabilmeleri için aşağıda açıklanan önlemlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir:

a- Kadınların çalışmasına karşı önyargıların ortadan kaldırılması için, çalışma yaşamında cinsler konusunda eğitimin desteklenmesi ve istihdam politikasının temeli olarak erkek ve kadın arasında eşitlik ilkesinin gerçekleştirilmesi;

b- Gereken yerlerde, iş bulma, ücretler, kredi temini, yan ödentiler, geliştirme, eğitim, terfi, atanma, çalışma koşulları, iş güvenliği ve toplumsal güvenlik hizmetleri gibi alanlarda olumlu eylemler gerçekleştirerek cinsler arası ayrımcılığın ortadan kaldırılması;

c- Kadınların mesleki ve ev içi işlerini kolaylaştıracak teknolojilerden daha fazla yararlanabilmelerini sağlamak, üretim sürecinde cinslere göre tanımlanmış rollerin değiştirilmesi, kendi kendine yeterlilik, gelir üretme, alanlarında destekleme ve kadınların tek biçimli düşük ücretli işlerden başka iş alanlarına kaymalarını sağlamak amacıyla güçlendirilmeleri;

d- Cinslere dayalı işbölümünü güçlendiren politika ve davranışların değiştirilmesi ve kadının ev işleri yükünün paylaşılmasını ve azalmasını sağlayacak teknolojiler, hamilelik ve doğum sonrası izni gibi kurumsal destekler sağlamak; doğum sonrası gönüllü part-time çalışma ve iş paylaşımı, nitelikli çocuk bakımı tesislerinden düşük ücretle yararlanma, çalışan ebeveynlerin işlerini ailevi sorumluluklarıyla uzlaştırmalarına yönelik önlemler almak ve tek ebeveynli ailelerin gereksinmelerine özel dikkat göstermek;

e- Erkekleri, çocuk yetiştirmek ve ev işleri de dahil olmak üzere, ailenin ve ailenin geçiminin gerekli kıldığı sorumlulukları eksiksiz olarak yerine getirmeye teşvik etmek.

**D. ÖZEL GEREKSİNİMLERİ OLAN GRUPLAR İÇİN
İSTİHDAM OLANAKLARININ GENİŞLETİLMESİ**

57. Bu alanda politika ve program tasarımlarının düzeltilmesi için aşağıdaki önlemlerin alınması gerekir:

a- Özelliği olan grupların kendilerine özgü gereksinmelerinin belirlenerek yansıtılması, programlarda, bu grupların gereksinmelerini karşılamakta eşitlikçi, ayrımcılık içermeyen, etkin ve etkili bir tutumun hakim olması;

b- Bu grupların temsilcilerinin bu programların, planlama, tasarım ve yönetimi ile denetlenmesi değerlendirilmesi ve yeniden yönlendirilmesi çalışmalarında etkin biçimde yer almalarının sağlanması; bunun için, bu grupların önceden belirlendiği biçimde yararlandırılmalarının sağlanması için temsilcilere yeterli kaynak ve doğru bilgilerin temin edilmesi.

58. İstihdamla ilgili politikalar kısa ve uzun dönemli işsizlik sorununa aşağıdaki önlemler çerçevesinde yaklaşmalıdır :

a- İstihdamın planlanması, yeniden eğitim ve öğretim programları, okuryazarlık, beceri geliştirme, iş bulma konusunda danışmanlık, geçici çalışma şemaları, işçi bulma kurumlarıyla sürekli ilişki, emek pazarına giriş ve yeniden girişe hazırlık da dahil olmak üzere işsizlerin ve/ya da örgütlerinin sürece katılımının sağlanması;

b- Uzun dönemli işsizliğin belirgin nedenlerinin ve öteki gruplar üzerindeki, örneğin, yaşlı işçiler, boşanmış anne ya da babaların koşulları üzerindeki etkilerinin incelenmesi ve özel durumlara ve gereksinmelere çözüm getirebilecek istihdam ve diğer destekleyici politikaların tasarlanması;

c- İşsizlerin topluma etkin biçimde katılım kapasitelerini yükseltecek, yeterli yaşam standardını koruyabilecek ve istihdam olanaklarından yararlandırabilme amacıyla istihdamın önündeki engelleyici ve cesaret kırıcı faktörlerin azaltılacağı toplumsal güvenlik şemalarının desteklenmesi.

59. Korunaksız ve zarara uğramış grupların emek pazarından dışlanmasının nedenleri ile etkin mücadele edilebilmesi için bu özellikteki kişilerin emek pazarına girişleri ya da yeniden girişleri ile ilgili programlar için aşağıda açıklanan önlemler alınmalıdır:

a- Okuma yazma öğretimi çalışmalarının, genel eğitim ya da mesleki eğitim çalışmalarının iş deneyimi ile kaynaştırılması ve topluma girişimciliğin ve öteki özel sektör katkılarının değeri hakkında daha geniş bilgi aktarmak amacıyla iş yönetimi konusunda destek ve eğitim vermek;

b- Beceri düzeyini yükseltmek ve konut, sağlık ve aile yaşamında iyileştirmeler aracılığıyla iş bulma olanağının geliştirilmesi.

60. Bütün gençlerin gelecekları konusunda olumlu düşüncelere sahip olmasını sağlamak için aşağıdaki önlemler alınmalıdır:

a- Kız çocuklara özel önem verilerek ve okuryazarlığı birinci plana alarak, bütün gençlerin ilkokul ve ortaokul düzeylerinde eğitim olanaklarından eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak;

b- Başta Afrika ülkeleri olmak üzere, kalkınmakta olan ülkelerde ulusal dilde okuma yazma eğitiminin desteklenmesi ve genel olarak okuma yazma bilmezlikle mücadelenin teşviki;

c- Gençlerin üretkenliğini artıracak, gençlerin sürekli çalışmaya ya da kendi kendilerine yeterli olabilecekleri işleri kurmalarına hazırlayacak, gençlere rehberlik, mesleki ve yönetim

eğitimi, toplumsal beceriler, iş deneyimi ve toplumsal değerler konusunda eğitim sağlayacak kapsamlı ve eşgüdümlü programların tasarlanması ve geręekleřtirilmesinde katkısı olacak değişik kurumların teşviki;

d- Genęlerin gelecekleriyle ilgili planlama ve karar alma sũreęlerine, yaşlarına ve sorumluluk dũyeylerine uygun olarak katılımlarının sağlanması.

61. Yerli halkın emek pazarına tam katılımlarının ve istihdam olanaklarından eşit biçimde yararlanabilmeleri için, kapsamlı bir istihdam alanının yaratılması, eğitim ve öğretim programlarının oluşturulması ve bu programlarda yerli halkın özel gereksinmelerinin dikkate alınması gerekmektedir.

62. Sakatların istihdam alanlarının genişletilmesi için aşağıdaki önlemlere başvurulmalıdır:

- a- Yasalarda ve yönetmeliklerde sakatlara karşı ayırımcılık yapılmamasının sağlanması;
- b- Destek hizmetleri düzenlemek, teşvik planları hazırlamak, küçük işletmeleri ve kendi kendine yeterlilik kazandırma planlarını desteklemek gibi etkin önlemler almak;
- c- Teknolojik gelişmeleri de izleyerek, işyerlerinde sakatlar için gerekli değişiklikleri yapmak;
- d- Gereksinmesi olan sakatlar için desteklenmiş istihdam gibi alternatif istihdam biğimler üretmek;
- e- Toplumda sakatlar hakkındaki olumsuz dũřüncelerin etkileri konusunda gereken duyarlılığı yaratarak, sakatların emek pazarına katılımlarını sağlamak.

63. Göçmen işçilerin ve ailelerinin durumları konusunda ulus-lararası işbirliğin artırılması ve tek tek ülkelerde bu konuya özel olarak önem vermek gerekmektedir. Bunun için yapılması gerekenler şunlardır:

a- Hükümetlerden, Uluslararası Bütün Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi'nin⁽¹⁵⁾ hükümleri başta olmak üzere, bu konudaki başka belgelerdeki hükümlerin de yasama organlarında kabul edilmesi isteminde bulunmaktadır;

b- Göçmen işçi kabul eden ülkelerin hükümetlerinden, ülkenin yasalarına uygun olarak, resmi kayıtlara geğmiş göçmen işçilerin ülkelerinde kalma sũrelerini ve bu işçilerin ęalıřtıkları ülkede sũrekli olarak ikamet eden ailelerinin, ülkede kalma sũrelerinin arttırılması konusunu ele almaları, kendi vatandaşlarına tanıdığı, olanak eşitliği, dinsel inanęlarına saygı gösterilmesi, ęalıřma koşulları, toplumsal güvenlik, sendika üyesi olma ve sağlık, eğitim, kültürel ve öteki toplumsal hizmetlerden yararlanma, yargı sisteminden eşit biçimde yararlanma, yasalar önünde eşit muamele de dahil olmak üzere, temel insan haklarından aynı ölçüde yararlanma hakkı tanınması istenmektedir;

c- Resmi olmayan göçmen işçilerin kendi ülkelerinin, üzerinden geçtikleri ülkelerin ve sınırlarından geğerek içine girdikleri ülkelerin hükümetlerinden, kayda geğmiş göçmen işçi hareketinin nedenlerinin üzerine giderek bunları azaltmaları, resmi olmayan göçmen işçilerin temel insan haklarını korumaları ve bu işçilerin sömürölmelerini engellemeleri istenmektedir;

d- Göçmen işçilerin hem kendi ülkelerinin hem de gittikleri ülkelerin hükümetleri, resmi olmayan göçmen işçi hareketini öğütleyenlere karşı etkin yaptırımlar getirmelidirler; bu işçilerin

sömürülmesini ya da resmi olmayan göçmen işçilerin gizlice getirilmesi işine karışmalarına karşı yaptırımlar getir-melidirler;

e- Göçmen işçilerin kendi ülkelerinin hükümetleri, bu işçilerin geri dönmelerini ve kendi topluluklarına yeniden katılmalarını kolaylaştırmalı ve bu işçilerin becerilerinden yararlanmanın yöntemlerini bulmalıdırlar. Bu işçilerin kendi ülkelerinin hükümetleri, gittikleri ülkelerin hükümetleriyle işbirliği yaparak, bilgi, beceri ve teknoloji aktarımında önemli bir rol oynayabilecek nitelikli işçilerin kendi istekleriyle yurtlarına dönmelerinde ilgili uluslararası örgütlerin desteğini sağlamalıdırlar. Bu işçilerin gittikleri ülkelerin hükümetleri, emekli maaşlarının ve öteki iş ödentilerinin transfer edilebilmesi gibi esnek politikalar benimseyerek bu işçilerin kendi istekleriyle ülkelerine dönmelerini kolaylaştırmalıdırlar.

E. ÇALIŞMA VE İSTİHDAMIN DAHA GENİŞ BİR ÇERÇEVEDEN TANINMASI VE ANLAŞILMASI

64. Çalışma ve istihdamın daha geniş bir çerçevede anlaşılması için aşağıdakilerin yerine getirilmesi gerekmektedir:

a- Düşük ücretle çalıştırılan kişilerin toplumsal refahın gelişmesinde önemli katkıları vardır. toplumun bu tür işlere ve bu işleri yapan kişilere saygı duyması ve değer vermesi gerekir;

b- Çalışma ve istihdam konusunda daha kapsamlı bir bilginin ortaya çıkarılması; bunun için sunuların yapılması gerekir: düşük ücretle çalışmanın, özellikle, bakımından sorumlu olunan kişilere bakmak, aile tarımı ya da işi için yapılan düşük ücretle çalışmanın tip, yoğunluk ve dağılımının ölçülmesi ve daha iyi kavranması için çaba harcamak ve bu alanda, bu tür işlerin nitelik bakımından değerinin saptanabilmesi için uygun yöntemlerin geliştirilmesi, bu tür çalışmanın hem ayrı olarak hem de milli gelir hesaplamalarına yansıtılması olanaklarının araştırılması da dahil olmak üzere, bu konuda bilgi toplama çalışmalarının teşviki, bu bilgilerin paylaşılması ve yayını;

c- Üretken istihdam alanlarının genişletilmesi, kadınların ve erkeklerin istihdam alanlarından eşit biçimde yararlandırılabilmesi, çocukların ve başkalarının bakımına muhtaç kişilerin bakım ve refah koşullarının sağlanması ve yoksullukla mücadele ve toplumsal bütünleşmenin geliştirilmesi için kalkınma stratejilerinde ücreti ödenen ve ödenmeyen çalışmalar arasındaki ilişkinin yeralması;

d- Değişik çalışma ve istihdam biçimlerinin daha geniş bir çerçevede anlaşılabilmesi için olanak ve kurumsal gereksinimler konusunda açık diyalogların teşviki;

e- Ülkelerin öncelikleri ve politikalarına uygun olarak, toplumsal güvenlik konusunda yasalar vergilendirme sistemleri, insanların zamanlarını, eğitim ve öğretim ile ücretli istihdam, ailevi sorumluluklar, gönüllü etkinlikler ve öteki toplumsal bakımdan yararlı çalışma biçimleri, boş zamanlar ve emeklilik gibi alanlar arasında paylaşmalarında esneklik sağlayabilecek yöntemlerin araştırılması ve bu konularda başta aile geçindirmek zorunda olan kadınlar olmak üzere, genel olarak kadınların durumuna bu konularda özel önem vermek;

f- Toplumsal bakımdan yararlı gönüllü çalışmaların desteklenmesi ve istihdamın genişletilmesi hedefine zarar vermeden bu tür işlere yönelik uygun kaynakların tahsisi;

g- Çalışma ve istihdamın değişik biçimde kavranılıp anlaşılmasında ve yaşam boyu esnek iş saati düzenlemelerinde yeni biçimlerin geliştirilmesinde uluslararası alanda elde edilmiş değişik deneyimlerin daha yoğun biçimde paylaşılması.

65. Toplumsal bakımdan yararlı yeni tip ek istihdam ve çalışma biçimlerinin ortaya çıkarılması için ötekilerin yanısıra şunların yapılması gerekir:

a- Korunmasız ve zarara uğramış grupların toplumla daha iyi bir şekilde bütünleşmelerine ve böylece ekonomik ve toplumsal kalkınmaya daha etkin biçimde katılmalarına yardımcı olmak;

b- Başkalarının bakımına muhtaç yaşlılara yardım etmek ya da eğitim yardımına ve toplumsal desteğe gereksinmesi olan ailelere destek sağlamak;

c- Toplumsal kalkınma politikasının başarısında önemli rolü olan bu tür istihdam ve çalışmalarla toplumun bağlantılarını güçlendirmek.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME

Eylem ve Hedeflerin Temeli

66. Toplumsal bütünleşmenin sağlanmasıyla ulaşılmak istenen sonuç, hak ve görevleri olan bireylerin, içinde etkin biçimde rol alabileceği "herkesi içeren bir toplum"un yaratılmasıdır. Böyle kapsayıcı bir toplumun bütün temel haklara ve temel özgürlüklere, kültürel ve dinsel farklılıklara, toplumsal adalete ve korunmasız ve zarara uğramış gurupların özel gereksinmelerine, demokratik katılıma ve yasaların egemenliğine saygıya dayalı olması gerekir. Bazı toplumların çoğulcu yapısı, farklı grupların, zaman zaman, uyum ve işbirliğini başarmakta ve bunu sürdürmekte ve toplumdaki bütün kaynaklardan eşit biçimde yararlanmalarında problemlerin ortaya çıkmasına yolaçmıştır. Bireyin haklarının, yasaların egemenliği bağlamında eksiksiz olarak kabul edilmesi halen tamamen sağlanamamıştır. Birleşmiş Milletler'in kuruluşundan bugüne kadar, insani, dengeli, güvenilir, hoşgörülü ve adil toplum gerçekleştirme yönündeki bu çabalarda, en azından, değişik alanlarda farklı gelişmeler kaydedilebilmiştir.

67. Bununla birlikte, halen devam etmekte olan sömürgelerin bağımsızlıklarını elde etmeleri sürecinde de görüldüğü gibi, ırk ayrımcılığının ortadan kaldırılması, demokrasinin yaygınlaştırılması, insan onuruna saygının daha geniş bir alanda kabul edilmesi, bütün insan hakları ve temel özgürlüklerin ve kültürel farklılıkların saygıyla karşılanması, ayrımcılığın reddi, bütün dünyada yerli halkların üzerinde yaşadıkları bölgelerin özellikleriyle daha geniş bir şekilde tanınması, toplumun bütün üyelerinde kolektif sorumluluk kavramının yaygınlaştırılması, ekonomik ve eğitim olanaklarının genişletilmesi ve iletişimin globalleştirilmesi, ve toplumsal hareketlilik, özel tercihler ve eylemde bağımsızlık konularında daha fazla olanak yaratılması gibi alanlarda bazı gelişmeler kaydedilmiştir.

68. Belirli alanlarda bazı gelişmeler gerçekleştirilmiş olmakla birlikte, başka alanlarda olumsuz durumlar da ortaya çıkmıştır: toplumsal kutuplaşma ve parçalanma, tek tek ülkelerde ve ülkeler arasında gelir ve refah düzeylerinde dengesizlikler ve eşitsizlikler, kentsel gelişmenin denetim dışına çıkmasından ve çevrenin tahribinden kaynaklanan sorunlar, ailelerin, toplumsal grupların, toplulukların ve hatta bütün bir ülkenin marjinalizasyonu, bireyler, aileler, topluluklar ve kurumlar üzerinde, toplumsal değişiklikler, ekonomik değişim, göçler ve nüfusun, özellikle silahlı çatışmaların cereyan ettiği bölgelerde, çok sayıda insanların yer değiştirmek zorunda kalması, ortaya çıkmış olan bu olumsuzluklar arasında sayılabilir.

69. Öte yandan, aile içinde ve özellikle kadınlara yönelik şiddet de dahil olmak üzere, çocuklara, yaşlılara ve sakatlara yönelik değişik biçimlerdeki şiddet de, dünyanın her köşesinde, bireylerin, ailelerin ve toplulukların güvenliklerini tehdit eden bir olgu olarak önümüzde durmaktadır. Toplumsal kopuş çağımızda son derece yaygınlaşmış bir gerçekliktir. Örgütlü suç, yasadışı uyuşturucu kullanımı, silah kaçakçılığı, kadın ve çocuk ticareti, etnik ve dinsel çatışmalar, iç savaşlar, terörizm, bütün aşırı şiddet biçimleri, yabancı düşmanlığı ve politik amaçlı suikastler ve hatta jenosit toplumların ve genel olarak dünyanın toplumsal düzeninin önündeki en önemli tehditleri oluşturmaktadır. Bunlar, toplumsal uyumun desteklenmesi ve farklılıkların kabul edilmesi, korunması ve değerlendirilmesi için, tek tek hükümetlerin ve elverişli durumlarda, hükümetlerin ortak çabalarını gerektiren mutlaka çözümlenmesi gereken sorunlardır.

70. Bu yüzden aşağıda açıklanan önlemlerin en kısa süre içinde yaşama geçirilmesi gerekmektedir:

- İnsanların eşit biçimde yararlanabilecekleri ve gereksinmelerine çözüm getirebilecek şeffaf ve güvenilir devlet kurumlarının oluşturulması;
- Herkesin toplumsal yaşantının bütün alanlarına katılımını sağlayacak olanakların yaratılması;
- Sivil toplum örgütlerinin toplumların işleyişi ve refahını belirleyen kararların formülasyonu, uygulaması ve değerlendirilmesi süreçlerine daha güçlü bir şekilde katılımı ve müdahalelerinin sağlanması;
- Herkesin gerçek verilere ulaşabilmesini sağlayarak, kararların önceden edinilmiş bilgilere dayanarak saptanmasının sağlanması;
- Toplumsal adalet ve ilerlemenin desteklenmesi ve toplumsal kararlılığın sürdürülmesi;
- Genel olarak ayrımcılık yapmama tutumunun, hoşgörünün ve her farklılığın kendine göre bir değeri olduğu fikrinin geliştirilmesi;
- Olanaklarda ve toplumsal hareketlilikte eşitliğin ve adaletin sağlanması;
- Kadınların güçlendirilmesi ve cinsler arasında eşitlik ve adaletin sağlanması;
- Topluma tam anlamıyla katılmakta engellerle karşılaşanların çıkarları ve gereksinmelerinin karşılanmasına ilişkin önlemlere özel önem vererek, herkes için katılımın olanaklı olduğu bir toplumun yaratılması amacıyla fiziksel ve toplumsal engellerin ortadan kaldırılması;

- Genel insan sağlığının bir kalkınma faktörü olarak ele alınması ve bedensel ve ruhsal sağlık hizmetlerinden mümkün olan en yüksek standartlarla yararlanma hakkına özel önem vermek;

- Bireylerin, öteki bireylerin refahına özen göstermesi ilkesinin teşviki ve insan hakları eğitimi çerçevesinde bireylerin birbirlerine karşılıklı destek olma anlayışının güçlendirilmesi;

- Ulusal savunma gereksinmelerinden kaynaklanan silah alımı ve üretiminin meşruluğu açık bir gerçektir. Ancak, silahlı çatışmaların toplumsal tehlikelerinin, aşırı askeri harcamaların, silah ticaretinin olumsuz sonuçlara yol açtığı, özellikle, özel tahribat gücü olan ve ayrımsız etkileri olan silahların üretimi ve alımının ne denli olumsuz sonuçlar yarattığı ve silah üretimine aşırı yatırımların ve aşırı miktarda silah alımının sonuçlarının kavranması ve bu konunun ciddi biçimde ele alınması gerekmektedir. Aynı şekilde silah kaçakçılığıyla mücadele, şiddet, suç işleme, uyuşturucu üretimi, kullanımı ve kaçakçılığı, kadın ve çocuk ticareti ile mücadelede gereken önlemleri almak ve bu konularda çözümler üretmek gerekmektedir;

- Bütün biçimleriyle şiddetin ortadan kaldırılması ve Kadınlara Karşı Şiddet Kullanımının Ortadan Kaldırılması Deklarasyonu⁽¹⁶⁾ hükümlerinin eksiksiz uygulanması gerekmektedir.

EYLEMLER

A. DUYARLI HÜKÜMET VE TOPLUMA TAM KATILIMIN SAĞLANMASI

71. Hükümetler, demokrasi, kalkınma ve insan haklarına saygının birbirine karşılıklı bağımlı konular olduğunu ve birbirini karşılıklı olarak desteklediklerini gözden kaçırmadan, kalkınma hakkı da dahil olmak üzere, bütün insan haklarını ve temel özgürlükleri, geliştirmeli ve korumalıdır. Ayrıca, devlet kurumlarının insanların gereksinmelerine, aşağıda açıklanan önlemlerle, daha duyarlı hale getirilmesi yönünde çaba harcanmalıdır.

a- Hizmetlerin düzenlenip hedeflerine ulaştırılması konusunda devletlerin ve hükümetlerin değişik düzeylerdeki kurumların özel sorumluluklar taşıdıkları gözönünde tutularak, ve her ülkenin anayasal çerçevesi dikkate alınarak, kararların doğru veriler temel alınarak alınması ve karar alma süreçlerine bu kararlardan etkilenecek olanların katılımının sağlanması;

b- Gelir düzeyinin yükseltilmesi ve toplulukların iç uyumunun yükseltilmesi ve korunmasında yerel inisiyatiflerin geliştirilmesi için kaynak tahsisinde, her ülkenin anayasal çerçevesi dikkate alınarak, ulusal, bölgesel, belediyesel ve yerel kapasite ve yetenekler gözönünde tutulmalıdır;

c- Yönetimsel düzenlemelerin basitleştirilmesi, toplumsal politika konuları ve kolektif çıkarlarla ilgili girişimler hakkında bilgi yayını ve halkın üretilen bilgidenden en fazla düzeyde yararlanmasının sağlanması;

d- Yurttaşlarla devlet kurumları arasında tam güven duygusunu yaratacak kanalların açılması ve bu duygunun geliştirilmesi, bütün yurttaşların, özellikle sorunlarına çare bulacak iletişim kanalı olmayan ya da bu konuda bir kuruma başvuramayanların yararlanabilecekleri, makul ücretlerle elde edilebilecek kaynakların oluşturulması;

e- Global ve teknolojik değişikliklerin toplumsal bütünleşme üzerindeki sonuçlarının değiştirilmesiyle ilgili araştırma/incelemelerin üretiminin, toplumsal bütünleşmenin değişik unsurlarının gerçekleştirilmesi amacıyla ortaya konan politika ve programlara ilişkin değerlendirmelerin üretiminin, yeni yöntemler ve başarılı uygulamalar konusundaki bilgilerin uluslararası ve ulusal düzeylerde aktarımı ve yayımının teşvik edilmesi;

f- Bütün kamu görevlilerinin halka verdikleri hizmetlerin insan onuruna yakışır biçimde, adil ve eşit olarak gerçekleşmesi için gereken güvenilirliğin sağlanması;

g- Kamu görevlilerinin hizmetlerinin bütün yurttaşlara ulaşmasının sağlanması ve bu hizmetlerin gereksinmesi olan herkese ulaşmasının sağlanması;

h- Halkın politik süreçlere katılım düzeyinin yükseltilmesi ve yerel ve ulusal düzeylerde politik grupların şeffaflığının ve güvenilirliklerinin geliştirilmesi;

i- Bireylerin bütün insan haklarından eksiksiz yararlanmasının önündeki engellerin ortadan kaldırılmasına ilişkin uluslararası insan hakları araçlarının uygulanmasının ve bu konuda elden geldiğince koşullu imzadan kaçınarak, ülke yasama organlarında ilgili yasaların çıkarılmasının teşviki.

72. Toplumsal yaşantıya tam katılımın teşviki için aşağıda açıklanan önlemlerin alınması gerekir:

a- Başta korunmasız ve zarara uğramışlar olmak üzere herkesin kapasite ve olanaklarının artırılması, her ülkenin anayasal çerçevesi içinde bu grupların bağımsız örgütlerinin kurulması ve varlıklarını sürdürmelerinin teşviki;

b- Korunmasız ve zarara uğramış grupları temsil edenlere özel önem vererek, sivil toplum kurumlarının güçlendirilmesi, bu kurumların, toplumsal kalkınma ile ilgili politikaların formülasyonu, uygulanması ve değerlendirilmesi süreçlerine danışmanlık düzeyinde, katılımlarının sağlanması;

c- Başta eğitim, sağlık bakımı, kaynak yönetimi ve toplumsal korunma olmak üzere, yerel projelerin tasarım ve uygulamasına toplulukların kurdukları örgütlerin daha yüksek düzeyde katılımlarının sağlanması;

d- Topluluk örgütlerinin ve gönüllü bireylerin derneklerinin kurulmasını ve bunların yapıcı katkılarının teşvik edilmesine yönelik yasal çerçevenin oluşturulması ve bu yapıların desteklenmesi;

e- Toplumun bütün üyelerinin haklarından yararlanmalarının, sorumluklarını eksiksiz yerine getirmelerinin ve toplumsal yaşantıya tam anlamıyla katılımlarının teşvik edilmesi ve bütün toplumsal gereksinmelerin sadece hükümetler tarafından karşılanabileceği fikrinin benimsenmesinin teşviki;

f- Varolan ekonomik kaynakları değerlendiren ve rehabilitasyon ve topluma etkin katılıma önem veren herkesi kapsayan esnek bir toplumsal güvenlik ağının oluşturulması;

g- Zarara uğramış ve marjinalize olmuş kişilerin eğitim ve bilgi alma olanaklarının ve toplumsal ve kültürel yaşama katılımlarının geliştirilmesi;

h- Spor ve kültürel yaşama katılım aracılığıyla eşitliğin ve toplumsal bütünleşmenin desteklenmesi.

**B. FARKLI ÖZELLİKLERE SAHİP BİREY VE GRUPLARA KARŞI
AYRIMCILIK YAPMAMAK, HOŞGÖRÜLÜ VE SAYGILI
DAVRANMAK VE HER FARKLILIĞIN KENDİNE GÖRE BİR
DEĞERİNİN OLDUĞUNU KABUL ETMEK**

73. Ulusal ve uluslararası düzeylerde, ayrımcılığı ortadan kaldırmak, farklı özelliklere sahip birey ve gruplara hoşgörülü ve saygılı davranma tavrını geliştirmek ve farklılıkların kendine göre bir değerinin olduğunu kavramak gerekmektedir. Bunun için yapılması gerekenler şunlardır:

a- Bütün biçimleriyle, ırkçılık, ırkçı ayrımcılık, dinsel hoşgörüsüzlük, yabancı düşmanlığı ve bütün biçimleriyle toplumsal yaşantının her alanında ayrımcılıkla mücadelede gereken yasaların ve başka düzenlemelerin kabul edilerek uygulanması;

b- Uluslararası Her Tür Irkçı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi⁽¹⁷⁾ ve Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin⁽¹⁸⁾ hükümleri de dahil olmak üzere, ilgili uluslararası belgelerin hükümlerinin uygulanması ve bu sözleşmelerin, mümkün olduğu kadar koşullu onay yoluna başvurulmadan ülkelerin yasama organlarında kabulünün teşviki;

c- Kadınların Koşullarının Güçlendirilmesi İçin Nairobi İleriye Dönük Stratejiler⁽¹⁹⁾ anlaşmasının uygulanması çerçevesinde gereken önlemleri almak; böylece, istihdam, eğitim, üretken kaynaklar ve kamu hizmetleri gibi alanlarda süregelen yasal ve toplumsal engelleri ortadan kaldırmak; kadınlara haklarının kavratılması ve bunları yaşama geçirmelerinin yöntemleri hakkında yardımcı olmak; özellikle sağlık, beslenme ve eğitim alanlarında kız çocuklarına yönelik aile içi ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını sağlamak;

d- Cinsler arasında adalet ve eşitliğin, gereken tutumlar, politikalar ve uygulamalar aracılığıyla sağlanması, kadının toplumsal, ekonomik ve politik yaşantıda güçlendirilmesi ve bu alanlarda tam katılımının teşviki ve bütün düzeylerde karar alma süreçlerinde cinsler arasında eşitliğin geliştirilmesi;

e- Ayrımcı uygulamaların sürmesine yolaçan yasalarda ve uygulamalarda değişiklikler yapmak üzere bu alanlarda araştırmalar yapmak;

f- Bireylerin hakları ve sorunları çözebilecek yöntemler hakkında bütün toplum gruplarına, sade bir dille kaleme alınmış bilgilerin ulaştırılması;

g- Ayrımcılıkla bağlantılı çatışma ve tartışmaların denetim altına alınması ve çözümlenmesine yönelik mekanizmaların güçlendirilmesi ya da bu mekanizmaların kurulması ve yerel ve ulusal düzeylerde hakem ve uzlaştırıcı mekanizmaların oluşturulması;

h- İfade özgürlüğüne, demokrasiye, politik çoğulculuğa, miras, kültür ve toplumsal değerlerde farklılıklara, dinsel hoşgörü ve dinsel ilkelere ve bir ülkenin üzerinde kurulmuş olduğu ulusal geleneklere saygının geliştirilip korunduğu devlet kurumları ve eğitim sistemi örneğini yaratmak;

i- Dünyada konuşulan bütün dillerin saygın ve korunması gereken olgular olduğunu kabul etmek;

j- Herkes için işbirliği ve uyum içinde yaşamanın son derece önemli olduğunu kabul etmek ve ulusların geleneklerinin ve kültürel miraslarının tam manasıyla korunmasını sağlamak;

k- Bireylerin toplumsal bütünleşmeyi bütün yönleriyle kavrayıp anlamaları yönünde çaba harcayan ve bilgi edinme ve ifade özgürlüğüne tam saygılı bağımsız kitle iletişim araçlarının teşviki.

C. EŞİTLİK VE TOPLUMSAL ADALET

74. Hükümetler eşitlik ve toplumsal adaletin geliştirilmesi için aşağıdaki önlemleri alacaklardır:

- a- Bütün bireylerin yasalar önünde eşitliğinin sağlanması;
- b- Sağlık ve eğitim politikaları da dahil olmak üzere bütün hükümet politikalarının ve toplumsal ve cinsler arası eşitlik ve adalet ilkesine göre belirli zaman aralıklarıyla düzenli olarak gözden geçirilmesi ve bu politikaların olanaklarda eşitliğin sağlanmasına olumlu yöndeki katkılarının geliştirilmesi;
- c- Temel hizmetlerden herkesin yararlandırılması için bu hizmetlerin yaygınlaştırılarak iyileştirilmesi;
- d- Kamu sektöründeki iş alanlarında eşit olanaklar sağlamak ve özel sektörün de aynı tutumu benimsemesi için bu sektöre, rehberlik, bilgi ve gereken durumlarda teşvik sağlamak;
- e- Ailelere genel destek, eğitim, sosyalizasyon ve beslenme alanlarında katkısı olacak politikalara özel önem vererek, kooperatiflerin, toplulukların ve başka kitle örgütlerinin, karşılıklı destek gruplarının, dinlenme ve spor derneklerinin ve başka benzer kurumların özgürce kuruluşlarını teşvik etmek;
- f- Yapısal düzenleme programlarının, korunmasız ve zarara uğramış gruplar ve topluluklar üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirecek biçimde tasarlanması, bu programların ekonomik ve toplumsal etkinliklerde marjinalleşmelerini engellemek suretiyle toplumsal bakımdan olumlu etkiler yaratmalarını sağlamak, bu grupların ve toplulukların ekonomik kaynaklardan ve ekonomik ve toplumsal etkinliklerden yararlanabilmelerini ve bu etkinlikler üzerinde denetleme olanağına sahip olmalarını sağlayacak önlemler bulmak. Ayrıca toplumsal eşitsizlik ve ekonomik dengesizlikleri azaltacak eylemler yapılmalıdır;
- g- Başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere, ve korunmasız ve zarara uğramış gruplar içinde bulunan insanlara özel önem vererek, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için engelleyici ve tedavi edici sağlık bakımından eksiksiz yararlanma olanaklarının geliştirilmesi;
- h- Az nüfuslu ve merkezlerden uzaktaki bölgelerde yaşayan çocuk ve gençlere, göçebe, hayvancılıkla geçinen, göçmen toplulukların çocuk ve gençlerine, yerli topluluklar içinde yaşayan ebeveynlere, sokak çocuklarına, çalışan ya da kardeşlerine bakmak zorunda olan çocuk ve gençlere ve sakatlara ya da yaşlılara ve sakat çocuk ve gençlere eğitim olanağı sağlamak için özel önlemler alarak temel eğitimin yaygınlaştırılması; yerli topluluklarla işbirliği yaparak, bu toplulukların özel kültürel gereksinmelerini karşılayacak eğitim sistemleri oluşturmak;
- i- Temel eğitimin yanısıra, farklı yeteneklere sahip çocuklara gereken özenin gösterilmesi, aile ile okul arasında işbirliği, ve ders programları ile çalışma koşulları arasında sıkı bir bağlantının kurulması gerekir;
- j- Eğitim sistemlerinde ulaşılan sonuçların düzenli olarak değerlendirilmesi, farklı değerlendirme yöntemleri ile ilgili araştırma bulgularının yayınlanması;
- k- Toplumun bütün bireylerinin, topluma tam katılımları ile katkıda bulunmalarının ve bu katılımdan kendilerinin de yararlanmalarının sağlanması için yaşamlarının sonuna kadar değişik

resmi ve resmi olmayan eğitim olanaklarından yararlandırılmalarının sağlanması; çocukluklarında gereken eğitimi alamamış olanlar, eğitim sürecinden çalışma sürecine geçiş döneminde olan gençler, yaşamları boyunca eğitimlerini sürdürmek ve çeşitli beceriler kazanmak isteyenler için, eğitim olanakları yaratmak amacıyla, devlet kurumları, sivil toplum kurumları ve özel sektöre bağlı kurumlar aracılığıyla, radyo/televizyon ve mektuplaşma yoluyla kurslar gibi geleneksel olmayan ve deneyimsel eğitim araçları da dahil olmak üzere bütün eğitim biçimlerinden yararlanılmalıdır;

I- Kız çocukların, geleneksel olmayan ve mesleki eğitim de dahil olmak üzere eğitim sisteminin bütün düzeylerinden eşit biçimde yararlandırılması; kız çocukların, eğitim almalarının önündeki değişik kültürel ve pratik engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik önlemler almak; bunun için kadın öğretmenlerden yararlanmak, ders saatlerinde esneklik, kız çocukların, yaşlılara ya da küçük kardeşlerine bakma sürelerinin ayarlanmasından ve gereken tesislerin sağlanmasından yararlanılmalıdır.

D. ÖZEL TOPLUMSAL GEREKSİNMELERE YÖNELİK ÇÖZÜMLER

75. Toplumsal grupların özel gereksinmelerinin devletçe karşılanabilmesi için aşağıdaki önlemlerin alınması gerekir:

a- Kurumların ve toplumsal hizmetlerin korunmasız ve zarara uğramış grupların özel gereksinmelerine uyumlu hale getirilmelerini teşvik edecek özel yöntemlerin belirlenmesi;

b- Korunmasız ve zarara uğramış grupların yetenek, beceri ve deneyimlerinin ortaya çıkarılarak geliştirilmesi, bu grupların toplum dışına itilmelerini ve yabancılaşmalarını engelleyecek yöntemlerin bulunması ve bu gruplara mensup insanların topluma olumlu katkılarda bulunmalarının sağlanması;

c- Dil engelinden dolayı olumsuz yönde etkilenenlerin, eğitim, dil öğretimi ve teknik yardımcılık gibi önlemler aracılığıyla iş yaşamına girmelerinin ve toplumsal hizmetlerden yararlanmalarının sağlanması;

d- Korunmasız ve zarara uğramış bireylerin içinde yer aldıkları grupların çıkarlarının geliştirilebilmeleri ve topluma rehberlik eden yöresel ve ulusal, ekonomik, toplumsal ve politik karar alma süreçlerine katılmalarını sağlamak için gereken durumlarda bu özellikteki insanların örgütlerinin yasalar, teşvikler ve öteki yöntemlerle desteklenmesi;

e- Zarara uğramış ya da korunmasız kişilerin parlamentolarda, devlete bağlı başka kurumlarda, adli kurumlarda ve başka resmi kurumlarla bu kurumlarla bağlantılı başka alanlarda iş bulma olanaklarının geliştirilmesi;

f- Yerlerinden ayrılamayan ve iç çatışmalar ya da doğal afetlerden dolayı yaşadıkları bölgeden ayrılmak zorunda kalmış kişilerin ekonomik ve toplumsal yaşantıya girmelerini sağlayacak önlemler almak;

g- Yerli toplulukların haklarının korunup geliştirilmesi ve bu toplulukların kültürel kimliklerini korumalarını sağlayacak tercihler yapma konusunda güçlendirilmeleri; ulusal, ekonomik ve toplumsal yaşantıya katılmalarının sağlanması; bu toplulukların kültürel değerlerine, dillerine, geleneklerine ve toplumsal örgütlenme biçimlerine saygı göstermek;

h- 1990 yılında yapılan Dünya Çocuk Zirvesi'nde kabul edilen Eylem Planı'nın uygulanması ve gereken yerlerde, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hükümlerinin uygulanması;

i- Gençlerin, kendilerini ilgilendiren konulardaki tartışmalara ve karar süreçlerine ve politika ve programların tasarım, uygulama ve değerlendirilmesi süreçlerine katılımlarının teşviki; gençlerin toplumsal yaşantının bütün alanlarına katılmalarını sağlayacak beceriler kazanmalarının sağlanması; gereken yeni eğitim programlarının sağlanmasıyla gençlerin yaşamlarını kendi kendilerine yeterek sürdürebilmelerinin sağlanması; gençlerin bedensel ve ruhsal sömürülmeleri ve ekonomik yönden sömürülmelerine karşı koruma altına alacak yasaların çıkarılması ve bu konuda önlemlerin alınması;

j- Başta sokak çocukları ve okula gitmeyen çocuklar olmak üzere, bütün gençlerin yetişkinlik dönemlerinde sorumluluk duygusuna sahip olmalarını sağlayacak özel önlemler almak;

k- Sakatlara Eşit Olanaklar Sağlanmasına ilişkin Birleşmiş Milletler Kuralları'nın⁽²⁰⁾ geliştirilmesi ve bu Kuralların uygulanmasına yönelik stratejiler oluşturulması. Hükümetler, sakatların örgütleriyle ve özel sektörle işbirliği yaparak, bu özellikteki bireylerin diğer bireylerle eşitlenmesi doğrultusunda çalışmalıdır. Böylece sakatlar toplumsal yaşantıya tam anlamıyla katılarak, topluma katkıda bulunabilecekler ve bundan yarar sağlayabileceklerdir. Sakatlarla ilgili politikalarda, bu yapıdaki bireylerin bedensel özürlerinden kaynaklanan beceri eksiklikleri üzerinde değil becerileri üzerinde durulmalı ve sakat bireylerin yurttaşlar olarak onurlu bir yaşam sürdüremeleri konusuna ağırlık verilmelidir;

l- Yaşlıların topluma katkılarının en fazlaya çıkarılabilmesi ve içinde yaşadıkları topluluğa mümkün olan en yüksek düzeyde katılımlarının sağlanabilmesi için, Yaşlılara İlişkin Birleşmiş Milletler İlkeleri⁽²¹⁾ çerçevesinde ve 2001 yılında yaşlanma konusunda bütün dünya için belirlenmiş olan hedefleri⁽²²⁾ dikkate alarak, Uluslararası Yaşlılık Eylem Programı'nın hükümlerinin uygulanmasını gözden geçirmek ya da bu konuda stratejiler geliştirmek;

m- Gençlerin toplumla bütünleşmelerinin desteklenmesi amacıyla, gençlerle ilgili konularda daha geniş çaplı planlamalar yapmak ve bu konularda gerekli denetimin⁽²⁴⁾ yapılması;

n- Azınlık topluluklara mensup bireylerin içinde yaşadıkları toplumun kalkınmasına tam anlamıyla katılımlarını ve katkıda bulunmalarını sağlayacak önlemler almak.

**E. MÜLTECİLERİN, YURTLARINDAN AYRILMAK
ZORUNDA KALMIŞ İNSANLARIN,
SİĞİNACAK ÜLKE ARAYAN KİŞİLERİN,
KAYDA GEÇEN VE GEÇMEYEN GÖÇMENLERİN
ÖZEL TOPLUMSAL GEREKSİNİMLERİNİN
KARŞILANMASI**

76. Sığınmacıların, yurtlarından ayrılmak zorunda kalmış kişilerin ve sığınacak ülke arayan kişilerin özel gereksinmelerinin karşılanması konusunda aşağıdaki önlemlere başvurulmalıdır:

a- Hükümetler, mültecilerin, ve yurtlarından ayrılmak zorunda kalmış kişilerin yer değiştirmelerinin gerisindeki köklü nedenlerin ortadan kaldırılmasına yönelik özel önlemler almalıdırlar. Çatışmaların çözülmesi, barış ve uzlaşmanın geliştirilmesi, azınlıklara mensup kişilerin insan haklarına özel önem vererek bütün insanların insan haklarına saygı, devletlerin bağımsızlıklarına, bölgesel bütünlüklerine ve egemenliklerine saygı gibi konularda hükümetler özel çaba harcamalıdırlar. Devletler ve ilgili bütün öteki kurumlar, insanın evinde güvenlik içinde kalabilmesi hakkını korumalı ve bu hakka saygı göstermelidirler; devletler, insanları, yaşadıkları bölgeden kaçmak zorunda bırakan politika ve uygulamalardan kaçınmalıdırlar;

b- Hükümetlerden mültecilerin, gereken yerlerde, yurtlarından ayrılmak zorunda kalmış insanların korunmaları ve onlara yardımcı olacak etkinlikler konusunda uluslararası desteği arttırmaları ve dururumlarına kalıcı çözümler getirmeye dönük çaba harcamaları isteminde bulunmaktadır. Devletler ve hükümetler bu şekilde, mültecilerin gereksinmelerinin karşılanması ve korunmaları alanında gereken sorumluluğun paylaşılacağı bölgesel ve uluslararası mekanizmaların güçlendirilmesini teşvik edeceklerdir. Hükümetler ve devletler, başta mülteci kadın ve çocuklar olmak üzere ve özellikle sömürü, kötüye kullanma ve bütün şiddet biçimlerine karşı önlemler de dahil olmak üzere, bütün mültecilerin bedensel korunmasını sağlayacak gerekli önlemleri almalıdırlar;

c- Mültecilerin temel gereksinmelerinin karşılanması ve kalıcı çözüm araştırmalarına yardımcı olma konusunda mülteci barındıran ülkelere uluslararası desteğin artırılması gerekmektedir. Mültecilere, kendi kendilerine yeterli hale gelmeleri için yardım edilmelidir. Mültecilerin, özellikle kadın mültecilerin, mültecilere yardım etkinliklerinin planlamasına ve uygulamasına katılmaları sağlanmalıdır. Mültecilere yardım etkinliklerinin planlama ve uygulamasında, kadın ve çocuk mültecilerin ve yurtlarından ayrılmış bireylerin özel gereksinmelerine dikkat edilmelidir. Mültecilere, uygun barınak, eğitim, aile planlaması da dahil olmak üzere bütün sağlık hizmetleri ve diğer gerekli toplumsal hizmetler sağlanmalıdır. Mülteciler de sığındıkları ülkelerin yasalarına ve yönetmeliklerine saygılı olmalıdırlar;

d- Hükümetler ve öteki ilgili kurum ve kişiler, mültecilerin kendi istekleriyle ülkelerine güvenlik içinde ve saygın kişiler olarak dönmelerine ve yurtlarından ayrılmak zorunda kalmış kişilerin kendi istekleriyle ve güvenli koşullarda asıl ülkelerine dönmelerine ve toplumlarına kolayca uyum yapmalarını sağlayacak kapsamlı koşulları yaratmalıdırlar;

e- Devletlerin mültecilerle ilgili uluslararası yasalara uyması gerekmektedir. Bugüne kadar bu tutum içinde olmamış devletler, başta 1951 tarihli Mültecilerin Statüsü Konusunda Sözleşme⁽²⁵⁾ ve bu Sözleşme'ye ek 1967 tarihli Protokol⁽²⁶⁾ hükümleri olmak üzere ilgili bütün uluslararası belgelerdeki hükümleri kabul etme konusunda düşünmeye davet ediyoruz. Hükümetlerden, ayrıca, insanların yaşadıkları yere zor kullanılarak geri gönderilmemeleri ilkesine ve özgürlükleri-nin, ırk, din, ulusal kimlik, belirli bir toplumsal gruba mensubiyet ya da belirli bir politik düşünceye sahip olmaktan dolayı tehdit altına alınmaması konularına saygılı davranma isteminde bulunmaktadır. Hükümetler, ülkelerinin toprak-larında mülteci olmaya çalışan kişilerin adil mahkemeler önüne çıkarılmasını ve iltica taleplerini çabuklaştıracak önlemlerin alınmasını sağlamalıdırlar ve mültecilerin statülerinin belirlenmesine ilişkin ilkeler ve yöntemlerde kadınların özel durumlarının dikkate alınmasını sağlamalıdırlar;

f- Hükümetler ve ilgili kurumlar ve kişiler, bireylerin, baskıdan kurtulmak amacıyla başka bir ülkeye sığınmaya çalışması ve başka bir ülkede mülteci olarak yaşaması hakkına saygı göstermelidirler.

77. Kayıtlı göçmenlere, özellikle kayıtlı göçmen işçilere ve aile fertlerine eşit davranılmasını ve bu kişilerin toplumsal bütünleşmelerinin teşvik edilmesi için aşağıda açıklanan önlemlere başvurulmalıdır:

a- Hükümetler, kayıtlı göçmenlere adilane ve eşit davranılmasını sağlamalıdır. Kayıtlı göçmenlerin insan haklarına tam saygı gösterilmesini, konuk oldukları ülkelerin yasalarının korunmasını, ekonomik olanaklardan ve toplumsal hizmetlerden gereken biçimde yararlanmalarını sağlamalıdır; ırkçılığa, bir ırkın üstünlüğü anlayışından kaynaklanan davranışlara ve yabancı düşmanlığına karşı korunmaları ve şiddet ve sömürü karşısında korunma altına alınmaları sağlanmalıdır. Göçmenlerin yaşadıkları ülkenin dilini öğrenmeleri sağlanmalı, ve kaynaklarla orantılı olarak, emek pazarına yönelmeyenler de dahil olmak üzere kayıtlı göçmenlerin toplumsal bütünleşmeleri için dil eğitiminin ne denli önemli olduğu dikkate alınmalıdır. Kayıtlı göçmenlerin ülkelerinin kalkınmasına becerileri, bilgileri ve öteki yetenekleriyle katkıda bulunmalarını sağlamak için mümkün olduğu kadar kısa süre içinde dil öğrenmeleri son derece önemlidir. Bunun için kayıtlı göçmenlerle, yaşadıkları toplum arasında karşılıklı anlayışın yaratılması gerekir. Göçmenlerin, yaşadıkları toplumun değerlerine, yasalarına, geleneklerine ve ilkelerine nasıl saygı göstereceklerini bilmeleri gerekir. Yaşadıkları toplumun da göçmenlerin dinlerine, kültürlerine ve geleneklerine saygılı olması gerekir;

b- Göçmen kabul eden ülkelerin hükümleri kayıtlı göçmenlerin uzun süreli ikamet etme hakları, medeni ve politik hakları ve sorumlulukları ve gereken durumlarda kendi uyruklarına geçme haklarının tanınması konusunu ele almalıdır. Uzun süreli göçmenlerin çocuklarının toplumsal bütünleşmelerinin sağlanması için, bu çocuklara ülkenin yurttaşlarıyla eşit eğitim ve öğretim olanakları sağlanmalı ve göçedilen ülkede büyümüş olan çocukların ekonomik etkinliklere katılmalarına ve o ülkenin yurttaşı olmalarına ilişkin yasalarda kolaylık getirici değişiklik yapılmalıdır. Bütün devletler, özellikle göçmen kabul eden ülkelerin devletleri, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ilgili (27) maddesine ve bu konuda kabul edilmiş bütün uluslararası insan hakları hükümlerine uygun olarak, ailelerin birleştirilmesinin önemini kavramalıdır ve kayıtlı göçmenlerin ailelerinin birliğinin korunması için toplumsal bütünleşmelerini geliştirmelidirler. Göçmen kabul eden ülkelerin hükümetleri, göçmenlerin ve ailelerinin korunmasını sağlamalıdır ve dinsel hoşgörüsüzlük, ırkçılık, bir ırkın diğerlerinden üstün olduğu anlayışı, yabancı düşmanlığı ve cinsler arasında ayrımcılıkla mücadele program ve stratejilere önem vermeli ve bu program ve stratejilerle bu konuda gereken toplumsal duyarlılığın yaratılmasına özen göstermelidirler;

c- Hükümetler ve ilgili kurumlar, kayıtlı göçmenlerin üretken istihdamını, yabancı dilde eğitim ve yabancı kimlikleri daha geniş bir çerçevede kabul ederek, eğitim ve öğretim kurumlarıyla ilgili bilgilerin ülkeler arasında değişimini teşvik etmelidirler;

d- Hükümetler, ırklararası uyumu ve kültürler arası anlayışı, eğitim programları uygulayarak ve gereken durumlarda, tartışmalara alternatif çözümler üretmek ve okullarda çatışmaların önlenmesine yönelik eğitim vermek gibi yöntemlerle teşvik etmelidirler.

78. Kayıtdışı göçmenlerin sorunlarına ve temel insani gereksinimlerine çözüm üretebilmek için aşağıda açıklanan yöntemlere başvurulmalıdır:

a- Hükümetler kayıtdışı göçmen hareketinin nedenlerinin kısmen azaltılması, kayıtdışı göçmenlerin temel insan haklarının korunması, sömürülmelerinin önlenmesi ve ülkelerin yasalarına göre uygun başvuru araçlarının sağlanması ve insan ticareti yapan suçluların cezalandırılması için işbirliği yapmalıdır;

b- Kitlesele göçün denetim altına alınması, kayıtdışı göçün engellenmesi ve, gereken durumlarda, göçmenlerin ülkelere dönüşlerini ve asıl topluluklarına yeniden sağlıklı biçimde katılabilmelerini sağlamak amacıyla, göçmenlerin asıl ülkelerinin, üzerinden geçtikleri ülkelerin ve ulaştıkları ülkelerin hükümetleri işbirliği içinde olmalıdır;

c- Hükümetler, kayıtdışı göçün, başta kalkınmakta olan ülkeler olmak üzere göçmen kabul eden bütün ülkelerdeki sonuçlarını azaltmak amacıyla, ve bu ülkelerin özel koşullarını ve gereksinmelerini dikkate alarak işbirliği yapmalıdırlar;

d- Hükümetler, bütün kayıtdışı göçmenlerin, ve aile fertlerinin ırkçılığa, bir ırkın üstünlüğü anlayışına ve yabancı düşmanlığına karşı korunması için etkin önlemler geliştirmelidirler.

F. ŞİDDET, SUÇ İŞLEME, YASADIŞI DOĞAL VE SENTETİK UYUŞTURUCU KULLANIMI

79. Şiddet, suç işleme, doğal uyuşturucu kullanımı ve üretimi, sentetik uyuşturucu madde kaçakçılığı ve kullanımı ve uyuşturucuya alışmış kişilerin rehabilitasyonu ile ilgili sorunların ele alınmasında aşağıdaki yöntemlerden yararlanılmalıdır:

a- Özellikle aile içi şiddetin ortadan kaldırılması ve engellenmesi ve şiddet kurbanlarının korunması amacıyla, ve kadınlara, çocuklara, yaşlılara ve sakatlara yönelik şiddete özel önem vererek, toplumdaki bütün şiddet biçimlerinin ortadan kaldırılması ve engellenmesine yönelik özel politikaların ve halk sağlığı ve toplumsal hizmet programlarının oluşturularak uygulanması. Özellikle, Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılması Deklarasyonu'nun hükümleri uygulanacaktır ve bütün ülkelerde bu konudaki hükümler sağlanacaktır. Ayrıca, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hükümlerine de saygı gösterilecektir;

b- Aile içi şiddet ve ırza geçme olayları başta olmak üzere, kadınlara karşı her tür, sömürü, kötüye kullanma, taciz ve şiddetin ortadan kaldırılmasına yönelik ciddi önlemler alınacaktır. Zararlı geleneksel ya da görenekle bağlantılı uygulamaların yolaçtığı şiddete özel önem verilmelidir. Bunun için engelleyici önlemler almak ve kurbanların rehabilitasyonu çalışmalarının yapılması gerekir;

c- Çocukların ve gençlerin enerjilerini kendilerini ve topluluklarını geliştirecek kanallara yöneltebilecek programlar gerçekleştirmek. Böylece çocukların ve gençlerin suç işleme, şiddete başvurma ve uyuşturucu kullanma ya da uyuşturucu kaçakçılığına katılma eğilimleri engellenmeye çalışılacaktır;

d- Çatışmaların barışçıl yöntemlerle çözülebilmesi, çatışmaların çözümlenmesinden sonra toplumun yeniden bütünlüğünün sağlanabilmesi, çatışan gruplar arasında uzlaşma ve karşılıklı güven duygularının yaratılmasına dönük çaba harcanabilmesi, eğitim kurumlarının bütün düzeylerinde çatışmaların şiddete başvurmadan çözümlenmesi konusunda eğitim verilmesi, tahrip olmuş toplumsal kurumların yeniden inşası, yurtlarından ayrılmak zorunda kalmış ve zarara uğramış ya da sakat insanların toplumlarıyla yeniden bütünleşebilmeleri ve yasaların egemenliğinin yeniden kurulması ve bütün insan haklarına saygının yaratılmasına dönük mekanizmaların ve çatışmaların barışçıl yöntemlerle çözümünü amaçlayan uygulamaların geliştirilmesi;

e- Kuralları ihlal edenlerin, özellikle genç suçluların rehabilitasyonu ve toplumla yeniden bütünleşebilmeleri için gereken önlemlerin alınması amacıyla hükümet dışı örgütlerle ve topluluk örgütleriyle işbirliği yapmak; bu konuda bu gençlerin tutukluluklarının bitmesinden sonra üretken istihdama ve toplumsal yaşantıya yeniden kazandırılması ve tutukluluk süreleri içinde aileleriyle bağlantıların koparılmaması için çaba harcanmalıdır;

f- Ulusal ve uluslararası örgütlü suçla ve şiddet ve terörizmle mücadelede stratejilerin, yasaların ve öteki önlemlerin belirlenmesinde uluslararası işbirliği ve eşgüdümün güçlendirilmesi;

g- Yasadışı uyuşturucu ticaretinde kullanılan ürünlerin ekimi ve işlenmesini köklü biçimde azaltmak ya da engellemek için çevre bakımından etkin ve sonuç alıcı ulusal stratejiler benimsemek; uyuşturucu madde üretimine gerçekçi ekonomik alternatifler yaratabilecek ve bu tür işlerle uğraşan toplum gruplarının topluma tam uyumunu sağlayabilecek kalkınma programlarına ulusal ve uluslararası desteğe özel önem vermek;

h- Ulusal ve uluslararası planda eşgüdümlü çalışmalarla uyuşturucu kullanımı, satışı ve üretimi ile mücadele etmek; gizlice uyuşturucu kullanımından kurtarılmış toplumlar yaratabilmek için uyuşturucu tüketimi talebini engelleyecek ve azaltacak setörler arası eşgüdümle saptanan programları desteklemek gerekmektedir. Uyuşturucu kullanımı ile mücadelede, sivil toplum örgütleri ve özel sektörle işbirliği yapılarak, çocuklara ve gençlere yönelik koruyucu eğitimin geliştirilmesi, uyuşturucu ve alkol bağımlılığında kurtulmuş bireylere rehabilitasyon ve eğitim programlarının sağlanması ve bu durumdaki çocuk ve gençlerin durumlarına özel önem verilmesi yoluyla, bu insanların üretken istihdama katılmaları ve bağımsız, onurlu ve uyuşturucudan ve her türlü suçtan uzak, üretken bir yaşama kavuşturulmaları sağlanmalıdır;

i- Ulusal ve uluslararası planda çalışmalar yürüterek, uyuşturucu madde kaçakçılığı yapan ve para aklayan şebekelerin belirlenmesi, yöneticilerinin cezalandırılması ve bu tür suçlarla elde edilmiş paralara el konulması gerekmektedir;

j- Uyuşturucu kullanımını yasaklayan kapsamlı statejilerin desteklenmesi ve yapay uyuşturucu madde üretiminde kullanılan kimyasal maddelerin ve ateşli silah, cephane ve patlayıcı madde üretiminin denetim altına alınmasına ve bunların uyuşturucu kaçakçılığında kullanımının ve terörist grupların eline geçmesinin engellenmesi yönündeki çabaların artırılması;

k- Ulusal ve uluslararası düzeylerde eşgüdümlü önlemler alarak ve aynı zamanda kadın ve çocuk ticaretinin kurbanlarının rehabilitasyonu ile ilgili kurumların kurulması ve güçlendirilmesi ile kadın ve çocuk ticareti ile mücadele edilmelidir.

G. TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME VE AİLEYE

KARŞI SORUMLULUKLAR

80. Aile toplumun temel birimidir. Bundan dolayı güçlendirilmesi gerekir ve aynı nedenle, aile, geniş bir biçimde korunmalı ve desteklenmelidir. Değişik kültürel, politik ve toplumsal sistemlerde aile, biçimsel farklılıklar gösterir. Evliliğin özgür çiftlerin istemlerine bağlı olarak kurulması gerekir ve karı ile koca aile yaşamında eşit olmalıdır.

81. Aileye, geçimi, eğitimi ve beslenmesi konularında yardım ederek toplumsal bütünlüşmeye katkıda bulunabilmek için aşağıdaki önlemlerin alınması gerekir:

a- Başta ailenin en fazla zarara uğramış ve korunmasız bireyleri olmak üzere ve çocukların bakımı konusuna özel önem vererek, genel olarak ailelerin ve birey olarak aile mensuplarının özel gereksinmelerinin karşılanması amacıyla taşıyan toplumsal ve ekonomik politikaların teşvik edilmesi;

b- Aile fertlerinin toplumsal sorumluluklarını anlamaları ve bunları yerine getirebilmeleri için ailenin bütün bireylerine olanaklar sağlanması;

c- Aile içinde ve toplumda karşılıklı saygı, hoşgörü ve işbirliğinin geliştirilmesi;

d- Aile yaşamında kadın ile erkek arasında eşitliğin güçlendirilmesi;

BEŞİNCİ BÖLÜM UYGULAMA VE İZLEME

82. Toplumsal kalkınma hedeflerine ulaşmak amacıyla insana ve insanın refahı için yatırım yapmak konusunda ulusal ve uluslararası düzeylerde yeni ve yoğun bir politik istek vardır. Toplumsal kalkınma ve bu Zirve Toplantısı'nın Eylem Programı'nın uygulanması, hükümetlerin sorumluluğu içinde olmakla birlikte, bu programın eksiksiz uygulanabilmesi için uluslararası işbirliği ve yardım da zorunludur. Bütün uygulama düzeylerinde aşağıda açıklanan önlemlerin alınması son derece önemli ve yaşamsaldır.

- Bütün insan haklarının ve temel özgürlüklerin geliştirilmesi ve korunması, demokratik kurumların desteklenmesi ve kadınların güçlendirilmesi;
- Özel sorunlar için oluşturulmuş hedefler, programlar ve değerlendirme mekanizmaları arasında bir bütünlüğün sağlanması;
- Devletler, yerel yetkililer, hükümetlerle bağlantısı olmayan örgütler, özellikle gönüllülerden oluşan örgütler, Gündem 21'de tanımlanan öteki önemli gruplar, kitle haberleşme araçları, aileler ve bireyler arasında işbirliğinin sağlanması;
- Dünyadaki bütün farklılıkların kabulü ve bu Zirve Toplantısı'nda saptanan hedeflerle bağlantılı önlemlerin mutlaka gerçekleştirilmesi;
- İnsanın güçlendirilmesi; insanlara hedeflerin belirlenmesi, programların tasarlanması, programların uygulanması ve başarı oranının değerlendirilmesi çalışmalarına tam anlamıyla katılmaları konusunda yardım edilmelidir;
- Yeterli ve önceden bilinebilir yeni ek mali kaynakların harekete geçirilmesi yönünde çaba harcanmalıdır. Bu kaynaklar, en fazla düzeyde elde edilebilecek şekilde seferber edilmelidir ve ötekilerin yanısıra, çok, taraflı, iki taraflı ve özel kaynaklar, imtiyazlı ve bağış biçiminde olanlar da dahil olmak üzere, bütün ulaşılabilir fon kaynaklarından ve mekanizmalarından yararlanılmalıdır;
- Karşılıklı saygının ve bireyler, topluluklar ve ülkeler arasında ilginin bir ahlaki zorunluluk olarak kabul edilmesi ve birlikte çalışma ve dayanışma anlayışının geliştirilmesi.

EYLEMLER

A. ULUSAL STRATEJİLER, DEĞERLENDİRME VE GÖZLEMLER

83. Eylem Programı'nın, ulusal düzeyde, bütünlüklü bir şekilde, ulusal özelliklere uygun olarak teşvik edilebilmesi için aşağıdaki önlemlerin alınması gerekmektedir:

- a- Makroekonomik, mikroekonomik ve sektörlerle ilgili politikaların ve bu politikaların yoksulluk, istihdam, toplumsal bütünleşme ve toplumsal kalkınma üzerindeki etkilerinin incelenmesi ve gözlenmesi;

b- Toplumsal kalkınmanın teşvik edilmesi için, ulusal ve uluslararası kurumların bütün çabalarıyla işbirliği güçlendirmeleri, resmi yönetim yapılarının etkinliklerinin ve uygulama kapasitelerinin güçlendirilmesi, kaynakların etkili ve şeffaf biçimde kullanımının kolaylaştırılması ve Gündem 21'deki öneriler ve izleme yöntemlerinin gerektiği biçimde dikkate alınması gibi yöntemlerle hükümetlerin politika ve programlarının sağlamlaştırılması;

c- Yoksulluğun, işsizliğin, toplumsal gerilimlerin, toplumsal dışlanmanın çapı, dağılımı ve özelliklerinin incelenmesi, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına dönük önlemlerin alınması ve üretken istihdamın ve toplumsal bütünleşmenin artırılması;

d- Bu Zirve Toplantısı'nın sonuçlarının ve ulusal toplumsal kalkınma ulusal stratejilerinin uygulanması için, hükümetlerin eylemleri, hükümetlerin, öteki hükümetler, uluslararası, bölgesel ve yöresel örgütlerle işbirliği yaparak gerçekleştireceği eylemler, hükümetlerin, sivil toplum örgütleri, özel sektör ve kooperatiflerle birlikte çalışarak ve işbirliği yaparak gerçekleştireceği eylemlerle, her kuruluşun özel sorumluluğunu üstlenmesiyle ve üzerinde anlaşmaya varılmış önceliklere ve zaman sınırlarına uygun olarak, 1996 yılında sektörler arası kapsamlı stratejilerin belirlenmesi ya da varolanların güçlendirilmesi;

e- Toplumsal kalkınma hedeflerini ulusal kalkınma planları, politikaları ve bütçeleri ile bütünlüklü hale getirmek, sektörler arasındaki geleneksel sınırları kaldırmak, şeffaflık ve güvenilirlik sağlamak ve etkinliklerden doğrudan etkilenecek grupların formülasyon ve uygulamalara katılımını sağlamak;

f- Bütün biçimleriyle yoksulluğun azaltılması ve mutlak yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik zamanı belirlenmiş hedef ve amaçlar saptamak, istihdamın artırılarak, işsizliğin azaltılması ve her ülkenin koşullarına göre, toplumsal bütünleşmenin teşviki;

g- Bakanlıklararası işbirliğinin, sektörlerarası işbirliğinin, kaynakların eşgüdümlü olarak tahsisini ve ülke sermayelerinin yerel bölgelerle düzey olarak bütünleşmesini sağlamak;

h- Toplumsal kalkınma konusunda niteliksel ve niceliksel göstergeler oluşturmak; mümkün olan yerlerde, cinslere göre, yoksulluğun, istihdamın, toplumsal bütünleşmenin ve öteki toplumsal etkenlerin değerlendirilmesi, toplumsal politika ve programların etkilerinin gözlenmesi, politika ve programların etkinlik derecelerinin yükseltilmesi ve yeni programlar üretilmesi bu amaca yönelik çalışmalar olarak gerçekleştirilmelidir;

i- Politika oluşturma ve uluslararası örgütlerle işbirliği ve uygulama çalışmalarına sivil toplum örgütlerinin katılımına yönelik düzenlemelerde dahil olmak üzere uygulama ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi;

j- Bu Zirve Toplantısı'nın sonuçlarının yaşama geçirilmesinde ulusal düzeylerde kaydedilen ilerlemelerin düzenli olarak ve mümkünse, periyodik ulusal raporlar, başarılarla, sorunlarla ve engellerle ilgili genel bilgiler biçiminde değerlendirmelerin hazırlanması.

84. Ulusal toplumsal kalkınma stratejilerinin formülasyonunda uluslararası destek sağlamak için çift ve çok taraflı kurumlar aşağıdaki eylemleri gerçekleştirmelidirler:

a- Toplumsal kalkınma stratejilerinin formülasyonu, eşgüdümü, uygulaması ve denetimi konusunda ülkelerin güçlendirilmesi ya da kapasitelerinin artırılması;

b- Öteki eylem planlarına göre hazırlanmış benzer planlama süreçlerine farklı kurumların sağladıkları yardımların eşgüdümlü olarak yapılması;

c- Politika değerlendirmelerinin ve gözlemlerin kolaylaştırılması ve ülkelere istedikleri takdirde uzmanlık, danışmanlık ve destek hizmetleri sağlamak için toplumsal kalkınma ile ilgili

istatistiklerin ve göstergelerin toplanması ve yayınlanması ile ilgili iyileştirilmiş plan ve programların daha da geliştirilmesi.

B. SİVİL TOPLUMUN KATILIMI

85. Kopenhag Toplumsal Kalkınma Deklarasyonu ve bu Zirve Toplantısı'nın Eylem Programı'nın etkin biçimde uygulanabilmesi için, eğitim, sağlık, yoksulluk, toplumsal bütünleşme, insan hakları, yaşam kalitesinin yükseltilmesi kurtarma ve rehabilitasyon alanlarında topluluk örgütlerinin ve kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilmesi ve politika oluşturma ve uygulama süreçlerine yapıcı biçimde katılmalarının sağlanması gerekir. Bunun için yapılması gerekenler şunlardır:

a- Özellikle zarara uğramış ve korunmasız kişilerin katılımıyla, bu tür örgütlerin yaratılması ve geliştirilmelerinin teşvik edilmesi ve desteklenmesi;

b- Bu örgütlerin toplumsal kalkınma stratejilerinin ve programlarının tasarım, uygulama ve değerlendirme çalışmalarına katılmalarını sağlayacak yasal değişikliklerin, kurumsal düzenlemelerin yapılması ve danışma mekanizmalarının kurulması;

c- Katılımcı planlama, program tasarımı, uygulama ve değerlendirme, ekonomik ve mali incelemeler, kredi yönetimi, araştırma, bilgileşim gibi önemli alanlarda bu tür örgütlerin kapasite artırma çabalarına destek olmak;

d- Küçük bağış programları ve topluluk düzeyinde başlatılan ve gerçekleştirilen girişimlere teknik yardım ve diğer yönetsel yardımlar gibi önlemlerle kaynak sağlamak;

e- Bu tür örgütler arasında iletişim, uzmanlık ve deneyim alış-verişinin güçlendirilmesi.

86. Sivil toplum örgütlerinin ve özel sektörün toplumsal kalkınmaya katkılarının teşvik edilmesi için şunlar yapılmalıdır:

a- Hükümetler ve sivil toplum örgütleri arasında toplumsal kalkınma sürecinde birlikte çalışma ve işbirliği olanaklarını kolaylaştıracak planlama ve politika oluşturma süreçlerinin geliştirilmesi;

b- Özellikle, iş olanaklarının yaratılması, işyerlerinde toplumsal destek hizmetleri, üretken kaynaklardan yararlanma ve altyapı geliştirme konuları ile ilgili olan ve toplumsal kalkınmaya katkıda bulunabilecek yatırımlarla ve ticari olmayan etkinlikler de dahil olma üzere başka politikaları uygulamaya ticari işletmelerin devam etmesinin teşviki;

c- Sendikaların toplumsal kalkınma programlarının, özellikle adil koşullarda iş olanakları üretilmesi, eğitim sağlanması, sağlık bakımı ve öteki temel hizmetlerin sağlanması, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmayı kolaylaştıracak ekonomik bir çevrenin geliştirilmesiyle ilgili planların belirlenmesi ve uygulanması süreçlerine katılmalarının artırılması ve teşvik edilmesi;

d- Çiftçilerin temsilciliğini yapan örgütlerin ve kooperatiflerin, sürdürülebilir tarımsal ve kırsal kalkınma politika ve programlarının formülasyonu ve uygulamasına katılmalarının artırılması ve teşviki;

e- Yoksulların ve korunmasız durumdaki insanların kurmuş oldukları da dahil olmak üzere, kooperatif kurma çabalarının teşvik edilmesi ve kolaylaştırılması;

f- Özellikle kalkınmakta olan ülkelerde, toplumsal kalkınma programlarına olan katkıları gözönüne alınarak akademik kurumların ve araştırma kurumlarının desteklenmesi, ve bağımsız, gerçekçi, taraf tutmayan, nesnel bir açıdan denetlenen toplumsal kalkınma mekanizmalarının, özellikle, ekonomik ve toplumsal kalkınmaya ilişkin bilgi ve fikirlerin toparlanması, incelenmesi ve yayınlanması yoluyla kolaylaştırılması;

g- Eğitim kurumlarının, kitle haberleşme araçlarının ve öteki kitlesel bilgi aktarımı araçlarının toplumsal kalkınmanın önündeki tehditlerin gözler önüne serilebilmesi konusunda teşvik edilmesi ve halk kitleleri içinde toplumsal politikalar konusunda yaygın ve bilgiye dayalı tartışmalar yapılması için elverişli koşulların yaratılması.

D. MALİ KAYNAKLARIN SEFERBER EDİLMESİ

87. Kopenhag Deklarasyonu'nun ve bu Zirve Toplantısı'nın Eylem Programı'nın maddelerinin ulusal düzeylerde uygulanması için, hem kamu sektörlerinin hem de özel sektörlerin daha fazla yeni ve ek kaynaklar sağlamaları gerekmektedir. Toplumsal kalkınmaya dönük kamu kaynaklarının elde edilebilirliğinin artırılabilmesi için ulusal düzeylerde yapılması gerekenler şunlardır:

a- Ulusal önceliklere ve politikalara uygun olarak, iç tasarrufların ve kamu harcamaları için gereken yatırımların artırılmasını, sürdürülebilir kalkınmanın sorunlarını dikkate alan adil ve ekonomik bakımdan etkin ve artan oranlı vergilendirme ile ve yoksullara yararı olmayan yardımların kısılması yoluyla gerçekleştirilmeyi hedefleyen makroekonomik ve mikroekonomik politikaların uygulanması;

b- Ulusal güvenliğin zorunluluklarına dikkat ederek, toplumsal ve ekonomik kalkınma için gereken kaynakların artırılması amacıyla, uygun durumlarda, aşırı askeri harcamaların ve silah üretimine yönelik yatırımların azaltılması;

c- Kamu harcamalarının tahsisinde ve ilgili programlara dönük önceden tahmin edilebilir fonların sağlanmasında toplumsal kalkınmaya birinci derecede önem vermek;

d- Toplumsal kalkınmaya yönelik kaynakların, ilgili programların formülasyonu ve uygulanmasından sorumlu yönetim düzeylerinde kullanılabilir olmasının sağlanması;

e- Kamu kaynaklarının daha etkin ve şeffaf biçimde kullanımının sağlanması ve israfın azaltılarak, rüşvetçilikle mücadele edilmesi ve en fazla gereksinmesi olan alanlara ağırlık verilmesi;

f- Hem kamu hem de özel sektörden, toplumsal kalkınma programları için yeni fonlar bulmalarını sağlamak ve toplumsal kalkınma için, ücretli ve bireysel gönüllü katkılar da dahil olmak üzere, sivil toplum örgütleri tarafından kaynakların harekete geçirilebileceği destekleyici bir ortamın yaratılması.

88. Kalkınmakta olan ülkelerde, özellikle Afrika ülkelerinde ve en az kalkınmış ülkelerde, Deklarasyon'un ve Eylem Programı'nın maddelerinin uygulanabilmesi için, ek mali kaynaklar ve kalkınma alanında daha etkin işbirliği ve yardım gerekmektedir. Bunun için yapılması gerekenler şunlardır:

a- Zirve Toplantısı'nda açıklanan taahhütleri, başta Afrika ülkeleri ve en az kalkınmış ülkeler olmak üzere, bütün kalkınmakta olan ülkelerde sürdürülmekte olan toplumsal kalkınma programlarının koşullarına dönüştürmek;

b- Mümkün olduğu kadar kısa süre içinde, gayri safi ulusal hasılanın yüzde 0.7'sinin kalkınma yardımlarına ayrılması yönündeki anlaşma (Resmi Kalkınma Yardımları) maddesinin yerine getirilmesi için çaba harcamak ve toplumsal kalkınmaya ayrılan fon paylarının, Deklarasyon ve Eylem Programı ile saptanmış olan amaç ve hedeflere ulaşmak için gereken etkinliklerin çap ve boyutu ile uygun biçimde artırılması;

c- İlgili kalkınmış ülkelerle bu ülkelerin işbirliği yaptığı kalkınmakta olan ülkeler arasında, ortalama, yüzde 20 Resmi Kalkınma Yardımı yapılması, ulusal bütçelerden de yüzde 20'sinin temel toplumsal programlarına tahsisi konusunda karşılıklı taahhüt anlaşmaları yapmak;

d- Kalkınmakta olan ülkelerde, özellikle Afrika lkeleri ve Asya, Pasifik, Latin Amerika ve Karayibler'deki düşük gelirli ülkelerde yoksuluğun ortadan kaldırılmasına yönelik Resmi Kalkınma Yardımlarına önem vermek;

e- Bağış ve uygun koşullu borçlar da dahil olmak üzere toplumsal altyapının kalkındırılması ve rehabilitasyonu gibi toplumsal sektör aktiviteleri için yardım sağlamak;

f- Kalkınmakta olan küçük ada ülkelerin özel gereksinmelerinin karşılanması ve nazik durumlarından kaynaklanan sorunlarının chzmlenmesi amacıyla, toplumsal kalkınma programları için yeterli, önceden tahmin edilebilir, yeni ve ek kaynaklar da dahil olmak üzere ve öteki etkili yöntemlerinden yararlanarak ve Barbados Deklarasyonu'na⁽³⁾ uygun olarak ve Kalkınmakta olan Küçük Ada lkeler'in Sürdürülebilir Kalkınması için Eylem Programı'nın ilgili hükümlerine dayanarak, uluslararası topluluğun taahhütlerini yerine getirmesi;

g- Belirli bir bölgede kapalı durumda kalmış kalkınmakta olan ülkelerin bu Zirve Toplantısı'nın sonuçlarını uygulayabilmeleri için, bu ülkelerin önündeki tehditlerin ve sorunların özelliklerine dikkat ederek uluslararası destek ve yardımın sağlanması;

h- Proje ve program tasarımında, ve programların ve projelerin hazırlık ve uygulama aşamalarında, ilgili ülkenin birikimli uzmanlarının kullanımına, ya da gerekiyorsa, öteki kalkınmakta olan ülkelerden ya da altbölge ya da bölgelerden birikimli uzmanların kullanımına ve yerel uzmanların olmadığı yerlerde yerel uzmanlığın yaratılmasına öncelik vermek;

i- Kalkınmakta olan ülkeler arasında işbirliğinin güçlendirilmesi ve kalkınmış ülkelerle kalkınmakta olan ülkeler arasında işbirliğini temel alan Güney-Güney işbirliğinin yaygınlaştırılması ve desteğin artırılması için yol ve yöntemler geliştirmek;

j- Sabit sermaye giderlerini en az düzeyde tutarak, proje ve programların etkinlik düzeyini en fazlaya çıkarmak;

k- İ tasarrufların teşviki ve harekete geçirilmesi ve üretken yatırımlar için dış kaynakların geçilmesi amacıyla ekonomik politikalar geliştirmek ve hem kamusal hem özel yeni fon kaynaklarının, toplumsal kalkınmaya yönlendirilmesine çalışmak ve bu kaynakların etkin kullanımını sağlamak;

l- Temel insan gereksinmelerinin karşılanmasında, bu ülkelerin uluslararası pazarlara daha fazla ulaşabilmelerine yönelik yeni çabalara özel önem vererek, bu ülkelerdeki ticaretin liberalizasyonunun etkilerini gözlemek;

m- İş ortaklığını geliştirmek amacıyla, toplumsal programlar ve altyapı programlarına bağlı sektör de dahil olmak üzere doğrudan işbirliğini teşvik etmek;

n- Kaynak alan ülkelerin toplumsal kalkınmada uluslararası işbirliğine ilişkin ulusal eřėdm mekanizmalarını güçlendirmeye teşvik etmek ve kaynak veren ülkelerin, ulusal eylem planları için daha fazla kaynak taahhüdünde bulunmalarını kolaylaştırmak amacıyla bu ülkelerin uluslararası yardımı etkili biçimde kullanmalarını sağlamak;

o- Çoktarafli ve ikitarafli anlasmalara gore kaynak aktaran ulke ve kuruluslarin, kalmmakta olan ulkelerde yurutulen toplumsal kalmma programlarinin hedeflerinin gerceklestirilmesine katklarinin, etkileri ve boyutlarinin belirlenmesi ve yararlilik duzeylerinin arttirilmasi amacıyla danisma toplantilarina cagrilmasi.

89. Ekonomileri geçiş halinde olan ülkelerde Kopenhag Deklarasyonu ve bu Zirve Toplantısı'nın Eylem Programı'nın uygulanabilmesi için, kesintisiz uluslararası işbirliği ve yardım gerekmektedir. Bunun için şunlar yapılmalıdır:

a- Ekonomileri geçiş halinde olan ülkelerde toplumsal kalmma programları konusunda bu Zirve Toplantısı'nın mali sorunlara ilişkin taahhütlerinin değerlendirilmesi;

b- Sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmanın gercekleştirilebilmesi için maroekonomik karalılık programlarının uygulanması amacıyla yapılan teknik ve mali yardımların arttirilmesi;

c- İnsan kaynaklarının geliştirilmesi alanında destek vermek ve dönüşümlerin teşviki;

d- Yardımda bulunan ülkelerin ve kurumların ekonomileri geçiş halinde olan ülkelerin toplumsal kalmma programlarında belirlenen hedeflere ulaşmalarındaki katklarının artırılması amacıyla mali politikalarının ve planlama yöntemlerinin eşgüdümlü hale getirilmesi konusunda bu ülkelerle çok-tarafli ve ikili danisma toplantıları düzenlemek.

90. Kalmmakta olan ülkelerin, Deklarasyon'un ve Eylem Programı'nın gereklerini yaşama geçirebilmelerini sağlamak için, bu ülkelerin borçlarında ciddi boyutlarda indirim yapılması zorunludur. Yedi büyük sanayi ülkesinin Temmuz 1994'te Napoli'de yaptıkları toplantıdan ve Dünya Bankası ile Uluslararası Para Fonu guvernörlerinin Ekim 1994'te yaptıkları toplantıdan sonra hızlanan sürece dayanarak bu konuda ilerleme şu önlemlerle gercekleştirilebilir:

a- Kalmmakta olan ülkelerin, özellikle borç yükü fazla olan düşük gelirli ülkelerin bu ağır borçlarının önemli ölçüde yumuşatılmasına dönük ek ve yeni önlemlerin uygulanması konusunda uluslararası topluluğun ve uluslararası mali kurumların yeni yöntemler geliştirme çabalarının sürdürülmesi; böylece bu ülkelerin, yeniden ağır borç yükleri altına girmeden, sürdürülebilir ekonomik büyümelerinin ve sürdürülebilir kalkınmalarının gercekleşmesine yardımcı olunacaktır;

b- Başta Afrika ülkeleri olmak üzere en az kalkınmış ülkelerin çift tarafli borçlarının mümkün olduğu kadar kısa süre içinde uygun miktarlarda azaltılmasını sağlayacak önlemlerin alınması, ve en kısa sürede, öteki kalmmakta olan ülkelerin ağır borçlarının ve geri ödeme yüklerinin yumuşatılması ve halledilmesine dönük başka yeni yaklaşımların bulunması;

c- Çoktarafli borçları, toplam borçlarının önemli bir kısmını oluşturan kalmmakta olan ülkelere, bu alanda giderek yoğunlaşan bu sorunlarına kalıcı bir çözüm getirebilmek için özel önem vermek;

d- Borçların azaltılması ve/ya da ertelenmesi gibi daha kalıcı çözümlere önyargıyla yaklaşılmaksızın, toplumsal kalmmaya katkıda bulunabilecek yatırımlara yönlendirilmek üzere borçların ertelenmesi ya da azaltılması ile ortaya çıkacak kaynaklarla toplumsal kalmmayı teşvik etmek üzere borçların takası olanaklarının geliştirilmesi;

e- Durumları uygun olan kalmmakta olan ülkelerin ticari borçlarının azaltılması amacıyla Uluslararası Kalmma Örgütü'nün Borçların Azaltılması Uygulaması'ndan yararlanılarak kaynakların harekete geçirilmesi; bu uygulama'nın eksiklerini giderecek alternatif mekanizmalar üzerinde düşünmek;

f- Kredi veren ülkeleri, özel bankaları ve çoktarafli mali kurumları, koşullarına uygun olarak, en az kalkınmış ülkelerin ve düşük ve orta gelirli kalkınmakta olan ülkelerin ticari borç sorunlarını çözümlenmeye dönük sürekli girişimlerde bulunmaya ve bu yönde çaba harcamaya yöneltmek; bu ülke ve kurumları, maliyeti yüksek ağır borç yüklerini sırtlarından bir türlü atamayan düşük gelirli ülkelerin, borç geri ödemelerine ve uluslararası zorunluluklarını yerine getirmelerine daha geniş çaplı ve uygun yeni mali destekler yaratılması konusu üzerinde düşünmeye yöneltmek; başta ağır borç yükü altındaki düşük gelirli ülkeler olmak üzere, bütün kalkınmakta olan ülkelerin, yeni borçlar altına girmeksizin sürdürülebilir ekonomik büyümelerini ve sürdürülebilir kalkınmalarını sağlayabilmeleri için borç yüklerini ciddi miktarlarda hafifletecek ek ve yeni önlemlerin üretilmesinde değişik yöntemler araştırmaya devam etmek.

91. Yapısal düzenleme programlarının, toplumsal kalkınma hedeflerini, özellikle yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ilişkin hedefleri, üretken istihdam yaratılması ve toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi hedeflerini içermesini sağlamak; bunun için hükümetler, uluslararası mali kurumlarla ve diğer uluslararası örgütlerle işbirliği halinde şunları yapmalıdır:

a- Özellikle, yoksulları ve korunmasız toplum gruplarını etkileyen temel toplumsal programları ve harcamaları, bütçelerde indirimler yaparak koruma altına almak;

b- Yapısal düzenleme programlarının toplumsal kalkınma üzerindeki etkilerinin, farklı cinslere göre hazırlanan toplumsal etki değerlendirmeleri ve öteki ilgili yöntemlerle araştırılması ve bu programların olumsuz etkilerinin azaltıp olumlu etkilerinin geliştirilmesini sağlayacak politikalar oluşturmak;

c- Küçük işletmelerin, kooperatiflerin ve öteki mikro işletmelerin gelir üretme ve istihdam yaratma kapasitelerinin geliştirilmesi amacıyla, bu tür işletme ve kooperatifleri güçlendirebilecek politikalara daha fazla destek vermek.

92. Uluslararası mali kurumlar, Deklarasyon ve Eylem Programı'nın uygulanması için seferber edilecek kaynaklara katkıda bulunmalıdırlar. Bunun için ilgili kurumların acilen şunları yapması gerekir:

a- Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, bölgesel ve bölge altı kalkınma bankaları ve fonları ve bütün öteki uluslararası mali kuruluşlar, politikalarında, programlarında ve uygulamalarında toplumsal kalkınma hedeflerini daha fazla dikkate almalıdırlar; bu kuruluşlar, gereken yerlerde borç verme programlarında toplumsal sektöre ağırlık vermelidirler;

b- Bretton Woods kurumları, öteki örgütler ve Birleşmiş Milletler sistemi, ilgili ülkelerle birlikte çalışarak, politika belirleme konusunda daha fazla diyalog olanağı yaratmalı ve yapısal düzenleme programlarının yoksul ve korunmasız gruplar içinde yaşayan insanlar üzerindeki etkilerine özel önem vererek, sürdürülebilir ekonomik ve toplumsal kalkınma çabalarını teşvik edecek yeni girişimlerde bulunmalıdırlar;

c- Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve öteki çoktarafli kalkınma kurumlarıyla işbirliği yaparak yapısal düzenleme programlarının ekonomik ve toplumsal kalkınma üzerindeki etkilerini araştırmalı ve bu programların uygulandığı ülkelere, ekonomik büyüme, yeni iş alanlarının yaratılması, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve toplumsal kalkınmanın hızlandırılması gibi konularda yardımcı olmalıdır.

93. Varolan kanallardan kaynak akışı hızlandırılırken, Birleşmiş Milletler'e bağlı kuruluşlardan, özellikle Ekonomik ve Toplumsal Konsey'den, yeni kaynaklar bulunmasını sağlayacak yeni ve değişik fikirler üzerinde düşünmeleri ve yararlı öneriler üretip sunmaları istenmelidir.

D. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİNİN ROLÜ

94. Hem bu Zirve Toplantısı'nın hem de toplumsal kalkınma ile ilgili son yıllarda yapılan ve yapılması planlanan öteki toplantıların sonuçlarının, özellikle Dünya Çocuk Zirvesi, Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, Dünya İnsan Hakları Konferansı, Dünya Kalkınmakta Olan Küçük Ada Ülkelerinin Sürdürülebilir Kalkınması Konferansı, Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı, Dördüncü Dünya Kadın Konferansı ve Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II) gibi toplantıların sonuçlarının bütünlüklü ve kapsamlı bir biçimde uygulanması, denetlenmesi ve değerlendirilmesini sağlamak için Kalkınma Gündemi⁽²⁸⁾ uluslararası işbirliği temel alınarak geliştirilmelidir. Hem ulusal hem de uluslararası düzeyde taahhütlerin, amaç ve hedeflerin mali ve örgütsel sonuçları değerlendirmeye tabi tutulmalı, öncelikler belirlenmeli ve bütçe ve çalışma programlarının planlamaları yapılmalıdır.

95. Toplumsal kalkınmanın hükümetler arası düzeyde ele alınması konusunda, Genel Kurul'un ve Ekonomik ve Toplumsal Konsey'in çok önemli roller oynayabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Bunun için yapılması gerekenler şunlardır:

a- En yüksek hükümetler arası mekanizma olarak Genel Kurul, bu zirve Toplantısı'nın sonuçlarının denetlenmesiyle ilgili konularda temel politika belirleyici ve değerlendirme organıdır. Genel Kurul, gündemine, Dünya Toplumsal Kalkınma Zirve Toplantısı'nın sonuçlarının yorumlanması başlığını taşıyan bir madde ekleyerek toplantının sonuçlarını izlemelidir. Genel Kurul, 1996 yılında yapılacak toplantıda yoksulluğun ortadan kaldırılması ile ilgili olarak alınacak kararların yaşama geçirilmesinde ulaşılan aşamanın etkinlik derecesini, Uluslararası Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması Yılı etkinliklerinin bir parçası olarak, değerlendirmelidir;

b- Genel Kurul, 2000 yılında, bu Zirve Toplantısı'nda alınan kararların uygulanmasının bir genel değerlendirilmesi ve yorumunun yapılacağı özel bir toplantı düzenlemelidir. Bu toplantıda etkinliklerin ve çabaların geliştirilmesi konusu da ele alınmalıdır;

c- Genel Kurul, ellinci oturumunda, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ilişkin etkinlikleri geliştirilmesi çabalarını gözönünde tutarak, Uluslararası Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması Yılı'ndan (1996) sonraki onyı, Birinci Birleşmiş Milletler Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması Onyı ilan etmelidir;

d- Genel Kurul ve Ekonomik ve Sosyal Konsey, önemli toplumsal konularda ve bu sorunların uluslararası işbirliğiyle çözümlenmesine ilişkin politikalar konusunda uluslararası diyalogu geliştirmek için üst düzeyde temsilcilerin katılacağı toplantı düzenleyebilir;

e- Genel Kurul bu konferansların sonuçlarının yaşama geçirilmesi için birlikte çalışma ilkesine göre çalışma grupları oluşturmak amacıyla gündem üzerinde yapacağı ilk çalışmasını tasarlamalıdır;

f- Ekonomik ve Sosyal Konsey, Birleşmiş Milletler Anlaşması'na göre Genel Kurul karşısındaki sorumluluğuna dayanarak ve Genel Kurul'un 45/264, 46/235 ve 48/162 sayılı kararlarına uygun olarak, bu Zirve Toplantısı'nın sonuçlarının uygulanmasında Birleşmiş Milletler'e bağlı bütün ürgütlerin işbirliği halinde çalışmalarını denetler ve bu konuda önerilerde

bulunur. Konsey'in rol, yetki, yapı, kaynak ve yöntemlerini, Birleşmiş Milletler AnTlaşması'nın maddelerine uygun olarak güçlendirmenin yollarını araştırır ve bu zirve toplantısının sonuçlarının uygulanması yönünde kaydedilen ilerlemelerin ve gözden geçirilebilmesi ve Konsey'in etkinliğinin artırılabilmesi için uzman kurumlarla Konsey arasında yakın çalışma ilişkilerinin oluşmasını sağlamaya çalışır. Konsey, 1995 yılındaki olağan oturumunda, Sosyal Kalkınma Komisyonu'nun yetkilerini, gündemini ve bileşimini gözden geçirmeli ve diğer ilgili komisyonlar ve konferans sonuçlarını izleyen gruplarla ortak çalışma gereksinmesini dikkate alarak Komisyon'un güçlendirilmesine ilişkin görüşleri değerlendirmelidir. Konsey, konferansın sonuçlarının uygulanması konusunda ortak çalışmayla tamamlanmış olan bütün başlangıç çalışmalarını yönlendirmelidir (bkz. Para. 94 ve 95 (e)). Konsey, hükümetler ve uluslararası kuruluşlar için sadece bir dilde aktarılan politika önerilerinin yapılabileceği uyumlu bir sistemin kurulması yönelimiyle toplumsal kalkınma alanlarında rapor hazırlama sistemini gözden geçirmelidir;

g- Kalkınma için bir gündem tartışmaları ve Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 1995 yılı eşgüdüm bölümünde Birleşmiş Milletler'in ekonomik ve toplumsal alanlarda gerçekleştirdiği konferansların sonuçlarının uygulanması için ortak çerçeve oluşturulması konularındaki tartışmalar temelinde, Konsey, Dünya Bankası Kalkınma Komitesi ve Uluslararası Para Fonu'nun ortak toplantılar yapması konusuna önem vermelidir. BM Genel Sekreteri ve IMF'nin, Dünya Bankası'nın, ILO'nun, Birleşmiş Milletler'in fonlar ve programlarla ilgili bölümlerinin ve öteki ilgili kurumların başkanları, Kalkınma Komitesi'nin oturumlarından önce Deklarasyon ve Eylem Programı'nın uygulanmasının değerlendirilmesi için ortak toplantılar düzenlenmesi konusunu önemle ele almalıdırlar;

h- Bölgesel ve yöresel düzeylerde ortaya çıkan sonuçların uygulanmasını teşvik amacıyla, bölge komisyonları, bölgesel hükümetlerarası örgütlerle ve bankalarla işbirliği yaparak, yılda iki kez, üst düzeyde politik şahsiyetlerin katılacağı toplantılar yaparak, bu Zirve Toplantısı'nın sonuçlarının uygulanması yönünde kaydedilen gelişmeleri gözde geçirebilirler, kendi deneyimlerine ilişkin görüş alışverişinde bulunabilirler ve uygun önlemler konusunda görüş birliğine varabilirler. Bölge komisyonları, uygun mekanizmalarla, bu toplantıların sonuçlarını konseye rapor halinde sunmalıdırlar;

i- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesinin, Deklarasyon ve Eylem Programı'nın Devletlerin, Uluslararası EKonomik, Toplumsal ve Kültürel Hakları Sözleşmesine uyup uymadıklarıyla ilgili önemli bir role sahip olduğu önemle vurgulanmalıdır.

96. Birleşmiş Milletler Sistemi, başta Afrika ülkeleri ve en az gelişmiş ülkeler olmak üzere bütün kalkınmakta olan ülkelerin, Deklarasyon ve Eylem Programı'nın maddelerini uygulamalarında teknik işbirliği ve başka biçimlerde yardım sağlamalıdır. Bunun için yapılması gerekenler şunlardır:

a- Birleşmiş Milletler Sistemi, teknik ve sektörel kurumlar ve Bretton Woods kurumları, toplumsal kalkınma alanında yürüttükleri işbirliğini geliştirip artırarak, daha önce yönelmedikleri alanlara yönelmelidir ve bu Zirve Toplantısı'nın ortak hedefleri etrafında inşa edilmiş ortak toplumsal kalkınma çabalarını birleştirmelidirler;

b- Birleşmiş Milletler'e bağlı örgütlerin, ulusal düzeyde toplumsal kalkınma çabalarına daha fazla ve etkin destek verebilmeleri, Zirve Toplantısı'nın hedeflerine hizmet kapasitelerinin artırılması için, özellikle uygulamalı etkinliklerde, Birleşmiş Milletler sisteminin değişik bölümlerinin yenilenmesi, reformdan geçirilmesi ve canlandırılması gerekmektedir. Bütün uzman kurumları ve Birleşmiş Milletler sistemi içinde yer alan ilgili örgütleri, etkinliklerini, programlarını ve orta dönemli stratejilerini güçlendirmeye ve koşullara uyumlu hale getirmeye ve gereken yerlerde, Zirve sonuçlarının denetlenmesini dikkate almaya davet ediyoruz. İlgili hükümet kurumları, politikalarını, programlarını, bütçelerini ve etkinliklerini bu açıdan gözden geçirmelidirler;

c- Koordinasyon Yönetimi Komitesi, bünyesindeki kurumların Toplantının hedeflerinin yaşama geçirilmesi için yürütülen etkinliklerin en iyi biçimde nasıl eşgüdümlü kılınabileceği üzerinde ciddiyetle durmalıdır;

d- Birleşmiş Milletler fonları, programları ve uzman kurumlar tarafından düzenlenen forumlara, uygulama planlarına ve programlarına ilişkin düzenli raporlar hazırlanmalıdır.

97. Birleşmiş Milletler sistemi, ekonomileri geçiş halinde olan ülkelere gereken teknik işbirliği ve başka biçimlerde yardım konusu üzerinde durmalı ve bu yardımı sağlamalıdır. Bunun için şunlar yapılmalıdır:

a- İgili Birleşmiş Milletler kurumları, bu ülkelerin toplumsal kalkınma programlarının tasarımı ve uygulamasına ilişkin çabalarında yardımcı olmalıdır;

b- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, ekonomileri geçiş halinde olan ülkelerin özel gereksinmelerini dikkate alarak, toplumsal kalkınma programlarının uygulamasına destek verme çabalarını üstlenmeye devam etmelidir;

c- Birleşmiş Milletler sisteminin örgütleri ve organları ve teknik ve sektörel kurumlar, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası, ekonomileri geçiş halinde olan ülkelerin toplumsal kalkınması alanında yürüttükleri işbirliğini sürdürmelidirler.

98. Kopenhag Deklarasyonu ve bu Zirve Toplantısı'nın Eylem Programı'nın uygulanmasına Birleşmiş Milletler sistemi içindeki birçok kurum katılacaktır. Bu çalışmalarda uyumun sağlanması için Genel Kurul aşağıda açıklanan konular üzerinde önemle durmalıdır:

a- Ekonomik ve sosyal kalkınma programlarına ilişkin alanlarda, Birleşmiş Milletler sisteminin etkinliklerinin, Bretton Woods kurumlarının ve Dünya Ticaret Örgütü'nün eşgüdümünün, bölgesel ve ulusal düzeylerde geliştirilip güçlendirilmesi için, öteki etkinliklerin yanı sıra, Ekonomik ve Sosyal Konseyle eşgüdümlü toplantılar yapılmalı ve raporlar hazırlanmalıdır;

b- Dünya Ticaret Örgütü'nden, Eylem Programı'nın uygulamasına, Birleşmiş Milletler sistemi ile işbirliği içinde gerçekleştireceği etkinlikler de dahil olmak üzere, nasıl katkıda bulunabileceği konusunu ele alması istenmelidir;

c- Uluslararası Çalışma Örgütü'nden, sahip olduğu yetkiler, üçlü yapısı ve istihdam ve toplumsal kalkınma alanlarında özel rol oynayabilecek uzman kadrolara sahip olduğu için, bu Eylem Programı'nın uygulamasına katkıda bulunması istenmelidir;

d- Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nden, Deklarasyon'un ve Eylem Programı'nın uygulamasında etkili bir işbirliğinin sağlanması isteminde bulunulmalıdır.

99. Birleşmiş Milletler'in kalkınma alanında yürüttüğü etkinlikler, ilgili kararlara ve özellikle Genel Kurul'un bu konuda aldığı 47/199 nolu kararına uygun olarak, bu Zirve Toplantısı'nda belirlenen hedef ve amaçların uygulanabilmesi için artırılmalıdır. Bunun için yapılması gerekenler şunlardır:

a- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Birleşmiş Milletler sisteminin yerel, ulusal ve bölgesel düzeylerde kapasite artırımı yönündeki çabalarını yönlendirmeli ve üye ülkelerdeki temsilciliklerinden yararlanarak toplumsal kalkınma programlarının eşgüdümünde uygulanmasına destek vermelidir;

b- Kopenhag Deklarasyonu ve bu Zirve Toplantısı'nda kabul edilen Eylem Programı'nın tam manasıyla dikkate alınması için, merkezler dışındaki çalışmalarda eşgüdüm, yerel eşgüdüm sağlama sistemi aracılığıyla geliştirilmelidir;

c- Birleşmiş Milletler sistemi, Eylem Programı'nın uygulanması ve toplumsal kalkınma için önemli bir araç olarak, bütün düzeylerde, kalkınmakta olan ülkeler arasındaki teknik işbirliği ve Güney-Güney işbirliğini teşvik etmeli ve bu konuda yardımcı olmalıdır;

d- Birleşmiş Milletler'in kalkınma alanındaki çabaları, kalkınmakta olan ülkelerin artan gereksinmelerine uygun olarak ve 47/199 nolu kararda belirtildiği gibi, kalkınma çabalarına yönelik etkinliklere ayrılan kaynakların, önceden tahmin edilebilir, sürekli ve emniyetli bir şekilde ve ciddi miktarlarda artırılması yoluyla desteklenmelidir;

e- Birleşmiş Milletler sisteminin, bilgi toplama ve değerlendirme ve toplumsal kalkınmaya ilişkin göstergeler hazırlama kapasitesi güçlendirilmeli, farklı ülkelerde, özellikle kalkınmakta olan ülkelerde gerçekleştirilen başarılar dikkate alınmalıdır.

100. Gündem 21'de açıklandığı gibi önemli grupları destek ve katılımı, Eylem Programı'nın uygulamasında başarıya ulaşmak için son derece önemlidir. Bu grupların taahhütlerinin elde edilebilmesi için, bu gruplar hem ulusal hem de uluslararası düzeylerde planlama, değerlendirme, uygulama ve gözlemlenme çalışmalarına katılmalıdırlar. Bunun için, Eylem Programı'nın uygulamasını değerlendirmekten sorumlu mekanizmalar da dahil olmak üzere ilgili bütün Birleşmiş Milletler organlarında etkin katılımı geliştirecek ve buna olanak sağlayacak destekler verilmelidir.

NOTLAR

1. Bkz. Uruguay Çoktarafli Ticaret Görüşmeleri Yuvarlak Masa Toplantısı'nın Sonuçları: Yasal Metinler (Cenevre, GATT Sekreterliği, 1994).
2. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Raporu, Rio de Janeiro, 3/14 Haziran 1992, C. 1. Konfrans'ta Kabul Edilen Kararlar (Birleşmiş Milletler yayınları, Satış No: E.93.I.8), karar 1, ek 22.
3. Dünya. Kalkınmakta olan Küçük Ada Ülkeler'de Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı Raporu, Bridgetown, Barbados, 25 Nisan-6 Mayıs 1994 (Birleşmiş Milletler yayınları, S. No. 94.I.18), karar 1, ek2.
4. Genel Kurul kararı: 46/151, ek, böl. 3.
5. Birleşmiş Milletler İkinci En Az Gelişmiş Ülkeler Konferansı Raporu, Paris, 3-14 Eylül 1990 (A/Conf.147/18), birinci bölüm.
6. Genel Kurul kararı: 217 A (3).
7. Bkz. Birinci Çocuk Konferansı (New York, Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu, 1990).
8. Genel Kurul kararı: 2625 (25), ek.
9. Genel Kurul kararı: 41 /128, ek.
10. Dünya İnsan Hakları Konferansı Raporu, Viyana, 14-25 Haziran 1993, (A/CONF.157/24, birinci bölüm), Kısım 3.
11. Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Raporu, Kahire, 5/13 Eylül 1994 (A/CONF. 171/13 vc Ek.I), bölüm 1, karar 1, ek.
12. Bkz. Genel Kurul kararı: 48-183.
13. Genel Kurul kararı:2200 A (21), ek.
14. Genel Kurul kararı: 43/181.
15. Genel Kurul kararı: 45/158.
16. Genel Kurul kararı: 48/104.
17. Genel Kurul kararı: 2106 A (20), ek.
18. Genel Kurul kararı: 34/180, ek.
19. Birleşmiş Milletler Kadın Onyılı: Eşitlik, Kalkınma ve Barış (Nairobi, 15-26 Temmuz 1985) Toplantısı'nın Başarılarının Gözden Geçirilmesi ve Değerlendirilmesi Dünya Konferansı Raporu, (Birleşmiş Milletler yayınları, S. No. E.85.4.10), kısım. 1, bölüm A.
20. Genel Kurul kararı: 48/96, ek.
21. Genel Kurul kararı: 46/91, ek.
22. Bkz. A/47/339, kısım. 3.
23. Bkz. Dünya Yaşlanma Toplantısı Raporu, Viyana, 26 Temmuz/6 Ağustos 1992 (Birleşmiş Milletler yayınları, S. No: E.82.I.16), bölüm 6.
24. Bkz. Genel Kurul kararı: 40/14 vc A/40/256, ek.
25. Birleşmiş Milletler, Anlaşmalar Dizisi, C. 789 (1954), No. 2545.

26. Age., C. 606 (1970), No. 8791.
27. Bkz. Genel Kurul kararı:44/25, ek.
28. Bkz. A/48/935 ve Kalkınma için Bir Gündem (Birleşmiş Milletler yayınları, S. No. E.95.I.16).